

I LAISVE

RUGSĖJIS
1981

Dr. Augustinas Idzelis
**JAV UŽSIENIO POLITIKA IR
TAUTYBIŲ KLAUSIMAS
SOVIETŲ SAJUNGOJE**

Kęstas Lingaila
UŽMIRŠTAS KOVŲ ŽMOGUS
Jonas Virbickas okupacijų sukuriuose

Linas Rimkus
**SUSIRINKOME PASIMOKYTI IR
MINTIMIS PASIDALINTI**

Vytautas Volertas
**SPAUDA: KĄ TURIME, KO
REIKALAUJAME, KAS GALIMA**

I. Kaplanas
**LIETUVIŲ IR ŽYDŲ SANTYKIAI
PRAEITY IR DABARTY**

Nr. 82 (119)

“I LAISVE” VEDAMASIS

LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIŲ TARYBA

P. Algis Raulinaitis, Tarybos prezidiumo pirmininkas
1501 Riverside Drive
Burbank CA 91506, USA

Edmundas Arbas, Tarybos prezidiumo sekretorius
306 — 22nd Street
Santa Monica, CA 90402, USA

Juozas Ardys, JAV ir Kanados LFB centro valdybos pirm.
Fairview, Penn.

Vytautas Aušrotas, Weston, Ont., Kanada

Dr. Zigmąs Brinkis, Tarybos prezidiumo narys, Los Angeles, Calif.

Dr. Kajetonas J. Čeginskas, Europos LFB pirmininkas,
Muenchen, Vokietija

Kun. Viktoras Dabušis, Paterson, New Jersey

Dr. Kęstutis K. Girnius, Muenchen, Vokietija

Vacys Rociūnas, "Į Laisvę" red., Independence, Ohio.

Linas Kojelis, Washington, D.C.

Antanas Sabalis, Woodhaven, New York

Dr. Rozalija Šomkaitė, So. Orange, New Jersey

Rankrašćiai, nuotraukos ir knygos siunćiamos redaktoriaus adresu:
7328 Midland Road, Independence, Ohio, 44131

Užsakymus ir prenumeratos mokestį siųsti administracijos adresu:
Jonas Prakapas, 14 Thelma Dr., Bakersfield, CA 93305

Metinė prenumerata: Australijoje, Jungtinėse Valstybėse ir Kanadoje —
\$7.00, kitur — \$5.00.

Straipsniai, autoriaus pasirašyti pavarde, slapyvardžiu ar inicialais,
nebūtinai reiškia ir redakcijos nuomonę.

LAISVĖ

Nr. 82 (119)
1981 RUGSĖJIS

POLITIKOS ŽURNALAS

TURINYS

Skaitytojų žodis	2
Dr. Augustinas Idzelis: JAV užsienio politika ir tautybių klausimas Sovietų Sąjungoje	6
Lietuvos žemės ūkio bėdos	14
Kęstas Lingaila: Užmirštas kovų žmogus (Jonas Virbickas okupacijų sūkuriuose)	17
Linas Rimkus: Susirinkome pasimokyti ir mintimis pasidalinti	35
Poezija iš okupuotos Lietuvos	44
Jie nebijo aukos ir kančios	46
Vytautas Volertas: Spauda: ką turime, ko reikalaujame, kas galima... ..	48
XX-jo amžiaus lietuvių tautos kančios kelias	57
I. Kaplanas: Lietuvių ir žydų santykiai praeity ir dabarty	59
Nauji leidiniai	68
“Į Laisvę” vedamasis	70
Juozas Baužys: Informacija apie “Į Laisvę” fondą ir Lietuviškų studijų centrą	72

“Į LAISVĖ” — lietuvių politikos žurnalas.

Leidžia Lietuvių Fronto Bičiuliai.

“Į LAISVĖ” (TOWARD FREEDOM): Lithuanian magazine of politics,
published three times a year by the Friends of the Lithuanian Front.

Vacys Rociūnas, Redaktorius/Editor

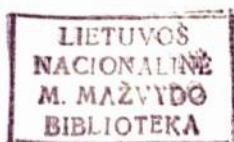
7328 Midland Rd.

Independence, Ohio 44131

Jonas Prakapas, Administratorius/Circulation Manager

14 Thelma Drive

Bakersfield, CA 93305, USA

SKAITYTOJŲ ŽODIS

Laiškas Redakcijai

"Į Laisvę" žurnalo 1981 m. balandžio mėn. numerį paskelbtas Rimvydo Šliažo straipsnis apie VLIKO Seimą Toronte turi daug iškraipytų ir neteisingų pareiškimų dėl mano Seime pasakytos kalbos. Aišku, kad siekdamas suniekinėti VLIKO instituciją ir jos vadovybę, ponas Šliažas panaudoja įvairius išgalvotus kaltinimus ir savo samprotavimus, norėdamas juos įteikti skaitytojams, kurie kalbos negirdėjo ar neskaitė spaudoje. Todėl siūlau atspausdinti pilną VLIKO pirmininko kalbą, pasakytą VLIKO Seime, bet ne tendencingas jos interpretacijas. Duokite skaitytojams teisingą informaciją, kad jie patys be padėjėjų pasidarytų savo išvadas.

*Dr. Kazys Bobelis,
Pirmininkas
Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo
Komitetas*

Jei mūsų politikai bei visuomenės veikėjai savo kalbose parodytų daugiau diplomatijos, santūrumo, nesileistų į smulkmenas ar neskleistų nepatikrintų bei tendencingų žinių, tai ir suvažiavimų, konferencijų ar seimų dalyviai, kaip Rimvydas Šliažas, nesusidarytų tokių įspūdžių.

Savo įspūdžiuose R. Šliažas dr. K. Bobelio kalbos neiškraipė. Jis interpretavo ir kitų pranešėjų pareiškimus.

Vliko pirm. ir kitų kalbos buvo ištisai ar dalinai paskelbtos ir komentuos mūsų periodikoje. Jos nebuvo visų palankiai sutiktos.

Mūsų jaunesniosios kartos atstovai kritiškai, bet neiškreipdamas faktų, žvelgė į dabartinius Vliko vadovus ir jų kalbas. Jo įspūdis nereiškia, kad ir visi dalyviai turėjo susidaryti lygiai tokią pat nuomonę.

Ir, kol galime į mums visiems rūpimus dalykus pažiūrėti ir kritiškomis akimis, galime tikėtis pažangos ir geresnių rezultatų mūsų veikloje.

Kard. Newman yra išsireiškęs: "Žmogus nieko negalėtų padaryti, jei jis lauktų tol, kol galės užplanuotą dalyką taip padaryti, jog niekas jame nerastų ydų".

Redakcija, spausdindama R. Šliažo įspūdžius, nenorėjo įžeisti dr. K. Bobelio ar jo vadovaujamos visų lietuvių svarbios Vliko institucijos. Ir ateity šis žurnalas leis pasisakyti ne tik panegirikas rašantiems, bet ateinantiems ir su kritiškomis, bet vertingomis pastabomis.

Red.

Kas trukdo veiksnų darnų darbą?

Skaitydamas Jūsų redaguotą, neseniai gautą, "Į Laisvę" Nr. 81, radau, kad — fotografijos ir straipsniai yra įdomūs, gerai atrinkti, bus mieliai skaitomi ne tik šiandien, bet ir tolimos ateities skaitytojais. Šis numeris gerai išryškina, kas trukdo veiksnų darnų darbą.

Nors redaguotas naujo redaktoriaus, bet savo išvaizda ir visa medžiaga daro rimto, kultūringo žurnalo įspūdį, kaip ir anksčiau darė.

Su geriausiaisiais sėkmės linkėjimais,

*Antanas Gailiūšis
Philadelphia, Pa.*

Vengti įžūlios kritikos

Sveikinu naują "Į Laisvę" redaktorių su nauju numeriu. Ištermės ir sėkmės šiame sunkiame darbe!

Perskaičius balandžio, Nr. 81, tai labai geras straipsnis — Balio Gaidžiūno "Ką darėme...". Tikrai reikia sutelkti jėgas ir gyvuosius Laikinos vyriausybės narius apklausinėti ir, jei jie gali, tegu rašo įvykius iš to sukilimo. Batų gera, kad ir kitose vietose sukilėliai, vykde atvadavimą, parašytų. Ir provincijoj žuvo nema-

žai partizanų. Vien tik K. Škirpos "Sukilimas" nėra pilnas.

"Į Laisvę" nereikėtų daugiau dėti tokių straipsnių, kaip p. R. Šliažo. Jo įspūdziai pasenę ir daugelis buvę jau atspausdinta kitoj liet. spaudoj. Vlikas ir LB pasidarė savo veikloj nesklaidumų, tegu jie juos ir riša. Trintis ir abiejų šalių nenusileidimas didina apatiją ir mūsų priešas iš Vilniaus labai tokių medžiagą deda į radijo programas, skleidžia konroversijų prieš mūsų veiklą.

Gerai, kad yra nuotraukų, bet jas reikėtų dėti, kur kitur nėra buvę. Pereikime daugiau su turiniu į pavergtą Lietuvą, kur mūsų broliai ir sesės leidžia spaudą, ją skleiskime, komentuokime. Gelbėkime raštais, siūlymais mūsų kankinius: Skuodį, Terlecką, Gajauską ir kitus.

Kun. Kijausko vedamasis geras, o kitas "Veikla ir veikėjai" jau nepriimtinas. Yra kalta ir LB ir jos vadai, kad neužšaldė prasidėjusio rūgimo. Prašiau p. Gečio, kad jis numalšintų, bet tas neįvyko. Dabar laikas sueiti į vieną veiklą. Ar Vlikas turi mandatą kalbėti Lietuvos vardu, ne taip svarbu, svarbu, kas ir kiek nuveiks laisvei atgauti.

Venkime įžalių kritikų!

Balys B.
Chicago, Ill.

Ačiū už pastabas.

Svarbesniųjų mūsų gyvenimo įvykių negalime aplenkti, nors jie jau ir būtų buvę paskelbti mūsų periodikoje žodžiu ar fotografija. Juos pakartodami ar vėl primindami, išryškiname ne tik veiklos ar įvykių svarbumą, bet ir užregistruojame mūsų išeivijos istorijai.

Red.

Reikia objektyvaus išsiaiškinimo

Š. m. balandžio mėn. Nr. 81 "Į Laisvę" (psl. 6-16) Balys Gaidžiūnas straipsnyje "Ką darėme Lietuvos nepriklausomybę smaugiant" aprašo Vliko kārmosi dienas 1943-44 m. Tame pačiame Nr. (18-22 psl.) Rimovydas Šliažas straipsny "Vliko seimas", vieno jo atstovo įspūdziuose aprašo seimą Toronte 1980 m.

pabaigoje.

Vertinga medžiaga jaunesniesiems bei detalių nežinantiems, nes pastebėjau, kad kompetetingi spaudoje besireiškių Vliko veikėjai vengia atsakyti į kultūringus, taktiškus, taikingus, pagrįstus klausimus (pavyzdžiui, Mykolo Drungos "Dešimt klausimų neparemtoms tezėms", Draugas, 1981.2.23).

Bergždžios pastangos susitarimui be objektyvaus išsiaiškinimo, kada tame pačiame organe reiškiasi prieštaravimai bei savųjų įgaliotinių susitarimų anuliavimai.

Tikiuosi, kad tęstinumu besirūpintieji jaunieji "Į Laisvę" skiltyse ras nors dalį juos interesuojančių atsakymų.

Mums visiems, seniems ir jauniems, rūpi faktai, o ne tuščiažodžiavimai bei šmeižtai dirbančių LB darbuotojų adresu.

Reiškiu pagarbą ir linkiu Jums sėkmės "monopolio" sudrumstos padangės prablavinimui.

Ant. Valiuškis,
Barrington, R.I.

Gavau naują "Į Laisvę" Nr. 81. Gerai suredaguotas, įdomus, įvairus, aktualus.

B. B.
Vista, Calif.

Siūlymai

"Į Laisvę" perskaitau nuo A iki Z. Manau, ji savąjį darbą velka neregresuodama, kas pastebima mūsų spaudoje. Tai "Į Laisvę" redakcijos nuopelnas, ji sugeba sutelkti iškiliuosius mūsų literatus ir publicistus. Sėkmės!

"Į Laisvę" pavadinimas tik politikos žurnalu — abejotinas. Norėtųsi ją įsprausti į platesnius rėmus. Skaitytojai pasigesdavom LFB sąjūdžio platesnės ideologinės programos paskelbimo, bet redakcijos buvo tik užglostyta. Bet gal ir teisingai pasielgta. (Čia toliau laiško autorius sako, kad LFB sąjūdis sukurtas ateitininkų, nedaug kitų į jį įsijungę, savo ideologija jis pasilieka artimas ateitininkams. Red.)

"Kas nedarba, tas neklysta". Tik negarbinga klaidoje pasilikti. Siūlau LFB-iams įsijungti į PLB-nę, "Į Laisvę" paliekant PLB-nės politiniu ir kultūriniu žurnalu. Dėl to nė lietuviška visuomenė, nė sąjūdžio dalyviai nepasijus apvilti, prisimenant, kad gal perdaug tų sąjūdžių turime, bet stokojame darbininkų.

*Leonas Kaulinis,
buvęs "katakombų" ateitininkas,
Philadelphia, Pa.*

Rašo iš Australijos

Jonas Juška iš Australijos, komentuo-damas "Į Laisvę" Nr. 80, (redaguotą J. Kojelio), iškelia straipsnių aktualumą, žurnalo teigiamąsias ir neigiamąsias puses, duoda sugestijų atrenkant medžiagą, žurnalo puslapius lauzant ir t.t.

J. Juškos ilgo laiško, taupydami vietą, ištiesai nespausdiname. Savo įdomų ir, pasakyčiau, nuoširdų laišką p. Juška baigia: "Į Laisvę" žurnalas neturėtų būti vien tik informacijos, gražių pasiskaitymų, laiškų, prisiminimų ar kronikinės veiklos aprašymų kratinyse. Žurnale turėtų ryškiai atsispindėti KOVOS ir ŽYGIO nuotaika: kova prieš apkaudimą, apatiją ir nutautimą, karas prieš Lietuvos okupantą, jo niekšybes ir užmačias! Tada žurnalu (tikriausiai) susidomėtų ir visas veiklesnis jaunimas?! O jaunimui tokio ŠAUKLIO, turinčio aiškią kryptį, aspiraciją ir programą, labai reikia. Reikia vadovo, kuris įspėtų jo lūkesčius, padėtų susidoroti su neapibrėžtumo būseną išėivijos gyvenimo labirintuose!"

*J. Juška,
Altona, Australia*

Naudingos pastabos

"Sveikinu suredagavusį naują "IL" numerį. Įspūdis geras. Linkiu ir toliau sėkmingai nešti nelengvą naštą".

Toliau laiško autorius giria "puikų ir naudingą" B. Gaidžiūno straipsnį, bet R. Šliažo strp. "Vliko seimas" palikęs blogą įspūdį, ir mano, kad "pigūs puolamieji straipsniai neturėtų rasti vietos

rimtame žurnale". Nedaug geresnis esąs ir "Veikla ir veikėjai". "Bet su malonumu skaičiau pasisakymus apie T. Remeikio knygą ("Vienos knygos paraštėje"). Man rodos, jog gera mintis spausdinti tokią medžiagą, nes nedaug žmonių gali dalyvauti tokiuose knygos aptarimuose, o rimti pasisakymai yra įdomūs ir nedalyvavusiems. Norėčiau matyti daugiau rimtų paskaitų ir pan., skaitytojų studijų dienoje, simpoziumuose ir kitur".

"Taip pat labai gerai, kad įdėjote Valstybės departamento pasisakymą Baltijos valstybių klausimu. Tokių dokumentinių dalykų reikėtų nepamiršti "IL" paskelbti".

*j.v.
Washington, D.C.*

Širdingas "Ačiū" už kritiškas ir naudingas pastabas. Tavo patarimais pasinaudosiu redaguodamas sekančius numerius.

Red.

Pagiria ir pataria

"Į Laisvę" nr. 81 (118) gražiai suredaguotas ir daro rimto politinio žurnalo įspūdį. Darykite taip ir toliau, Jūsų darbą mes, eiliniai skaitytojai, nuoširdžiai vertiname. Gerai patiko B. Gaidžiūno straipsnis "Ką darėme Lietuvoje nepriklausomybę smaugiant", taip pat V. Vaitiekūno mintys "Vienos knygos paraštėje". Beje, aš nesu palankus Informacijos centro, kad ir pagalbinio, steigimui Kalifornijoje, tačiau, kaip žinai, aš neužsiimu politika, todėl greičiausiai klystu taip galvodamas. Taip pat aš nemanau, kad beatodairinis VLIKo puolimas iš-eina mums, Fronto bičiuliams, į naudą. Galime kritikuoti kiekvieną veiklą, bet smerkti netinka, nebent mes norėtumėm, kad visi vienodai galvotų..."

*Anatolijus Kairys
Chicago, Ill.*

*"Vienos knygos paraštėj" — puikus
Liečia Nr. 81/118/, 23-41 psl.*

Esu tikrai dėkingas už išsamų aptarimą dr. Tomo Remeikio angliškos kny-

gos "Opposition to Soviet Rule in Lithuania 1945-1980". Tik retas lietuvis, gyvenantis Vokietijoje, laisvai tegali naudotis knygomis, parašytomis anglų kalba. Todėl "Į Laisvę" žurnalo 81 Nr. tilpęs išsamus tos knygos pristatymas labai galėtų pasitarnauti kaip tik tiems, kurie pačios knygos "įkasti" ar bent "suvirškinti" nepajėgs. Pristatymo vertę padidina ir tai, kad recenzentai nepasitenkino tik turinio perdavimu, bet suminėjo visą eilę knygoje panaudotų dokumentų. Ta aplinkybė lietuviškai paskaitančiam padės suminėti dokumentus surasti LKB Kronikoje arba kitoje Lietuvos pagrindžio spaudoje.

Už šitą "Vienos knygos paraštę" nuoširdžiai dėkoja ir panašių darbų visuomet laukia

T. K. Gulbinas, O.F.M.Cap.
Oberhausen, W. Germany

"Su reikiamu dėmesiu ir malonumu"

Debiutinį naujojo redaktoriaus Nr. 81 perskaičiau su reikiamu dėmesiu ir malonumu. B. Gaidžiūno straipsnis apie pastangas sudaryti bendrą ir vieningą rezistencinės kovos vadovybę yra vertingas darbas, kuriuo galės pasinaudoti ateities istorikai nušviečiant ano mūsų tautai skaudžiausio laikotarpio faktus. Pilnai pritariu autoriaus baigiamajai pastabai, jog būtų aukščiausias laikas jo darbą papildyti dar gyvųjų rezistentų prisiminimais ir turimais dokumentais. Gal tai būtų garbinga misija "Į Laisvę" leidėjams?

R. Šliažo įspūdžiai iš VLIKO seimo su-

kėlė nusiminimo ir kartėlio jausmus. Jo iškelti faktai ir pastabos parodo, kaip ši svarbi institucija, vadovaujama "galių mėgstančių", kritikos nepakenčiančių "mistiškais mandatais" prisidengusių asmenų atsiduria tokioj būklėj, kuri teikia pasitenkinimo išeišvijos bendros kovo baro ardytojams. Man rodos, kad drąsus ir atviras žodis nušviečiant asmenis ir jų darbus yra pagirtinas "Į Laisvę" leidinio principas.

Gera idėja buvo atspausdinti kolektyvinę dr. T. Remeikio knygos įvertinimą. Pasisakiusių papildymai bei pastabos yra tiesiog unikumas knygų recenzijos praktikoje.

Dėmesio vertas dr. V. Stankaus straipsnis apie Kento universiteto lituanistinę programą. Ar tik nebus apsirinkta lituanistikos katedrai pasirinkus Čikagą, o ne Kentą?

Bėgamųjų ir prabėgusių įvykių apžvalga su daugybe gerų nuotraukų jau skaityta anksčiau pasirodžiusiuose spaudos puslapiuose. Gal tie 20 puslapių aktualūs tiems, kurie vien tik "Į L." teskaito? O gal norima juos rinkti kaip vertingą istorinę medžiagą?

Redakcijos pasisakymas "Veikla ir veikėjai" tikriausiai atstovauja visus 100% skaitytojų. Sveikinimai mielam Redaktoriui su nuoširdžiais linkėjimais: geros sėkmės ir Viešpaties palaimos!

Pr. Karalius
St. Croix, USVI

Ačiū už malonų ir atvirą žodį. Mielai lauktumėm ir iš Jūsų platesnio pasisakymo mums visiems rūpimais klausimais.

Red.

Mielas Skaitytojau,
pastabas apie šį "Į Laisvę" numerį siųsk redaktoriui
iki 1981.XI.30

JAV UŽSIENIO POLITIKA IR TAUTYBIŲ KLAUSIMAS SOVIETŲ SĄJUNGOJE

Dr. AUGUSTINAS IDZELIS

Atsižvelgiant į faktą, kad dabartiniu laiku lietuvių tauta yra viena iš tautinių mažumų Sovietų Sąjungoje, pribrendo laikas pažvelgti į Amerikos užsienio politiką ir tautybių klausimą Sovietų Sąjungoje. Šitas klausimas yra aktualus, nes paskutiniu laiku lietuvių periodinėje spaudoje vyksta karštos diskusijos apie mūsų veiksmų politinio darbo efektingumą. Diskusijoms pradžią davė kun. dr. J. Šarauskas paskaita Toronte Vasario 16 iškilnių proga. Kun. Šarauskas svarstymai yra ne tik įdomūs, bet taip pat ir kontraversiški. Jis aiškina, kad: "Mandagiai tariant, lietuvių politinė veikla yra nepatenkinama. Joje yra daugiau retorikos ir ritualo, negu politinių laimėjimų. Ji yra daugiau kosmetika ir kostiumai, negu politinių sanderų sudarymas. Esu susida-

ręs įspūdj, kad lietuviai yra gana lengvai patenkinami pakvietimu į Baltuosius Rūmus ar nusifotografavimu su aukštu pareigūnu". Toliau dr. Šarauskas teigia, kad politinių veiksmų "įtaka yra minimali, arba faktiškai neegzistuojanti. Tų organizacijų vadovybės, idėjos ir metodai yra pasenę, pavargę, banalūs". (Tėviškės Žiburiai, 1981.II.26, p. 5).

Gal būt, Šarauskas turi tam tikros tiesos. Tačiau, ar mes galim visą kaltę sukrauti ant mūsų veiksmų pečių? Mano manymu, problemos esmė randasi ne mūsų politinių veiksmų veikloje, bet Amerikos valdžios viršūnėse, jos užsienio politikoje. Šita prasme, mūsų veiksmų efektingumas priklauso nuo dviejų pagrindinių ir gan skirtingų faktorių. Pirma, kaip Amerikos valdžia suvokia ir traktuoja lietuvių išėiviją. Antra,

---

Autorius gimęs 1942.9.30 Telšiuose. 1964 m. Western Reserve universitete Clevelande gavo bakalaurą iš istorijos, 1971 m. Kento valstybiniame universitete įsigijo magistro laipsnį iš geografijos, parašęs tezę apie Sovietų Lietuvos industrializaciją. Dvejus metus dirbo University of Michigan Ann Arbor, Michigan ir 1978 m. už dizertacinį darbą "Vakarų Sibiro alyva ir natūralios dujos — Sovietų regijono išvystymo teorija ir praktika" gavo doktoratą.

1973-80 m. dėstė Kento valst. universitete, Ohio geografijos kursas. Dr. A. Idzelio straipsnių ir studijų yra atspausdinta amerikiečių žurnaluose ir knygose, paskaitininkas, rašo lietuvių periodikoje. Šiuo metu rašo studiją apie Kaimo pasikeitimus Sovietų Lietuvoje — Problemos ir kryptys.

kokia yra Amerikos užsienio politika vis-a-vis tautybių klausimu Sovietų Sąjungoje. Specifiniai, kokia yra Amerikos pažiūra į tautybių klausimą Sovietų Sąjungoje. Pirmas faktorius liečia Amerikos vidaus politinį gyvenimą. Antras faktorius išplaukia iš tam tikrų bendrų Amerikos geopolitinių nusistatymų. Taigi, pažvelkime į abu faktorius.

Išėivija ir vidaus politika

Amerikos politinio gyvenimo valdytojai ir patys politikai žiūri į lietuvių išėiviją kaip į tam tikrą "special interest" grupę. Amerikos politiniame gyvenime tai visiškai normalus reiškinys. Tik tokios grupės turi įtakos politiniame gyvenime, o Amerikos politikai kultivuoja tų grupių paramą ir paslaugas. Prieš rinkimus, bet koks susipratęs politikas maloniai panaudos platformą, kurią lietuviai jam pateikia per kongresus, konferencijas, suvažiavimus ar minėjimus. Lietuviai paprastai labai gerai ir gan įspūdingai surengia tokias viešas manifestacijas. O Amerikos politikai, kurie jose dalyvauja, susidaro nuomonę, kad lietuviai Amerikoje iš tikrųjų yra galinga, skaitlinga ir gerai organizuota politinė jėga. Žinoma, politikai sakys tą, ką mes norim girdėti — nors kartais sumaišo Lietuvą su Latvija ar faktiškai nežino, kur Lietuva yra.

Šitas ritualas turi tam tikros naudos. Lietuvos byla yra iške-

Dr. Augustinas Idzelis

Nuotr. Vl. Bacevičiaus

liama į viešumą. Dažnai vietinė Amerikos spauda ir televizija įvykį ir taip pat Lietuvos klausimą pamini. Svarbiausia nauda yra tai, kad lietuviai šių viešų manifestacijų proga išvysto asmeninius kontaktus su politikais ir aukštais valdžios pareigūnais.

Geras pavyzdys yra Clevelande, kur Raimondas Kudukis, Gražina Kudukienė, Juozas Stempužis, Jonas Nasvytis ir Algis Rukšėnas yra išvystę ypač gerus ryšius su Amerikos politikais, spauda ir televizija. Per lietuviškas organizacijas ir politinę veik-

lą, jie įėjo į Amerikos politinį gyvenimą ir turi tam tikrą autoritetą bei poziciją. Panašių pavyzdžių galim rasti beveik visuose Amerikos miestuose, kur lietuviai gyvena.

Tačiau, didžiausia mūsų politinės veiklos problema yra faktas, kad, nors ir turim gerų politinių kontaktų ir tam tikrą priėjimą į Amerikos spaudą ir televiziją, mūsų įtaka į Amerikos politiką yra nežymi ir, sakyčiau, visiškai neegzistuojanti. Ar čia mūsų veiksmų ar politinių veiksmų kaltė? Aš manyčiau, kad ne. Amerikos užsienio politikos kursas išplaukia iš tam tikrų geopolitinių nusistatymų, kurie nėra palankūs Lietuvai ar bendrai tautinėms mažumoms Sovietų Sąjungoje. Čia yra svarbu atkreipti dėmesį į pasisakymą vieno jauno Lietuvos intelektualo, kurio straipsnis, pasirašytas Rimvydo Šaulio slapyvardžiu, neseniai pasirodė *Aiduose* (No. 3, Gegužis-Birželis, 1981). Jis sako, kad "Nemanau, kad kokia nors palanki išvystytos kapitalistinės valstybės vyriausybė galėtų kuo nors palengvinti lietuvių padėtį Lietuvoje. Čia per akivaizdus Carterio administracijos pavyzdys JAV. Du svarbiausius po prezidento postus šioje vyriausybėje užėmę lenkų kilmės politikai Z. Brzezinski ir E. Muskie nedavė lenkų tautai jokios apčiuopiamos paramos".

Taigi, pažvelkime į ryšį tarp

Amerikos užsienio politikos ir geopolitikos.

Politika ir geopolitika

Paskutiniu laiku yra sunku nustatyti, ar Amerika turi aiškia užsienio politiką vis-a-vis Sovietų Sąjungą. Galim tačiau vis tiek identifikuoti tam tikrus principus, kurie kontroliuoja Amerikos elgesį tarptautinėje arenoje.

Visų pirma, vienas iš Amerikos pagrindinių tikslų yra išvengti konfrontacijos su Sovietų Sąjunga. JAV ambasadorius Maskvoje Malcom Toon, taikliai susumuoja pirmą principą: "Mes norim sumažinti tiesioginės konfrontacijos galimybę, kuri galėtų išsivystyti į savižudišką karinį stovį" (Department of State Bulletin, Sept. 1979). Kun. dr. Šarauskas panašiai samprotauja: "griežta laikysena prieš Sovietus gali tiek Amerikai, tiek lietuviams labai daug kainuoti. Laikei bėgant, naujas šaltasis karas gali privesti prie karštojo liepsnų" (Pasaulio lietuvis, No. 2-3, 1980).

Šaltojo karo nėra, tačiau ironiškai, karštasis karas jau vyksta Afganistane, Angoloje, Etiopijoje. Nusistatymas vengti konfrontacijos neutralizavo Amerikos karinį potencialą, baigė izoliuoti Vakarų Europą ir atidarė duris Sovietų skverbimuisi į Afriką, Vidurinius Rytus ir į Pietų Ameriką.

Principas vengti konfrontacijos yra paremtas prielaida, kad dabartiniu laiku Sovietų Sąjungoje

vyksta savotiška sistemos evoliucija. Ši evoliucija yra pasekmė visuomeninės diferenciacijos, kuri tuo pačiu atsispindi krašto modernizacijoje ir technologinėje pažangoje. Pagal šitą plačiai priimtą prielaidą, Sovietų valstybės organuose (ministerijose, žinybose) ir partijos aparate esančios konkuruojančios grupuotės ir frakcijos, kurios atstovauja ir gina savo interesus. Tarp šitų grupių randasi kietasprandžiai arba vadinami "hardliners", kuri sudaryta iš esmės iš doktrinieriškų partiečių, saugumiečių ir armijos atstovų. Taip pat, pagal šitą paradigmą, randasi "nuosaikesnis" elementas, kuris yra sudarytas iš technokratų ir tam tikrų ministerijų vadovų, kurie daugiau rūpinasi social-ekonominiais klausimais.

Šitos prielaidos išvada yra įsitikinimas, kad Amerikos užsienio politika turi kaip nors sustiprinti liberališkesnius elementus Sovietų Sąjungos valdžioje ir tuo pačiu nuslopinti konservatyvių jėgų įtaką. Šitame fone tautybių klausimas Sovietų Sąjungoje pasidaro priešingas sistemos evoliucijai ir sutvirtina konservatyvinių jėgų įtaką ir galią. Žiūrint iš šito taško, Amerikos interesai reikalauja, kad tautybių klausimas neiškiltų Sovietų Sąjungoje ir negrąsintų sovietinei santvarkai.

Vienas iš pirmųjų Amerikos akademikų, kuris buvo šitos tezės šalininkas, yra dr. Zbigniew Brzezinski — buvęs prezidento

Carterio patarėjas krašto saugumo reikalams. Brzezinskio žodžiais, "tautybių klausimas yra vienas iš pagrindinių varžtų, kurie sulaiko Sovietų elitą ir kitas įtakingas grupes nuo konstitucinių ir kitų plačių politinių reformų, kurias, priešingu atveju, dauguma grupių... būtų linkusios sekti" (*Soviet Nationality Problems*, edited by Edward Allworth 1971). Brzezinski aiškina, kad vidaus įvykių eiga Sovietų Sąjungoje turi labai didelę reikšmę Amerikos-Sovietų Sąjungos santykiams. Anot jo, skatinimas anti-rusiškų jausmų sukeltų labai didelę riziką augančiai Amerikos-Sovietų Sąjungos akomodacijai.

Dr. Brzezinski aiškiai iškelia vieną iš Amerikos užsienio politikos pagrindinių tezių — ignoruoti ar sumenkinti Sovietų Sąjungos tautybių klausimą. Faktiškai tautinių mažumų klausimas nefigūruoja Amerikos užsienio politikoje. Valstybės Departamentas beveik nieko nežino, ar nenori žinoti apie Lietuvą, Latviją ar Estiją. Yra įdomu atkreipti dėmesį į faktą, kad Amerikos ambasadoje Maskvoje nėra nei vieno diplomato ar pareigūno, kuris galėtų vartoti vieną iš Baltijos kalbų. Periodiškai Amerikos konsulas Leningrade vizituoja Baltijos kraštus ir renka informaciją — tačiau jis tik rusiškai moka ir gauna tik vienšališką padėties supratimą Lietuvoje ar kituose Baltijos kraštuose. Shaun M. Byrnes, valstybės

departamento pareigūnas, dirbantis Baltijos krašto skyriuje, yra pasakęs (žiūr. PL, no. 1, 1979), kad jis gauna "mažai žinių apie Baltijos valstybes". Jis pabrėžė, kad "labai dažnai, aukštojo mokslo institucijose žinios apie Baltijos kraštus yra pateikiamos visų Sovietų Sąjungos tautybių perspektyvoje, nes yra tendencija apie Sovietų Sąjungą kalbėti, kaip apie vienalytę valstybę".

Žmogaus teisės ir tautybių teisės

Būdinga, kad Carterio administracija visą savo dėmesį nukreipė į žmogaus teisių klausimą ir visiškai ignoravo tautybių teisių klausimą. Nors ir Amerika oficialiai nepripažįsta Lietuvos inkorporavimo į Sovietų Sąjungą, ši Amerikos politika yra visai suprantama ir tik dar vienas pavyzdys, kaip Amerikos užsienio politika ignoruoja tautybių klausimą Sovietų Sąjungoje. Žmogaus teisių kompanija, iš vienos pusės, lieté abstrakčius filosofinius klausimus, ir iš kitos pusės, specifines individualias politinių ar religinių disidentų bylas. Abejuose atvejuose klausimas nebuvo grėsmingas Sovietų Sąjungai. Sovietų Sąjunga net pradėjo propagandinę kontraofenzivą, kurios pagrinde buvo teigimas, kad "socializmas suteikia pirmenybę socialinėms - ekonominėms teisėms, be kurių realaus užtikrinimo tiek pilietinės, tiek asmeninės piliečių teisės tampa paprasčiausiai

iliuzinėmis". (Komunistas, Nr. 6, 1980). Sovietinė propaganda mėgsta akcentuoti faktą, kad Amerikoje yra per 8 milijonai žmonių be darbo ir kad tai yra didžiausias žmonių teisių pažeidimas. Šita linija susilaukia pritarimo Trečiajam Pasaulyje, kur bedarbės klausimas yra svarbesnis, negu sąžinės laisvės problema.

Sovietų Sąjungos užsienio politikoje tautybių klausimas ne tik yra aktualus, bet sakyčiau, yra pamatinis. Kremliaus ideologai vartoja tautybių ir mažumų aspiracijas, kaip priemonę mažinti Vakarų — ypač Amerikos — įtaką Artimuosiuose Rytuose, Afrikoje ir Pietų Amerikoje. Brežnevas yra aiškiai atskleidęs Sovietų Sąjungos nusistatymą šiuo klausimu: "Gerbti šventą kiekvienos tautos, kiekvienos šalies teisę pasirinkti savo vystymosi kelią — nepajudinamas lenininės užsienio politikos principas. Bet mes neslepame savo pažiūrų. Besivystančiose šalyse, kaip ir visur, mes remiame pažangos, demokratijos bei nacionalinės nepriklausomybės jėgas ir jas laikome savo kovos bičiulėmis ir draugėmis". Nežiūrint, kad paskutiniu laiku viešpatavo detantės dvasia, Sovietų Sąjunga laikė ir dar vis laiko kaip šventą pareigą remti revoliucinius judėjimus. Brežnevo žodžiais, "įtempimo mažinimas jokių būdu nepanaikina ir negali panaikinti arba pakeisti klasių kovos dėsnių".

Taigi, matosi diametriškas skirtumas Amerikos ir Sovietų Sąjungos užsienio politikoje. Amerika turi ypatingai pasyvią politiką, nes ji tikisi, kad evoliuciniai procesai pakeis sistemą ir padarys ją humaniškesnę ir tolerantiškesnę. Amerika nenori, kad Sovietų Sąjungoje įvyktų bet kokie įvykiai, kurie ardytų šitą evoliucinį procesą. Liečiant Lietuvą, šitas reiškinys yra ypač akivaizdus Amerikos Balso lietuvių kalba radijo laidose. Vienas iš Lietuvos jaunųjų intelektualų, slapyvardžiu pasirašiusiu Rimvydas Šaulys, taip atsiliepia apie Amerikos Balsą:

“Mums svarbiausios informacijos apie rezistencinį sąjūdį Lietuvoje labai maža. Tuo tarpu dažnai perduodamos žinios apie sportą ir kartais netgi apie tokius ‘pasaulinės reikšmės įvykius’, kaip šunų lenktynės. Klausydamas tokių ‘žinių’, žmogus kartais pagalvoja, ar jie neturi nieko svarbesnio mums pranešti, ar yra rusų kontražvalgybos papirkti”. Norėdama išgelbėti sistemą nuo ekonominių problemų, Amerika siunčia grūdus ir aukštą technologiją. Amerikos valdžia pamiršta faktą, kad sistemos pasikeitimas ar reformos gali įvykti tik krizės metu, o ne kada įvykiai eina normalia sovietine vaga. Aš manyčiau, kad mes turėtumėm mažiau rūpintis apie Sovietų Sąjungos gerbūvį, o daugiau apie savo bedarbius.

Ateities perspektyvos

Tautinių mažumų padėtis Sovietų Sąjungoje nėra beviltiška ir faktiškai stiprėja. Nors karinė jėga suteikė Sovietų Sąjungai tvirtos ir galingos valstybės vaizdą, ji sunkiai serga arterine skleroze. Šios ligos simptomai ryškūs, ir neturi būti daktaras, kad jų nematytum. Sovietų Sąjungos ekonominė sistema yra sustingusi ir vegetuoja, nežiūrint, kad Vakariai siunčia daug sudėtingų technologinių priemonių ir grūdų. Centralizuoti planavimo trūkumai, biurokracijos plėtra ir savanaudiškas darbininkų ir kolūkiečių išnaudojimas demoralizavo liaudį. Rezultatai akivaizdūs: pramonėje ir žemės ūkyje krenta darbo našumas, vis auga girtavimas, chuliganizmas, amoralumas, privatiškumas ir kyšininkavimas. Įdomu atkreipti dėmesį į faktą, kad sovietiniai ideologai bando išaiškinti šiuos pataloginės sistemos iškrypimus kaip išdavą “buržuazinio gyvenimo būdo pamėgdžiojimo”. Tokios trafaretinės diagnozės neišgydys ligonių, o tik pablogins rimtą padėtį. Patalogijos priežastis, kaip įvykių eiga Lenkijoje dramatiškai demonstruoja pasauliui, yra pati sistema.

Ekonominės problemos Sovietų Sąjungoje yra ne menkesnės negu Lenkijoje. Tik Vakarų spauda mažiau turi žinių. Jei atidžiai seksime sovietinę spaudą, matysim, kad problemos yra tos pačios. Kaip Lenkijoje, taip ir pačioje Sovietų Sąjungoje žmonėms

kyla klausimas: kam jam sunkiai dirbti, jeigu nėra kaip tą rublį išleisti. Maisto ir plataus vartojimo prekių trūkumas vis auga, net ir Lietuvoje, kur gyvenimo lygis yra palyginti aukštesnis negu kitose Sovietų Sąjungos srityse.

Pranas Mickūnas, Lietuvos TSR prekybos ministras, savo kalboje Lietuvos TSR Aukščiausios Tarybos dešimtoj sesijoj 1978 metais taip padėtį apibūdina: "Daug rūpesčių mums kelia vaisių ir daržovių problema. Šių produktų suvartojimas respublikoje dar atsilieka nuo moksliskai pagrįstų normų. Dar blogiau, kad jis labai svyruoja įvairiais metų laikais. . . . Ypač rūpi vaikų mitybos produktų gamyba. Kovo mėnesį, patikrinus prekybos šiais produktais būklę, buvo nustatyta, kad daugelio šių produktų nebuvo nei vienoje parduotuvėje, kitų — rasta vos vienoje kitoje. Konservų vaikams gamybą ir asortimentą būtina plėsti".

Ne tik ministrai, bet ir paprasti kolūkiečiai dejuoja. Štai, Stasė Balkienė, Varėnos rajono, Valkininkų kolūkio melžėja, taip aiškina reikalus: "Gyvenu Dargušių kaime, keli kilometrai nuo kolūkio centro. Kaime — 160 šeimų, o parduotuvė prasta. Tenka į rajoną arba į Vilnių važinėti. Į valgyklą kolūkiečiai ir kojos nekelia. Ji neįvairi, nešvari.

Teisingai rajono pirmininkas sakė, kad prasti reikalai su būtiniais patarnavimais. Valkinin-

kuose yra stacionarinis paviljonas, bet geriau, kad jo visai nebūtų. Skalbinių atiduoti neįmanoma — didžiausios eilės, nežinia, kada gražins. Skalbiame namie. Kirpykla veikia tik šeštadieniais. Patek, kad nori. Batus taisyk — važiuok rajono centran. Televizorius sugedo — vėlgi".

Albina Rapsikevičienė, banko skyriaus valdytoja, Varėnos rajono moterų tarybos pirmininkė, taip nubrėžia prekybos problemą kaime:

"Daug taisytinų dalykų kaimo prekybos tinklo darbe. Dažni atvejai, kai per patį darbmetį ima ir užsidaro mišrių prekių parduotuvė — savaitei, o tai ir dviem ar trim. Manau, kad tik dėl prekybininkų nerangumo parduotuvėse dažnai trūksta būtinų kasdieninės paklausos prekių — aliejaus, acto, bealkoholinių gėrimų, makaronų, kruopų, taip pat grėblių, kirvių, galastuvų . . . Kitą kartą reikalingas daiktas ir rublio nekainuoja, o dėl jo reikia keliauti kažin kur".

Vyt. Žemaitis, šių metų pavasarį, kaip rašo žurnalas Švyturys, guodžiasi: "Suprantama, gal žmogui paaiškinti, kodėl ne visiems užtenka erdvesnių butų, ištaigingesnių baldų, puošnesnių kilimų, naujesnių automobilių . . . Bet kaip paaiškinti tam pačiam žmogui, kodėl staiga pradingsta iš prekystalių vaikiškos pakabos ir petnešos, segtukai plaukams ir

adatos, arbatiniai šaukšteliai ir keptuvės, sulankstomi metrai ir apvalios dildės, replės ir žirklys, klėjai ir dažai, pagaliau net kampučiai nuotraukoms suklijuoti arba tie patys puodai, vazos, dėžutės biriems produktams laikyti, dešimtys, šimtai kitokių mažmožių?”

Turint galvoj, kad Sovietų Sąjungos ekonominė sistema yra sustingusi ir negali patenkinti augančius maisto produktų ir kultūrinės - buitinės paskirties prekių bei paslaugų poreikius, tautybių klausimas aštrėja. Ekonominės sferos trūkumai ugdo augantį nusivylimą ir žmonių erzumą, susiliejančią su tautiniu nepasitenkinimu, kurį iššaukė rusiškas šovinizmas ir partijos engianti internacionalizmo politika. Patys partijos ideologai atkreipia dėmesį į faktą, kad tautinis nepasitenkinimas auga. G. Zimas neseniai skundėsi (*Komunistas*, nr. 6, 1981), kad “ir mūsų visuomenėje gali būti neišspręstų nacionalinių santykių klausimų. Vienas jų yra tas, kad mūsų visuomenėje, kurioje nugalėjo tautų draugystės ir brolybės, nacijų lygiateisiškumo pasaulėžiūra, dar gali būti ir tam tikrų nesveikų nacionalizmo reiškinių”. Atsižvelgiant į paaštrėjusią demografinę situaciją, tautybių klausimo

grėsmė Sovietų Sąjungai vis auga.

Amerikos valdžia ir jos užsienio politika turi būtinai atkreipti dėmesį į tautybių klausimą Sovietų Sąjungoje — ir ne tik iš moralinių pozicijų, bet ir dėl praktiškų ir savanaudiškų sumetimų. Čia mūsų politiniai veiksniai turi imti agresyvesnę liniją. Mums reikia ne tik informacijos centrų, bet ir mokslinių židinių, kurie galėtų analizuoti įvykių eigą ir paruošti mokslines prognozes. Numatyta lituanistikos katedra Illinois Universitete, bet ji, turėdama literatūrinį profilį, šio reikalingo ir svarbaus uždavinio negalės atlikti. Paskutiniu laiku, tam tikri Amerikos politiniai mokslininkai pradėjo suprasti, kad įvykių eiga Lietuvoje ir kituose Baltijos kraštuose turi didelę reikšmę. Grupė mokslininkų priėjo prie šios išvados: “Sovietinės tautybių politikos sėkmė ar nesėkmė Baltijos respublikose turės svarbų poveikį į Sovietinės daugianacionalinės imperijos teritorinį ir politinį integralumą” (*Problems of Communism*, March-April 1981). Ar mes turim žmonių ir sudarytumėm sąlygas sekti ir analizuoti sovietinės tautybių politikos kursą Lietuvoje? Čia mes, kaip Amerikos lietuviai, galime padaryti didelį įnašą į Amerikos užsienio politikos vystymąsi.

LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO BĖDOS

Lietuvos kompartijos 17-tame suvažiavime kompartijos pirmasis sekretorius Griškevičius gana ramiai kalbėjo apie Lietuvos ūkio laimėjimus. Buvo pasididžiuota kai kuriais pasisekimais, pažadėta dar uoliau vykdyti vienuoliktojo penkmečio planus. Griškevičiaus kuklumas buvo ne be pagrindo, atsižvelgiant į tai, kaip Lietuva įvykdė ką tik pasibaigusiojo penkmečio planus ir ypač į rimtus žemės ūkio trūkumus per pastaruosius dvejus metus.

Pirmiausia pažvelkime į bendriausius penkmečio plano vykdymo rodiklius. Šalies pramoninė produkcija turėjo padidėti 32%, o pasiekta tik 27%. Bendrosios žemės ūkio produkcijos gamybos metinis vidurkis turėjo dešimtame penkmetyje pakilti 11%, o iš tikrųjų padidėjo tik 4,5%, tai yra beveik du su puse kartų mažiau, negu pramatyta. Šitokie rezultatai, be abejo, nedžiugino Griškevičiaus. Gavęs progą kalbėti Tarybų Sąjungos kompartijos suvažiavime Griškevičius neminėjo, kad Lietuva neįvykdė plano, o kiek galėdamas gražino padėtį.

Tad vietoj paminėjęs bendrą visuomeninio ir pagalbinių ūkio pro-

dukcijos prieauglį, kuris, kaip minėta, buvo nepatenkinamas, Griškevičius tik nurodė, kad visuomeninio sektoriaus ūkio prieaugis pasiekė net 15%.

Reikia pabrėžti, kad 1980 m. Lietuvos ūkio duomenys tokie liūdni, kad jais gėdimasi net ir respublikinėje spaudoje. Antai 1980 metais gautos nacionalinės pajamos padidėjo tik vienu dešimtadaliu vieno nuošimčio. Kitaip sakant, nacionalinės pajamos beveik neaugo. Didžiausias kaltininkas dėl Lietuvos ūkio sunkumų, tai žemės ūkis, kurio produkcija, palyginus su 1979 m., nepadidėjo, bet net smarkiai sumažėjo. Produkcija siekė tik 89% praėjusių metų produkcijos, o ir 1979-tieji metai buvo labai nederlingi. Žemės ūkio bėdoms įsisąmoninti reikia tik pažvelgti į kai kuriuos rodiklius. Antai, pernai buvo pagaminta truputį daugiau negu milijonas devyni šimtai tūkstančių tonų grūdų, o prieš dvejus metus, tai yra 1978 metais, grūdų produkcija buvo beveik 2,8 milijonai tonų. Su bulvėmis ne kuo geriau.

Pateikiame pagrindinių žemdirbystės produktų gamybos duomenis (tūkstančiai tonų):

	1978	1979	1980
Grūdų	2798,1	2224,8	1932
Cukrinių runkelių	866,2	803,2	531
Linų pluošto	10,2	12,1	8,4
Bulvių	2266,6	2,313,5	1178
Daržovių	361,5	360,0	264

Ne kuo geriau ir mėsos pramonėje. Palyginus su 1979 metais mėsos pramoninė gamyba pasiekė tik 89%. Paukštienos produkcija net nesiekė 1976 m. produkcijos. Nenugriebto pieno produkcija tik devyni dešimtadaliai 1979-jų metų produkcijos. Be to, pažymėtina, kad darbo našumas kolūkiuose ir tarybiniuose ūkiuose sumažėjo beveik dešimčia nuošimčių.

Savaime aišku, kad Lietuvos kompartija šiais duomenimis nesidžiaugė, net bandė juos nusišluoti. Tad Lietuvos TSR centrinė statistikos valdyba (skelbdama, kaip 1980 metais įvykdytas planas) nesekė kitų metų pavyzdžiu, pristatydama žemės ūkio duomenis. Normaliai, įvertinami metai palyginami su praėjusiais. Tad, pavyzdžiui, nagrinėjant 1979 metų plano vykdymą, nurodoma, kokia bu-

vo gamyba įvairiose ūkio srityse 1978 metais. Šįmet taip nebuvo padaryta. 1980-tieji nelyginami su 1979-aisiais metais, o su pastarųjų dviejų penkmečių metiniais vidurkiais. Tuo būdu liūdni duomenys šiek tiek nusišluoti.

Bet tikrovė gyventojų gerai žinoma. Pagaliau ir kompartija negali nusišluoti to, ką visi žino. Tad kovo mėnesio "Liaudies ūkio" žurnalo numeryje jau išspausdinti palyginamieji 1979-jų ir 1980-jų metų žemės ūkio produkcijos duomenys. Iš jų galima matyti Lietuvos žemės ūkio sunkumus, ir, iš dalies, įsivaizduoti, kaip šįmet maitinami Lietuvos piliečiai. Bet Lietuvos gyventojams nereikia studijuoti tarybinės spaudos, kad sužinotų, ar bulvių produkcija sumažėjo.

(Europos LF bičiulis,
Nr. 3, 1981)

"Mus griežtai nuteisė už tai, kad mylėjome savo tėvynę Lietuvą, už tai, kad troškome savo tautai laisvės, už tai, kad nesutikome tapti lietuvių tautos išgamos arba jos priešų vergais. Tačiau mūsų sąžinė rami, nes priešai nepajėgė palaužti mūsų valios".

"Iš niūraus kalėjimo požemio siunčiame savo padėką, nuoširdžiausius linkėjimus ir meldžiam Dievo palaimos ir gausių malonių visiems, kas prisimena mus geru žodžiu. Mes turime viltį, jog mūsų auka, sudėta ant Tėvynės aukuro, palaikys liepsną, kurios neužgesins jokios gyvenimo smulkmenos".

*Gintautas Iešmantas
Povilas Pečeliūnas
Vytautas Skuodis*

Ištraukos laiško,
rašyto Pskovo kalėjime 1981.1.17

Lietuvių Fronto bičiuliai liūdi netekę
savo brangaus nario

A. A.

STASIO BARZDUKO,

kuris 1981 m. rugsėjo 13 Clevelande iškeliauo amžinybėn.

Pasaulio Lietuvių Bendruomenės garbės pirmininko, mylimo tėvo, idealisto pedagogo, lituanisto, gilaus ateitininko, knygų autoriaus, spaudos bendradarbio, redaktoriaus ir aktyvaus LF bičiulio, neseniai atšventusio deimantinę amžiaus sukaktį, mirtis palieka didelę tuštumą mūsų kovoje už tautos išlikimą ir Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės siekimuose.

LFB Taryba ir valdyba reiškia gilią užuojautą artimiesiems. Maldaudami Aukščiausiąjį jam amžinos ramybės, kartu prašome, kad Jis ir kitus padrąsintų stipriau įsijungti į mūsų visų lietuvių siekimų realizavimą.

“Svetur atsidūręs, daug laiko ir jėgų vėl skyriau jaunimo lietuviškam švietimui bei ugdymui, bet daugiausia pastangų įdėjau į Lietuvių Bendruomenės kūrimą ir gyvenimą, tikėdamas, kad mums reikia organizacijos, kuri visus lietuvius jungtų bendrais tautiniais tikslais. Džiaugiuosi, kad šie tikslai sutapo su bendraminčių Lietuvių Fronto Bičiulių, kuriems priklausiau, siekais”.

Stasys Barzdukas

Ištrauka iš St. Barzduko testamentinio žodžio, pavadinto “Savo dalį atidaviau. Sudie”.

UŽMIRŠTAS KOVŲ ŽMOGUS

*Jonas Virbickas okupacijų
sūkuriuos*

KĘSTAS LINGAILA

Jonas Virbickas, kurio biografi-
jai ir Lietuvių Enciklopedijoje
veik nėra duomenų, buvo įdo-
mus ir labai kieto darbo okupa-
cijų metais žmogus. Apie jį da-
bar reikėtų jau ir atskiros biogra-
fijos, arčiau jį pažinojusių ir su
juo dirbusių žmonių atsiminimų,
nors tų žmonių jau labai suma-
žėjo. Apie jį galėjo daug ką pa-
rašyti bei pasakyti dr. Jonas Gri-
nius, prof. Juozas Ambrazevičius-
Brazaitis, prof. dr. Zenonas Ivins-
kis ir eilė kitų, k.a.: Leonas Pra-
puolenis, dr. Petras Karvelis, Jo-
nas Rimašauskas ir kt. Bet jų
nebeturime savo tarpe kaip ir ei-
lės jo sūkuringos kovos draugų. . .
Ir dabar apie jį rašau tik savus
prisiminimus, pradėdamas dar
nepriklausomybės metais, kurie
jį subrandino okupacijų dienų
kovai, kurią užbaigė 1945 ar 1946
m. Utenos kalėjime, ne visai aiš-
kiai kaip buvo ten visai sunai-
kintas.

Pagal Lietuvių Enciklopedijos

(XXXIV, 1966, p. 276) duome-
nis, jis gimęs Senadvario dvare-
lyje 1911 m., prie pat Panevė-
žio. Kai kurie jo amžininkai pa-
sakoja, kad jo tėvas buvęs JAV,
grįžęs ir įsigijęs tą dvarelį, todėl
gali būti, kad nėra ten gimęs, tik
Senadvaryje užaugęs, iš ten lan-
kęs Panevėžio gimn., kurią baigė
1930 m. Apie šią gimnaziją jis
daug pasakodavo, kur dalyvavęs
ateitininkų ir literatų būreliuose
ir rašinėjęs "Panevėžio Balsui",
"Ateičiai" ir kt. Prisimindavo ir
baigiamuosius egzaminus, kurie
buvę jam nepersunkūs, bet vos
nekritęs per atsakomuosius loty-
nų k. egzaminus. Ir vos tik pa-
klausę kokios tai sintaksinės for-
mos, jis lyg išsigandęs, susi-
maišęs, bet staiga atsitiesęs, at-
metęs išdidžiai galvą, praėjęs
svaigulys, atgavęs drąsą, atsi-
minęs ir egzaminą išlaikęs. To
mokytojo jis anksčiau bijojęs, nes
dėl kaž kurių priežasčių, rodos,
dėl moksleiviškos veiklos buvo
ant jų kelių piktai užsėdęs. . .

Mokslo besiekiant

Atvykęs į Kauną, įstojo į Vytauto D. univ. Humanitarinių mokslų fak., kur buvo pasirinkęs lietuvių k. ir literatūrą, taip pat ir Lietuvos istoriją. Dažnokai prisimindavo prof. dr. Pr. Skardžiaus paskaitas, kuris buvo skapiškėnas, užkliūdavęs dažnokai į Panevėžį, o stud. Pr. Skardžius palaikęs glaudų ryšį su Panevėžio tolstojininkais, kurių ten buvęs nemažas ratelis. Taip pat artimai pažinojo ir Povilą Pakarklį, su kuriuo draugiškai susitikdavo Kaune, nors ir nesutardavo dėl dr. Antano Salio "suvokietėjimo", parsidavimo naciams. Kokios neapykantos priežastys ir šaknys buvo, J. Virbickui niekad nepaiškėjo, nors rašymai prieš doc. dr. A. Salį buvo kurstomi iš šalies, už juos ir honoraras gaunamas. Ir P. Pakarklį labai blogai veikusi dr. A. Salio visuotina tyla, nesileidimas į ginčus su juo, kas patį P. Pakarklį vedė iš pusiausvyros, nes dr. A. Salys nelaikęs jo vertu pradėti kokią nors šneką... Kartą net P. Pakarklis prisipažinęs, jei atsakytų doc. dr. A. Salys nors kokioje paskaitoje, jei doc. dr. Z. Ivinskis tik paminėtų jo pavardę, jau tada jis (P. Pakarklis) iškiltų Kauno ir Lietuvos visuomenėje mokslo žmogumi, tada parašytų ir kiti, gal ir rusai mokslininkai, tada jis pragarstėtų..., o dabar *tik tyla ir tyla*, dingstanti kaip pirdis vandenyje...

Prisimindavo kun. J. Lindę-

Dobilą, kuris per plačiai dėstęs literatūrą ir niekad neįpusėdavęs gimnazijoje kurso, todėl lietuvių literatūros egzaminai labai mokiniams sunkėjo, reikėjo vienaip ar kitaip susigraibyti; dažnai minėdavo Jurgį Elisoną ir kaip jį mokiniai išnaudodavo užrašę apie gyvulius tautosakos... Taip pat iš jo pasakojimų atrodė, kad buvo įsirašęs ir prof. Pr. Brenderio kursų, galbūt kokį specialų kursą iš lotynų ar vokiečių, reikalingą istorijai.

"Židinį" kursnojančias

Pagal LE, nuo 1931 m. dirbo "Židinio" administratoriumi ir buvo jo pagalbiniis redaktorius, kai vyr. red. buvo dr. Ignas Skrupskelis. Nuo 1936 m. dažniau užeidamas į "Židinį", buvau pastebėjęs, kad jis buvo ir kitų ateitininkų leidinių administratorius, nes tvarkė ir "Ateities Spindulių", "Ateities" piniginius reikalus. Taip pat jis važinėdavo į "Šviesos" spaustuve, taisė "Židinio" korektūras, skatino universitetąėjusį jaunimą rašinėti "Ateičiai", su kai kuriais, matyti, jam asmeniškai jau pažįstamais pasišnekėdavo apie atskirus eilėraščius ir t.t. Kartais užeidavo jaunieji pas jį pasitarti su savo eilėraščiu, rašinėliu, kurių vieną kitą vėliau mačiau spausdintą "Darbininke" ar "Mūsų Laikraštėje". Atskirai reikia pastebėti, kad J. Virbickas tuo metu buvo labai susirūpinęs dramos teatro recenzijomis "Židiniui". Tuo me-

tu rašė jas kaž koks Mintaras, kurio Kauno teatralai negalėjo visai sugriebti, daug spėliodavo, bet vis veltui ir veltui. O tas Mintaras buvo aiškiai iš B. Sruogos seminaro, todėl tiems teatro žmonėms ir pakutendavo, kas labai atskiriems nepatiko, bet sugauti Mintaro nesisekė, nes buvo atskirai jam perkamas bilietas, o nesinaudojo vad. spaudos reikalams skirtaisiais. Šiandieną ši paslaptis jau galima atskleisti, kad Mintaras buvo L. Kalvelis, žmogus iš vad. liberalų; jam "Židinys" mokėjo ir honorarą.

Aplamai, "Židinys" Lietuvoje buvo laikomas pačiu rimčiausiu žurnalu, todėl jam politines ir kitas apžvalgas rašė ne tik ateitininkai, bet ir kiti žmonės šiaip nuo paties "Židinio" ir ateitininčių gana toli esą. Neprimenu kuriais metais pradėjo "Židinyje" rašyti ir prof. dr. Mykolas Roemeris, VD univ. rektorius, žmogus tikrai iš kairės, labai didelis teisės žinovas. Jis rašė tik plunksna ir gana neaiškiai, kad neįpratusiam žmogui atrodė tiesiog neįskaitoma (prisiminkime jo parašą po nuotraukomis ar studentų knygutėje).

Gavęs prof. M. Roemerio straipsnį, J. Virbickas pasitelkdamo talką: du trys skaitydavome tą teisinį ar kitokį straipsnį, o vienas perrašydavo mašinėle. Ir reikia pastebėti, kad nežiūrint kiek buvo tas raštas suraitytas, bet tuojau į prof. M. Roemerio raštą įpranti ir gali be didesnio

vargo skaityti. Mašinėle perrašytą straipsnį pats J. Virbickas ar kuris kitas nunešdavo rektoriui M, Roemerui perskaityti ir patikslinti. Jis perskaitydavo, kartais patikslindavo, o tada jau į spaustuvę. Ir tenka pabrėžti, kad pats prof. M. Roemeris su pirmu jau straipsniu atsisakė nuo honoraro, tą aiškiai pabrėžė, tik paprašė po kelis "Židinio" numerius, kurio straipsnis bus spausdintas; jis visada pabrėždavo, kad "Židinį" jis daugiausia vertina ir džiaugėsi, kad galįs jame bendradarbiauti, kada žurnalą redaguoja toks puikus žmogus kaip dr. Ignas Skrupskelis. Ir tai dar daugiau pabrėždavo 1940 m., kai "Židinys" išspausdino jo straipsnį dėl Vilniaus studentų išsišokimų; jį "Židinys" išspausdino netaisęs, nors dėlto straipsnio atkrito 2 ar 3 karštuoliai prenumeratoriai, kai atsisakė redakcija spausdinti jų keistokai plūstamus straipsnius tiek buv. rektorių prof. M. Roemerį, tiek kitus.

Į "Židinį" dažnai užbėgdavo ir rašytojas Jonas Marcinkevičius. Tai buvo savaip įdomus žmogus, nors labai šiaip nepatikimas nusi gyvenėlis. Jis atbėgdavo su dalimi kokios novelės rankraščio, parodydavo ir prašydavo tuojau honoraro, nes jam pinigų visados trūko; kartais atbėgdavo tiesiog iš kokio baro. Deja, J. Virbickas jam buvo kietas, nebeįsitikėjo: nemokėdavo, jei neatnešdavo viso rankraščio, nes buvo ir jį "Židinyje" apgavęs. Gavęs rank-

rašti tuojau perskaitydavo, o tik tada mokėdavo, kartais ir visai nesiderėdamas. Bet J. Marcinkevičius ir vėl apgavo. Prasimanė nurašyti kelis kartus tą pačią novelę, nunešdavo į kelias redakcijas ir pagal jų "reikšmę" įvairia kaina parduodavo: daugiausia užsiprašydavo "Lietuvos Aide", "XX Amžiuje", "Židinyje" . . . Ir taip vėl buvo visus apgavęs. Vienam pradėjus spausdinti kokią apysaką, pavėlavusieji galėjo tik nusikeikti, kad J. Marcinkevičius juos vėl apgavo. Taip jis dalį iš "Kražių skerdynių" buvo ar ne keturiems tą patį gabalą parduovęs. Tai vėliau J. Virbickas su J. Marcinkevičiumi buvo gana nedraugiškas: palik rankraštį, o honorarą gausi tą pačią dieną, kai "Židinį" pradėsime iš spaustuvės siuntinėti, jei kitas to paties gabalo dar nebus išspausdinęs . . . Gaila buvo šio gana gabaus, bet jau stipriai nugeriančio rašytojo. Palikdavo rankraštį ir laukdavo apie 2-3 savaites, nors gavęs pinigą, tiesiog ant vienos kojos pašokdavo ir apsisukęs nusilenkdavo, nes kartais gaudavo keliais litais daugiau gal nei buvo užsiprašęs, tada džiaugdavosi, kad "Židinys" rašytoją supranta ir vertina. Ir gavęs už "Kražių skerdynes" KVC premiją, sužinojęs laimėjimą, tuojau atbėgo į "Židinį" pasigirti, pasidžiaugti, o J. Virbickas nusivedė jį net vakarienei į Lobyną, kai šiaip paduodavo jam lapelį veltui į ateitinkų valgyklą, kuria jis mielai

pasinaudodavo, kai nebeturėdavo lito pietums . . . Kartais J. Virbickas būdavo ir šiaip jam "gailestingas", duodavo kelis litus, kai pritrūkdavo užsimokėti kambariui ir pan., nors dar jo rankraščio nebuvo išspausdinęs, dar pagal susitarimą būtų mokėta už dviejų savaitių, nes tada pasirodytų "Židinys" . . .

Taip pat jis sušelpdavo ir koki užėjusį "Ateities Spindulių" ar "Ateities" bendradarbį, paduodavo lyg honorarą už eilėraščių ar straipsnį. Ir man atrodo, kad tai buvo jo asmeniška dovana kokiam neturtingam Kauno ar "Gamtos Draugo" užklydėliui, kuriuos jis nusivesdavo ir į stud. atkų valgyklą, apdovanodavo kokia knyga ir pan.

Vaduvus prisimenant

Taika sugniužo gana daugeliui nelauktai: Vokietija puolė Lenkiją, sujudindama ir Lietuvos snaudalius. Vyriausybė paskelbė būsianti šio karo metu neutrali, nors jai buvo vokiečių siūlyta atsiimti Vilnių. Lietuvos vyriausybė tam žygiui nesiryžo, todėl daugelio buvo pasmerkta, kad nepasinaudojo tokia gera proga. Vėliau paskelbtoji mobilizacija, visiems netikėtumams išvengti, žmonių nebenuramino. Toji mobilizacija palietė visą Lietuvos gyvenimą, palietė ir spaudą. J. Virbickas, netarnavęs kariuomenėje, buvo jos nepaliestas, todėl ir turėjo talkinti visai mūsų katalikiškajai spaudai, t.y. be "Židinio",

gelbėti kitus. Ir jis pradėjo "mobilizuoti" savo pažįstamus visoms spragoms užkaišioti. Tada pajutome, kiek Jonas turi gerų pažįstamų ir talkininkų. Taip pat pastebėjome, kad tas tylus, palyginti, žmogus sugeba būti "bitininku", kad jis yra sugrįžęs vienas iš Vaižganto Vaduvų krašto literatūrinių personažų, vienas iš tų lyg susibaudėlių, kurio pakviestas nebegali atsisakyti ir rašai "Darbininkui", "Ūkininkui", "Vyrų Žygiams", "Mūsų Laikraščiu" ar padarai kitą kokį darbėlį, pvz. perskaitai tau paduotas korektūras, nueini į spaustuovę, nes buvo sutrikęs susisiekimas ir pan. Taip pirmą kartą pajutome, kad J. Virbickas yra gana įdomus organizatorius, *tikras veiklos žmogus*. Ir dirbome, ėjome visai nemurmėdami, nes *reikia*, nebeatsikalbinėjo net tokie mūsų "nerangėliai" kaip Mameratas Indriliūnas, Bronius Krivickas, bet pasiėmė darbus, kurie buvo būtini tų dienų spaudai. Tada pajutome, kad jis sutartinai veikia su Kaz. Beruliu, kun. K. Barausku, J. Ambrazevičiumi, dr. Ig Skrupskeliu ir kitais mūsų žmonėmis. Tada jau išaiškėjo jo platūs ryšiai ne tik su "XX Amžiumi", "Mūsų Laikraščiu", bet ir su kitais, pvz. labai dažnai jam skambina visokiais reikalais ir "Lietuvos Žinių" red. Jonas Kardelis...

Karui prasidėjus, labai dažnai pradėjo į "Židinį" užbėgti ir Sa-

lomėja Neris, kurią čia visi vadino tik Saliute. Ji užbėgdavo pačiu dienos gūsru, visada labai susirūpinusi, todėl J. Virbickas ją visad ramino, guosdavo, nes ji buvo išsigandusi karo ir rytdienos. Pasėdėdavo čia "Židinio" administracijoje, kur dar buvo ir "Ateities", ir "Studentų Dienų" redakcijos, kur labai mėgdavo po pietų ilgiau pasėdėti abu jų redaktoriai: Kaz. Umbrasas ir Bronius Krivickas vieni ir su draugais, kur popiečiais, palyginti, daug kas užsukdavo, ypač stud. technikai ir medikai. Todėl Saliutė, radusi daugiau visokio čia šiurmulio, palikdavo visus pirkinius, išeidavo su J. Virbicku į Laisvės al., kur jam išpasakodavo visus rūpesčius ir gėlas, visą nerimą ir karo baimę, ką jau buvo jam įpratusi dar nuo Panevėžio dienų, kai ten buvo vieniša ir susilaukdavo tik iš jo guostos. Tai buvo jau lyg nuolatine guosta, nes užbėgdavo du-tris kartus savaitėje, kartais jam paskaitydavo ir naujausius eilėraščius, nes ji tuomet buvo praradusi visus kairiuosius draugus, visuotinai nusivylusi tiek Bronium Raila, tiek Antanu Venclova, tiek J. Šimkumi ir kt., nes buvo jau pilnai paaiškėjusios tos "draugų" visos šunybės, tos meškerės į "Trečią Frontą" ir talka suredaguoti jos pareiškimą... Ji J. Virbickui buvo išsipasakojusi viešnagę Vienoje, Serbentos ir Čikagos lietuvių (studento mediko) visas jai kaulystes, visos eilės eilėraščių

paslaptis, nevengdama ir "Valkatos" (Jis valkata, paskutinis brodiaga...). Ir kartais, jei būdavo čia tik artimi jos draugai, kartais tiek įsikarščiudavo, atrodydavo lyg isteriniai priepuoliai ją sugriebia, išpildama tą visą tūžmą Čikagos lietuviui ir Serbentai...

Vilniaus grįžimu J. Virbickas mažai džiaugėsi. Labai buvo kritiškas tam studentų ir minios sveikinimui prie prezidentūros, ypač jų susimetimu ir demonstracija — padėka sovietams, prie jų pasiuntinybės. Apie šį šiurmulį išgirdęs, drauge visi įkorpėme į Ateitininkų namų viršų ir pro langus pažvelgėme į Laisvės al. pradžią, į tą nemažą studentijos būrį. Kažkaip buvo labai gaila, kad ten susirinko Justino Paleckio vadovaujami ir kairiųjų studentų vadovaujami žioplukai, neišskiriant būrelio ir ateitininkų, apie ką papasakojo grįžęs iš ten pats "Ateities" red. Kazimieras Umbrasas. Ir tada šis jaunas žmogus jau susikirto su J. Virbicku dėl to žygio tikslumo. Pradžioje K. Umbrasas gynė, aiškino, kad reikėjo sovietams parodyti dėkingumą, pareikšti džiaugsmą ir kartu parodyti vokiečiams "nosi" už Klaipėdos krašto prijungimą..., bet vėliau ir jis sutiko, kad džiaugsmas labai sunkus, nes drauge su įgulos gali būti ir okupacijos pradžia. Tada jau J. Virbickas susirinkusiems dėstė dr. Ig. Skrups-

kelio, Julijono Būtėno ir kažkio kariškio nuomones, taip pat prof. K. Pakšto memorandumą priminė ir t.t. Ir kai vienas iš čia buvusių jo draugų, grįžęs iš kariuomenės leitenantas (buvo aspirantas) J. Virbickui tiesiog paniekinančiai pavežė, kad jis visad esąs tik pesimistas, nemokąs džiaugtis laimėjimu, taigi Vilniaus atgavimu, dėl kurio tiek metų taip kovojome ir dar pašiepiančiai užgiedojo: "Mes be Vilniaus, mes be bulvių nenu-rimsim", buvo tikrai per daug: J. Virbickui pasirodė akyse ašaros, sustojo kalbėti, apsisuko ir išėjo... Mus tas išėjimas pribloškė. Kaz. Berulis tą įsišokėlį pradėjo barti ir pabraukė, kad ats. leitenantas jau nebesuvokia, ką reiškia svetimos kariuomenės įgulos, tai ką jus ten kariūnus ir mokė, gal tik kaip baltais diržais merginas vilioti ir "kukuškos" bei kitokių žaidimų dėl geros algos... Priminė jam ir istorijos duomenų, ir Nebylių seimą... Mes išėjome į gatvę. J. Virbickas vaikščiojo prie Nepr. aikštės, pačiame gale, ten prie L.R.Kr. vaistinės. Ir jam pasiūlius nueiti pasimelsti, visi užsukome į Įgulos bažnyčią, kur atidūlino ir tas mūsų "didvyris", norėjęs parodyti savo išmintį... Bet ir vėliau likome visi draugais, visi buvome taip pat vėliau po grindyje. Deja, senosios linksmos nuotaikos jau nebeatgavome, nors lankėme ir Vilnių, kiti jame ir gyvenome: nežinia jau pakibo.

Gyventi per mirtį

Iš ministro pirmininko pareigas ėjusio Juozo Ambrazevičiaus kalbos, laidojant 1941 birželio sukilėlius Kaune.

Ne pirmas kartas šioje vietoje prasiveria duobės, kad primtų kūnus tų, kurių kraujas reikalingas palaistyti tautos laisvei.

Tačiau niekad os toji duobė nebuvo tokia didelė, kaip šiandien. Tai rodo, kiek Lietuvos žemė yra ištroškusi laisvės.

Tai rodo, kokia stipri tėvynės meilė jau yra išaugusi jos vaikų širdyse, kad ištisi jų būriai — šimtai ir tūkstančiai — savu noru ryžtasi mirti, kad tik svetimiesiems nevergautų.

Pajaučiam šių gilių kapų akivaizdoje visos tautos pasiryžimą gyventi per mirtį.

Didingas tai momentas, bet ir graudus. Graudu su kritusiais didvyriais išsiskirti kovos draugams, tėvams ir artimiesiems; graudu ir laikinajai vyriausybei.

Kovos draugams ir kariams — vienas nusiramminimas — partizanai kovojo ir žuvo didvyriškai, kaip kovoja narsiųjų pasaulio tautų sūnūs.

Tėvams, giminėms ir artimiesiems tėvynės vardu dėkojame, kad išaugino ir atidavė tėvynei tai, ką jie turėjo brangiausia.

Visai tautai graudu, kad neteko tų žmonių, kurie jos gyvenimo pažangai buvo reikalingi; neteko idealingiausių žmonių.

Pasiliko tačiau viltis, kad jų kraujas neišgaruos be vaisių šioms dienoms ir ateičiai.

Šios tylios kuklios laidotuvės, kaip tylus ir kuklus buvo mūsų partizanų pasiaukojimas, ateityje pavėrs jų kapus gausiai lankoma vieta. Tylos ir ramybės.

Tos ramybės, kurioje telkiasi ir bręsta nauja dvasios energija naujam gyvenimui kurti ir dėl jo kovoti.

Skyrium ar būriais lankydamiesi prie šių partizanų kapų, stiprėsime dirbti, o jei reikės ir mirti dėl to idealo, dėl kurio jie aukojosi, būtent, dėl Lietuvos laisvės.

Lyg atsigavus

Daug kam atrodė, kad gyvenimas sugrįžo lyg į kasdienybės

vėžes. Buvo pasidžiaugta Vilniaus atgavimu, susirūpinta jo šalpa ir administracija, daugelio

nusikelta gyventi, nors susirinkus pašnekama ir liūdniau, prisimenama net vieno Valstybės tarybos nario, nedalyvavusio Vilniaus atgavimo minėjime Karo muziejaus sodelyje, kad jis nenorėjo eiti į *Lietuvos laidotuves*, kai jo visi draugai susirinko, neišskiriant ir Tarybos pirm. Boleslovo Masiulio, didelio kovotojo . . . Ir vis dienos lyg niaukėsi. Mes dažnai pašnekėdavome po pietų, susirinkę kaip tik “Židinyje” apie tas įgulas ir bandydavome suprasti mūsų Visuomeninio darbo vadybos įvairius, spaudai privalomus raštus, peržiūrėdavome visokius tos cenzūrinės įstaigos braukymus, tarp jų bandydavome išvelgti likusias “anteles”, taigi praleistus ir nepastebėtus mūsų žodelius, kuriais norėjome pasakyti savo nuotaikas ir mintis. Kitais žodžiais, mokėmės ir mes *rašyti*, kad mūsų cenzūra nesugriebtų mūsų norimos pasakyti minties plonybių, kad skaitytojai jas išskaitytų “tarp eilučių”. Tuomet mums labai didelį įspūdį darė dr. Igno Skrupskelio sugebėjimas daug labai pasakyti įvairiose “Židinio” apžvalgose, kurias kartais papildydavo savu vienu kitu žodeliu pats oficialusis leidėjas dr. Jonas Grinius, deja, veik visada nelaimingai: cenzorius tiesiog netikėtinai nurankiodavo tuos priedelius, taip ir vėl likdavo dr. Ig. Skrupskelis. Skaitydavome tuos iš archyvo išsitraukę lapus, aiškinau su J. Virbicku, ku-

ris parsinešdavo iš “Žaibo” ir “XX Amžiaus” nuospaudų, kurias palygindavome su galutinai pasirodžiusiais Ig. Petrikonio-Skrupskelio, Servaus - J. Ambrazevičiaus ir kt. vedamaisiais. Taip pat peržiūrėdavome dr. L. Bistro politines apžvalgas, cenzūrinius nubraukymus tiek “Židinyje”, tiek ir kitur. Visi tie nubraukimai buvo viena geriausių mums mokyklų, kurių dabar “lankėme” pradėję dirbti arčiau su spauda, bandydami rašyti ne eilėraščius ar apsakimėlius, bet vienokius ar kitokius kultūros ir visuomenės reikalais straipsnelius, kurie visokiais, kartais ir jungtiniais, slapyvardžiais nukeliaudavo į katalikiškąją spaudą, daugiausia, žinoma, savaitinę, kuriai medžiagos trūko, kai “Naujajai Romuvai”, “XX Amžiui” rašė jau “seni vilkai”, pajuokaujant — “uodegas išalusioje eketėje palikę” . . ., taigi braukti, net ir bausti, kartais suimti ir tremti. Mes visi buvome tik “mokslus” pradėję, vienas kitas cenzūros pasveikintas, taigi jau “išlaikęs egzaminą”, todėl kartais draugų nusi vestas į kokią “Pienocentro”, vėliau “Valgio” užkandinę, kur linksmai aptardavome kiekvieną eilutę, kartais ir ketureiliu palydėdavome, nes stengdavomės neprarasti niekur nuotaikos ir juokauti kaip prof. J. Eretas paskaitose darydavo, kai žurnalistikos metmenis dėstydamas ir t.t. O “Hispanus” mes mėgomė, jo tą slapyvardę nuo visų slėpėme

kaip slėpė ir tos ir tie, kurie jam talkindavo, perrašinėdavo mašinėle... Žinoma, pagrindinai visus cenzūrinius braukymus nagrinėdavo pats J. Virbickas, kartais ir Julijonui Būtėnui padedant, kai K. Berulis visokius tokius braukymus palydėdavo linksma pašaipą, kurios jam niekad nepritrūkdavo. Linksmuosius ketureilius sudėdavo daugiausia Bronius Krivickas, talkinant Kazimierui Umbrasui, Marmertui Indriliūnui, o vėliau — dar Jonui Daugiui, kartais priduriant ir Vytautui Mačerniui, kai sekmadieniais prisidėdavo ir Aloyzas Baronas, tuo metu dirbęs ir mokėsis “Pavasario” suaugusių gimnazijoje. Taip vieną popietę, “XX Amžiui” išspausdinus Rusijos žandaro Stalino karikatūrą (už ją Sovietų Rusijai reikalaujant buvo nubaustas laikraštis), kur “meldžiasi” suklypęs “Liūdnas” Gira ir “Berniokas” Cvirka, mūsų vyrai (Krivickas?) paleido naują ketureilį:

“Gira, Cvirka išdidus
laižo Stalino padus.
Tumba, tumba, tumbaba,
Maskvoje mūsų galva —
šaukia Cvirka su Gira”.

Tuojau jį, gal po kelių dienų, pataisė: “šaukia sugyžus Gira”. Ir šie vyrai (Krivickas, Indriliūnas, Umbrasas...) paleido ir dar porą giesmelių apie šaunų Cvirką, nes buvo Sovietų pasiuntinybės kokiame tai baliuje ir pavyzdinčiai nusilakė, kuriose ap-

giedojo kaip šaunus Cvirka ant Kremliaus mūsų blakę, t.y. Stalimą vedžiojo, kaip Lenino barzda utėlių pilna ir ją šukuoja Cvirka su Gira... Pagaliau tas pat K. Umbrasas ant savo humanitarinės kepuraitės rašalu užsirašė “Streliat buržuju”, tuo šūkiu sveikindamas labai kairias merginas humanitares: Ireną Povilavičiūtę su jos neperskiriama drauge Didž. Rūmų pašto agentūroje ar bibliotekos tarnautoja Čilvinaitė, nevengdamas joms pagiedoti apie Girą, Cvirką ir kt., ko šios merginos jam negalėdavo atleisti ir nuolat jį bardavo...

Aplamai tuomet J. Virbickas buvo sunku prajuokinti, vis jo akyse jautėsi gili gėla, kaž kokia neaiškios ateities baimė, kaip pasakydavo — “mes laidotuvėse linksminamės”, todėl kai kas jau pradėjo jį įtarti (pažinę iš seniau), kad jis gali susirgti baimės kokia liga, prasidedąs tos baimės kompleksas, nes visi jie nežinojo, kad tas mūsų Jonas buvo geriau už kitus informuotas: jis palaikė nuolatos ryšius su min. Ed. Turausku ir kt. mums neprieinamais žmonėmis bei užsienio spauda, todėl visai netikėjo viešaisiais ramimais. Ir jis gana pasipiktino dr. Vlado Viliamo vieša ateitininkams paskaita, kurios metu jis kalbėjo apie derybas Maskvoje dėl Vilniaus ir rytinės sienos, kuris dalyvavo toje sienos komisijoje. Tada dr. V. Viliamas tik tiek teprasarė, kad dėl ploto visai negalėjome derėtis, nes buvo

žemėlapyje pabrėžta linija, ką vėliau patikslino tik artimiesiems, kad tą liniją užbrėžęs pats Stalinas naga, o teliko tik dėl vietos sąlygų ją išlyginti, o kiekvieno lietuviškojo kaimo prisijungimo pastangos buvo aprėžtos nauja sąlyga — priedas didesnių įgulių ir naujų joms vietų. Bet atskirai žodžiu J. Virbickui vienam patikslino, kad min. Urbšys buvo prasitaręs apie kiaulišką Stalino juoką, kai šis gerai nugėrė. Tada Stalinas pažiūrėjęs į savo frenčių, nusijuokęs visa gerkle, kad jau atėjo laikas įsisiūti tris iškritusias sagas, būtent, prisijungti tris Pabaltijo valstybes, kurios buvo iškritusios iš Rusijos imperijos. Šį atvirą Stalino pasakymą turėjęs nuryti ir min. J. Urbšys ir kt. to vakaro - baliaus dalyviai.

Dar daugiau J. Virbickas su nerimo po slaptos kr. demokratų konferencijos, kurioje plačiai buvo paliesti ne tik Vilniaus, bet ir aplamai Lietuvos saugumo reikalai, nes po jos labai jis liūdnai daug ką dėstė. Apie tą patį metą, gal iš min. Ed. Turausko ar ko nors kito išgirdo vieną gandą, kaž kokių iš užsienio užuominų, kad Lietuva būsianti Vokietijos ir Rusijos vėl pasidalinta: Suvalkija atiteksianti su Marijampole ir Vilkaviškiu jau Vokietijai, o likusioji Lietuvos dalis — Rusijai, nes jau iš Estijos ir Latvijos pradėta vokiečių repatrijacija. Ir toji repatrijacija esanti jau aiškus ženklas, kad Vokietija

išsižada Pabaltijo kraštų... Labai panašių gandų jis parsivežė 1940 vasario mėn. iš Vilniaus, kur ir jis dalyvavo Vilniuje Vasario 16 d. iškilmėse ir Valstybinės literatūros premijos įteikime B. Brazdžioniui už "Kuni-gaikščių miestą". Tuomet iš kun. Kr. Čibiro ar kun. Alf. Lipniūno tą patį girdėjęs kaip lenkų paskelbtą žinią, gal iš Madrido ar kurios kitos lenkų radijo žinių tarnybos. Taip pat jis Vilniuje buvo susitikęs ir su "Vilniaus Balso" ar buv. "Vilniaus Rytojaus" žmonėmis, dalyvavo ir "Naujosios Romuvos" pasitarime, o, svarbiausia, jis buvo susitikęs su pora tolimesnių Gudijos vietų lietuvių, kurie dabar buvo iš ten šiaip taip atnirę ir jau čia likę, išgyvenę tikrą sovietiškos "laimės džiaugsmą", kas jam dar daugiau nerimo suteikė, tą nerimą sustiprino...

Juodžiaus Kelmo beieškant

Savo didžiausį nerimą Jonas Virbickas gal plačiausia savo draugams išdėstė 1939 m. per Vėlines Kauno kapinėse. Lankėme tada savo artimųjų ir pažįstamų kapus. Matėme kaip renkasi būreliai prie žmogžudžio Kraniausko visokios Kauno padugnės, bet gana maža buvo žmonių prie karių ir kt. nusipelnusių Lietuvai žmonių. Prie nežinomų karių padėjome po gėlelę, uždegėme kokią žvakelę... Ir mums (Br. Stasiukaičiui, K. Beruliui, Br. Krivickui, St. Tilinskui

ir kt.) Jonas Virbickas pradeda šnekėti, kad jau atėjo laikas pagalvoti ir pradėti slaptaruoštis visoms negerovėms, ruoštis slaptai spaudai, kad nelaimėi ištikus, nepasikartotų 1864 m. nedalia, kad nebereikėtų laukti antrojo Valančiaus... Ir Vaižgantas Vaduvose nurodęs, kaip reikėtų veikti... Ir toliau lankėme eilę kapų, jų tarpe Vytauto Endziulaičio, Vinco Dovydaičio, lakūno Kumpio ir kt., kalbėdamiesi lankėme kai kuriuos kunigų kapus, užmirštus ir nelankomus. Sustojome prie kun. Kryžanausko (?) kapo, prie kunigo, kalėjusio Solovkose, išmainyto į bolševikus, bet tuojau mirusio; jo paprastas akmenis kryžius su daugeliu iškaltų kryželių, netoli užmirštas ir kun. K. Jaunias kapas, kaip ir mano dėdės kunigo, daug kentėjusio caro priespaudos metais, daug kartų kalinto, bausto... (dabar jis visai sunaikintas, nes po karo nebuvo artimųjų jam iš šių kapinių išsiųžti, kai šias kapines vertė parku, jo artimieji buvo tik Sibire, kad nepagarbino Stalino...). Ir dabar Jonas Virbickas pasiūlo, kad mes užmirštiesiems kovotojams padėtume nupirkę gėlių... Nuperkame po puokštelę ir sudegame kun. Kryžanauskui, lt. Kumpiui ir kt. . . ., nes jaučiamės, kad gali tekti eiti jų keliu, kad Vaduvus reikia naujai perskaityti ir virsti bičiuliais gal rytoj ar poryt...

Ir dar daugiau nustebino mus

Jonas Virbickas, kai 1940 m. pavasariomis, man atvykus iš Vilniaus, dalijantis įspūdžiais ir talpinant perrašyti vėl prof. M. Roemerio straipsnį, abiem su Jonu Daugiu esant, prasitarė, kad jau išmoko iš antro ir trečio namo aukšto iššokti. Jei būtų reikalas, tai galėtų pasinaudoti praeiviu, atsimušti rankomis į jo pečius, ir taip jį parmušęs pabėgti... Mums toks mokslas su J. Daugiu, kuris tuo metu dirbo "Židinio" administracijoje, buvo labai svetimas ir nesuprantamas. Tada jau buvo mums tiktai aišku, kad mūsų Jonas kaž kur ir kaž kam rimtai ruošiasi, žodžiu, būti naudingas skenduoniui Alaušo varpui traukti. Ir tik okupacijų metais paaiškėjo, kad dalyvavo kelių ar keliolikos vyrų būrelyje, kuriuos apmokė vienas gen. štabo kariškis ir kriminalinės policijos specialistas, taigi juos paruošė juodosios okupacijos dienoms... Paruošė tuomet, kai mes dar vis tikėjomės, kad toji nedalia gal kaip nors aplenks, nes manėme, kad šiaip ar taip Sovietų Rusija nerizikuos Lietuvos griebti iš Vokietijos pamosės. Mums vis atrodė, kad mūsų valstybės neutralumas gali išgelbėti, nes mažos valstybės tarp didžiųjų gyvena ir išlieka kaip skiriančios kokios tvorelės. Tada mes jaunuoliškai ginčijomės su kitais manančiais, vis rėmėmės tarptautine teise, pasaulinių demokratijų visokiais pažadais, nors vienas tarptautinės teisės laužy-

tojas ir tikėjęs kitų tautų pažadais, buvo jau patiestas ir dviejų susitarėlių (A. Hitlerio ir J. Stalino) gražiai pasidalintas . . . Bet nežiūrint Lenkijos iš Europos valstybių nurašymo, Anglijos nepasiruošimo ir garbingo pabėgimo iš kovos lauko ir 1940 m. pavasarį, paliekant savo draugą Prancūziją vokiečių okupacijai, mes vis tikėjome, kad Anglija karą laimės, Hitlerį sudoros Anglija, o mes Anglijai esame jau svarbūs visi trys kraštai prie Baltijos jūros, todėl mūsų nedrįs dar užgniaužti ir Sov. Sąjunga. Kai kas net prasitardavo, kad Anglija jau žaboja Sov. Rusiją dabar ir neleis visai užimti Baltijos valstybių . . . Taip raminomės mes patys, pasiklausę visokių teisininkų ir ekonomistų bei politikuoti mėgstančių, ypač ekonomistų, kurie įrodinėjo, kokia šių trijų kraštų ir Suomijos reikšmė tarptautinėje prekyboje . . . , nors užpuolus Suomiją "taiką gelbinčiai Sov. Rusijai", vėl Anglija nieko nepadėjo, nors suomiai ir labai narsiai žiemos metu raudonąją armiją dorėjo . . .

Bet debesys tēmė. Vis liūdniau ir liūdniau kalbėjo mūsų sutiktas dr. Leonas Bistras, dr. Petras Karvelis, dr. Ignas Skrupskelis . . . , vis dažniau prisimindavo prof. dr. K. Pakšto memorandumą prez. A. Smetonai . . . , kartu prisimindavo ir gaudą, kad Vokietija su Sov. Rusija pasidalino ne tik Lenkiją, bet ir Lietuvą . . . Ir tada vėl kai kas pakaltindavo mūsų šiuos,

kad nežygiavome patys pasiimti Vilniaus ir Suvalkų, tada būtų nereikėję sovietinių įgulų, gal gintų mus Vokietija . . . , nors visi šie buvo už Vakarų demokratines valstybes, už Angliją. Ir kartais jau suminėdavo, kad mūsų klaida, jog mokyklose pirmąją kalbą įsivesta prancūzų, o ne anglų, nors tiek dr. L. Bistras, tiek dr. Ig. Skrupskelis buvo už prancūzų k., kuri mums reikalingesnė nei prekybinė anglų kalba. Bet ta Anglijos ir kitų vakariečių tik žodinė pagalba Sov. Rusijos užpultajai ir niokojamai Suomijai, tuojau skandindavo jau visas gražias kalbas ir išvadas: Anglija ir Skandinavija bei kiti Pabaltijo draugai, užpultosioms Baltijos valstybėms, net ir Skandinavijai gali tepadėti tiek pat, kiek šiuo metu padėjo draugiškai Suomijai. Kitais žodžiais, jei Sov. Rusija pradės žygiuoti į Vakarų, tai Anglija niekam nepadės, kol neužmins Anglijos grynai kojų, t.y. kol nepalies Norvegijos fjordų ir Danijos, nors dėl pačios Baltijos jūros Anglija dar gali ir nekariauti, nes ši jūra gali būti, reikalui esant, užtvirta prie Danijos krantų ir sovietinis laivynas sulaukomas tame Baltijos ežere . . .

Taip visokią išmintį posmuojant tiek "Židinyje", tiek ir Vilniuje susirinkus, atėjo nauji iš Maskvos kaltinimai dėl "pagrobtų rusų kareivių", kurie tikrovėje pabėgo iš raudonosios armijos dalinių, įsitaisė pas Vilniaus lenkaites prostitutas, o vie-

nas jų, Butajevas, bijodamas, kad gali būti sovietams išduotas, dar ir nusišovė. Ir taip po kelių dienų jau pilna Sov. Rusijos okupacija su nauju "prezidentu" Justinu Paleckiu, žmonių tuojau pataisytu — Padleskiu. Dabar visa kitaip virto, jau susirūpino daug kas ir savo asmens saugumu, nors ir toliau dar raminosi, kad nebus taip blogai kaip Rusijoje . . .

Skęstame ir skandinavės

Jau pirmosios paleckinės ir dekanozovinės dienos turėjo visus supurtinti. Bet naivumas buvo mus visus dar apsidęs, vis dar nesinorėjo tikėti, kiek gali būti žiauri sovietinė okupacija. Daugelis nenorėjo tuo tikėti, net ir pirmiesiems suėmimams Lietuvą nusiaubus . . . „saulę iš Maskvos parsivežus". Ir keista, kad tuo naivumu tebebuvo nenusikratę daugelis politikuojančių šviesuolių, daugybė senesnės kartos kunigų, tokie pat naivuliai buvo daugelis ir mūsų laikraštininkų, kurie vis norėjo dar prisitaikinti ir laukti, kai tikrai reikėjo dar birželio mėn. jiems visiems išnerti . . . Ir taip, kai 1940 m. liepos mėn. mes pasiimdavome dr. Ig. Skrupskelio "XX Amžiuje" vedamąjį, kurį parašė jis tai *ekstra laidai* pirmiesiems rusų tankams jau ardant Laisvės alėją, jau sustojus jiems prie Saugumo departamento, Užsienių riekalų ir kt. ministerijų, pajusdavome, kaip tas žmogus (Skrupskelis) gerai numatė, bet

pasiliko pažadėjęs būti ištikimas Lietuvai ir šeimai, nes šios jis tada tikrai negalėjo pasiimti kartu. Jonas Virbickas dr. Ig. Skrupskelį kaip tik "XX Amžiuje" ap-lankė tuo metu, kai tik šis vedamasis buvo atiduotas rinkti, o mes sustoję būreliu gatvėje dar laukėme naujesnių žinių, kad tokiu metu ten daugiau užėję jų pokalbio netrukdytume. Ir kai gavome laikraštį, susėdę svarstėme, kuriam iš mūsų reikia jau bėgti. Jonas Virbickas buvo lyg ramus, kieta veido ir tarė:

— Man reikia likti! Jūs bėkite.

Taip jis buvo sutaręs su dr. Ig. Skrupskeliu.

Tą vakarą mane viena šeima šiaip taip susiradusi paėmė iš gatvės į automobilį, bet pasiekusi veik Vilkaviškį, pasitarusi su keliais gerais draugais pakelėje, apsisprendė grįžti. Ir grįžo. Po poros ar trijų savaitių šis vyras kariškis buvo suimtas, o kiti šeimos nariai 1941 birželyje "savanoriškai" išvyko į Barnaulą ir Lenos sritį, iš kur sugrįžo vienui viena duktė, Chruščiovo laikais, bet džiovos palaužta, ir tuojau mirė. Ir taip sugrįžęs į Kauną po pirmos okupacinės dienos nuotykingos kelionės, sumetęs kelis žodžius su artimaisiais draugais ir J. Virbicku, jau sekančią dieną apleidau Kauną, bet tėviškės link nebuvo jau autobusų, visas susisiekimas plentais buvo sutrikęs, ypač Žemaičių plentu. Tai ir reikėjo likti vėl kitai dienai, stebėti neatsakingųjų žmonių ir tautinių

mažumų džiaugsmą sulaukus “išvaduotojų” ir draugų . . . O mūsų gera pažįstama Ir. Povilavičiūtė suplukusi bėgiojo su žydelkaičių būriu vis dalindamos raudonas rožes . . .

Sietuose

Jau 1940 m. liepos gale, maždaug tuojau po vad. liaudies seimo posėdžių, bet dar negrįžus su “saule” iš Maskvos mūsų “skurdininkams” (šiuo žodžiu dažnai palydėdavo tuos delegacijos važinėtojus), J. Virbickas šnekėjo, kad visuose Lietuvos kampuose buvo išleista įvairių lapelių ir daug suimtų žmonių, tikrų ar tariamų jų skleidėjų bei rašiusiųjų, kad mes esame labai neatsargūs, nebeturime senosios knygnešių ir vélesnės slaptos veiklos gudrumo, nebesugriebiame savo naujos veiklos taktikos, skirtingos nuo buvusios komunistinės slaptos veiklos. Mūsų veikla turinti surasti savo veiklos taktiką, visai skirtingą nei komunistams įprasta. Ir taip vieną popietę vaikščiojome po Kleboniškio mišką ir kitus šlaitus, kur J. Virbickas domėjosi visais stonais medžiais ir jų drėvėmis. Panašiai kalbėjo tuo metu ir Kaz. Berulis, rodos, jau atvykęs iš Vilniaus, kuris buvo gal jau gavęs ten darbo buv. Lietuvių mokslo d-joje, o J. Virbickas tebebuvo oficialus dar “Židinio” reikalų tvarkytojas, nors į pačią “Židinio” administraciją, kaip ir visus Ateitininkų namus, niekas nebega-

lėjo įeiti, ten šeimininkavo jau raudonarmiečiai ir kiauliškai naikino tuos namus, užkišdami visą kanalizacijos sistemą ir taip leninistiškai dažydami srovėmis sienas . . .

Tuo metu jau išgirdau apie lietuviškųjų knygų likimą. Jie abu kalbėjo, kaip išrinko knygas iš knygynų, pradėjo išimti iš bibliotekų, kaip pavasarininkų bibliotekėles ir kt. suvežė ir jau nuvežė į Petrošiūnų popieriaus fabriką, o K. Berulis patikslino Vilniaus kr. lietuviškųjų skaityklų ir jų bibliotekų likimą: jų dalį sudorojo jau 1939 m. prieš perduodant Vilniaus krašto dalį Lietuvai, o kitas dabar — tam naikinimui vadovauja vilniškis J. Karosas, sėdėjęs už komunizmą kalėjime, matyt, kad tas pat Jonas Karosas, kurio biografiją šauniai pateikia dabar “tarbiniai raštai” ir Maž. tarbinė lietuvių enciklopedija; “tarbinis” linksmu terminu vietoj *tarybinis* įsigaliojo, kai 1940 m. spalio ar jau lapkričio mėn. Kauno gatvėse pasirodė ne “Tarybų Lietuva”, bet nutrupėjus raidei “Tarbų Lietuva” ir milicija juos pradėjo atiminėti iš Kauno gatvėse šį laikraštį parduvinėjusių vaikų. Šio nepaprasto “Tarbų Lietuvos” numerio keli egzemplioriai buvo saugomi ir slaptame Lietuvos archyve, o “Spindulio” spaustuvininko, kuris plaktuku pataisė šią antraštę — nesurado, kuris dabar jau, sakoma miręs. Tada daug buvo šnekėta ir apie naująją, t. y. so-

Mūsų kova visų pirma yra kova už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę. Ir žmogaus teisių judėjimas čia turi grynai tautinį antspalvį. Deja, Vakarai nenori to suprasti. O juk Kremlius šį judėjimą žiauriausiai slopina, matydamas jame didelį pavojų.

“Perspektyvos”, Nr. 9, 1979

vietinę cenzūrą ir visas spaudos “laisves”, kurioms dabar tariamai vadovauja iš “Laisvosios Minties” Petras Kežinaitis, bet jis labai smulkius nurodymus gauna iš savo viršininko ruso arba turi atsiklausti G. Zimano, kartais net tiesiog sovietinės pasiuntinybės, ypač kai išskyla koks nors reikalas kokio dydžio ir juodumo turi būti straipsnių antraštės, nes duotosios rusiškai, išvertus lietuviškai, jau nebesutelpa į tiek ar tiek eilučių. O antraštės, kaip ir visas Sov. Rusijos gyvenimas, turi būti *uniformuotos*, tuo pačiu frenčiumi ir brezentiniais batais, kurie iš partijos malonės dar juos turi... Dėl tų antraščių, raidžių dydžio bei juodumo labai kentėjo “XX Amžius”, “Lietuvos Žinios”, nors jau gyveno paskutinės dienas; tą savaitę jau abu laikraščiai buvo ir sustabdyti, kas labai išgąsdino Joną Kardelį ir kt.

Tuomet pasivaikščiojimo metu jis pasakojo, kaip pabėgo per Palangą besimaudydamas kun. J. Prunskis, kaip iš Suvalkijos išmovė dr. A. Maceina, kaip Julijonas Būtėnas ir kt., o dabar jau siena esanti labai ir labai sustiprinta. Ir J. Virbickui tada labai

rūpėjo mano ir kai kurių kitų galutinas apsisprendimas: bėgsime ar liksime, jo pasakymu: “daug paukščių rudenį išskrenda, tik pavasarį sugrįžta, bet kiti lieka ir, kur nors pastogėje susitraukę, žiemos šaltį pralaukia. Taip ir jis susitraukęs pastogėje...” Ir kai su J. Dargiu, K. Beruliu ir dar kiti pasisakėme, kad norime kur nors pakriautėje pavasario laukti, — nudžiugo J. Virbickas, nes jam tokių reikią...

Ir tuomet, o gal kokia savaitė vėliau, J. Virbickas labai stebėjosi ir mūsų katalikų naivumu, kurie galvojo šiaip taip prisitaikę net ir laikraščius leisti... Iš “XX Amžiaus” naiviausiuoju laikė dr. Z. Ivinskį, o iš jų gudriausiu — Servų (J. Ambrazevičių). Gudriu laikė min. Ed. Turauską, kuris, surinkęs Lietuvos valstybės sutarčių originalus, o, svarbiausia, ir sutartis su Sovietų Rusija, dar 1940.VI.15 pabėgo ir išsivežė. Ir įžygiavę į Kauną raudonarmiečių tankai tuojuo sustojo prie Užsienių reikalų ministerijos, o iš Sovietų pasiuntinybės atvykę žmonės, nieko nelaukdami, pradėjo ieškoti Lietuvos valstybės sutarčių

su Sov. Rusija originalų, tuo aiškiai parodydami, kad jie čia tikri šeimininkai, bet nei tuo metu ėjęs prezidento pareigas min. pirm. A. Merkys, ar kitą dieną apsiskelbęs prezidentu J. Paleckis, kurio tariamai sūnus jau Kauno radiofoną reikalavo jam groti tik Suliko . . .

Taip pat labai gudriu laikė ir dr. Petrą Karvelį, kuris gudriai ir oficialiai dar gana vėlai sieną pravažiavo, apgaudamas net Dembo pasiūstus jam saugoti agentus, pridarydamas daug bėdos ir pačiam tavorščiuui A. Sniečkui ir tokiai Komodaitei, kuri su tavorščiumi Iciku Dembo sudarinėjo suimamųjų sąrašus. Ir 1940 m. liepos mėn. suėmimų metu, įsiveržę į dr. P. Karvelio namus Noreikiškėse, kažkodėl tie agentai suglumo, paliko jį nesuimtą ūkyje, ilgai pasiderėję rusiškai su kažkoku Sniečkaus viršininku, patys išvyko, palikdami tik slapukus . . . Ir taip Kaune dar pasitrynęs dr. P. Karvelis, nuėjęs ir į Lietuvos banką, išsiėmė pinigų, kažkaip išsisukęs iš seklio, įsėdo į traukinį ir išvažiavo į Vokietiją, nes dar Lietuvos diplomatiniai pasai Paleckio ir Pozniakovo tebebuvo neatšaukti . . .

Vieną kartą, tik uždarius "XX Amžių" ir "Lietuvos Žinias", J. Virbickas plačiai papasakojo apie naujai atsiradusias "Lietuvos Žinių" ir "Varpo" bėdas, kurios užgriuvo šias, kai bėdos mažiausia tikėjosi. Jų tiek J. Šimkus, tiek ir P. Kežinaitis buvo dabar

į viršūnes iškilę: Šimkus buvo paskirtas jau 1940.VI.17 "Lietuvos Aido" vyr. redaktoriumi, o P. Kežinaitis — Visuomeninio darbo vadybos viršininku, taigi per naktį iškilę į didžiuosius Pozniakovo ir Kremliaus patikėtinius. Ir dabar ištiko toks pat likimas, kaip pranašavo senukas Mykolas Januškevičius, kuris jau pakankamai buvo nudegęs Rusijos revoliucija, nors Petrapilio lietuvių seime traukė internationalą ir išėjo drauge su raudonais skudurininkais, tiek socialdemokratais, tiek ir valstiečiais liaudininkais socialistais, kai šio Seimo dalyviai pasisakė už Lietuvos nepriklausomybę . . . Dabar Kaune senuką M. Januškevičių jaunoji karta (J. Šimkus, P. Kežinaitis, Julius Būtėnas, K. Korsakas, neišskiriant ir A. Venclovos ir kt.) laikė *suvaikežusiu* ir eserų baidykle, nes skaitė ir pasakojo visiems rusų emigrantų spaudos žinutes, kurių jis gaudavo iš Paryžiaus ar pan. Taip jaunajai kairiųjų kartai M. Januškevičius buvo bailsus "dulas" (baidyklė) ir tinkanti tik būti baidykle, kuri norinti jauniesiems iš protingų galvų visą liberalizmą ar tariamą komunizmą išdūlinti (išrūkyti), visus nuo tikros demokratijos atbaidyti ir t.t. Kodėl M. Januškevičiui toks kybartiškis vartojo pasijuokiant žemaitišką žodį "dulas" (baidyklė), man visai nesuprantama. Gal tai buvo "Lietuvos Ūkininko" redaktoriaus pakištas žodis, savotiškas pramanas

iš senoko M. Januškevičiaus pasijuokti, nes Vincas Oškinis buvo visada ir už visus išmintingesnis, nes savo laiku daug ką sugebėdavo "Lietuvos Ūkininke" juokų skyriuje pašiepti . . . Dabar V. Oškinis jau buvo tikrai galvą pakėlęs, nes gyrėsi, kad kelis kartus esąs moprininkus parėmęs, leidęs savo bute susirinkti komunistams ir t.t., todėl ir visai suprantama, kad buvo netrukus nusiskirtas į "Valstiečių Laikraštį" nemažu šuniuku, kurio ten kiti žmonės tuojuo ėmė vengti. Ir tomis dienomis buvo atsitiktinai J. Virbickas sutikęs kažkur V. Oškinį, kuris jį išvadino smetonininku, fašistu, krikdemu, "kakininku" (kažkokios organizacijos — KAK tariamu nariu), kavucininku, paklausė, kur išnėrė kun. J. Prunskis su dr. A. Maceina, gal A. Smetonai pinigų nuvežė, o baigdamas paklausė, kodėl ateitininkai ir fašistai naujo perversmo neruošia, galėtų pabandyti J. Paleckį nuversti ir atsidurti, kur atsėdė dr. L. Bistras, dr. Pr. Dielininkaitis, dr. J. Leimonas ir kiti kr. dem. šunys . . . Tokio žodyno, kaip tada pasakojo J. Virbickas, dar iš nieko nebuvo girdėjęs, net pralenkė ir "Kuntaplyno" didvyrius, kaip tokią H. Blazą, kuris nubėgo į "Šluotą" ir virto Beržiarykšte ir kt., net ir "Liaudies Balso" bei "Tiesos" žodynas nebuvo tiek įžūlus, kaip tada V. Oškinio, skirtas jam ir kitiems jo spaudos pažįstamiems . . .

Prieš Vėlines buvau užsukęs vėl su reikalais į Kauną. Dabar jau man atvirai J. Virbickas pareiškė, kad yra susidarę pasipriešinimo sąjūdžiai ir vienas jų yra pagrindinis, į kurį įėjęs ir jis pats, perėjęs iš kokios tai lygos. Man tas vardas nebuvo visai dar girdėtas. Ir patyręs, kad aš apsisprendžiau likti su "žvirbliais ir varnomis" namuose, t.y. nebėgau į Vokietiją, priminė, kad būsiu labai ir labai reikalingas. Ir kai vėl buvome Vėlinėse Kauno kaupuose, pareiškė, kad turime padėti gėlių ant kai kurių kapų, jo parinktų. Taip stud. St. Tilinskas padėjo ant Vyt. Endziulaičio kapo, Bronius Stasiukaitis — Vinco Dovydaičio, dar vienas studentas ant ltn. Kumpio (šiauliškio), kiti — nežinomo kario kapų ir t.t. Buvo ir Kaz. Berulis atvažiavęs iš Vilniaus, davęs paskaityti peršauto Vyt. Endziulaičio laišką. Tada išgirdome ir mūsų priesaikos maldą:

"Viešpatie, paversk mano lūpas į akmenį . . ."

Taip ir gimė tada mūsų *nečiai* (nebyliai), nors tikrasis darbo laukas tik vėliau aiškėjo. Visi mes esame paties J. Virbicko pasirinkti ir turėsime rūpintis tik slapta spauda ir jaunus idealistus prilaikyti nuo beatodairinių lapelių rašinėjimo. Tada mums J. Virbickas, tada jau *Suopis*, pasakė, kaip reikia skaityti tam tikras "Tiesos" ar "Tarybų Lietuvos" antraštines vietas, kas reikš pa-

siųstą ryšininą, taigi, mūsų slap-
taženklis, nors jis skirtingas kiek-
vienam, būtent papildoma raide.
Taip pat buvo pasakyta, kad ne-
turime domėtis asmeniškai
merginomis, turime būti lais-
vi nuo šeimos bei artimųjų
rūpesčių, kad, reikalui esant,
galėtume laisvai keliauti ir būti,
kur diena, kur naktis, turime
vengti rašyti laiškus, jokio ryšio
su užsienio giminėmis ir drau-
gais, kitaip — nebeturime gimi-
nių ir draugų. Toliau vengiame
draugiškų nugėrimų, nesidedame
prie neaiškių būrelių, nors juo-
se dirbtų mūsų artimi draugai, o
viešuosiuose susirinkimuose
dalyvaujame kiek reikia, kiek pa-
sakyta ar privalomai reikėtų pa-
sirašyti, kad mums pranešta ir
dalyvausime (tada daug kur buvo
reikalaujama parašo, kad tu daly-
vausi kokiam “tarbiniam” mitin-
ge), su kalbėjusiais nesiginčijame
ir neklausiamo provokacinių

klausimų, ir taip susirinkime nu-
tylime . . . Išsiskyrėme pasakę
vienas kitam:

“Stiprėk ir laikykis!”

Kai kurie iš Kauno išsivežė
(į Telšius, Radviliškį, Rokiškį)
po laisvą nuo sovietų registraci-
jos ir rašomąją mašinėlę, o šiau-
liškiai gavo ir net rotatorių, kurį
paėmė vienas kooperatyvų sunk-
vežimis iki maždaug Kryžkalnio,
nors jo laukė Telšiai (K. Mockaus
vyrai), bet tuo metu buvo nu-
spręsta dar duoti šis Šiauriam.
Mums vilniškiams jokių nereikė-
jo, nes ir Kaunui dovanojome jau
dvi rašomąsias mašinėles, atvežė-
me rotatorių, kliuvusį Šiauriam.
Aplamai, Vilnius buvo geriausiai
apsirūpinęs, pagaliau iš bėdos ga-
lėjo pasinaudoti net ir švietimo
komisariato technikinėmis prie-
monėmis, nežiūrint, kiek užraktų
jos buvo užrakintos. Tą sugebė-
jo sutvarkyti Kaz. Berulis . . .

(*Tąsa kitame numeryje*)

---

*Kol tauta trokšta ir tikisi laisvės, kol dėl jos kovoja — ji
galutinai dar nepavergta. Laisvės viltis, lyg estafetė, gali būti
perduodama iš kartos į kartą, kol pagaliau vieną dieną ji tikrai
virs realybe.*

“Aušra” Nr. 23 (61), 1980

SUSIRINKOME PASIMOKYTI IR MINTIMIS PASIDALINTI

Lietuvių Bendruomenės ir Jaunimo sąjungos politinė konferencija New Yorke

LINAS RIMKUS

Lietuvos Respublikos atstatymo bei birželio mėnesio trėmimų į Sibirą keturiasdešimtųjų metinių proga JAV LB Visuomeninių reikalų taryba kartu su Kanados ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenėmis bei Lietuvių jaunimo sąjungos valdybomis surengė nepaprastą politinę konferenciją birželio 12-13 dienomis New Yorke. Konferencijos programos sudarymu rūpinosi JAV LB Visuomeninių reikalų tarybos pirmininkas Algimantas Gečys, Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos valdybos vicepirmininkė politikams reikalingam Gintė Damušytė ir Lietuvių informacijos tarnybos vadovas kun. Kazimieras Pugevičius. Techniškuosius konferencijos darbus atliko LB New Yorke apygardos valdyba, kuriai pirmininkauja Aleksandras Vakselis.

Konferenciją žodžiu sveikino Lietuvos generalinis konsulas New Yorke Anicetas Simutis, PLB valdybos pirmininkas Vytautas Kamantas, Vliko garbės pirmininkas Kęstutis Valiūnas, Kanados LB valdybos pirmininkė Joana Kuraitė, JAV LB valdybos pirmininkas Vytautas Kutkus, Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos valdybos vicepirmininkas Saulius Čyvas, Kanados LJS valdybos pirmininkė Laima Beržinytė ir JAV LJS Valdybos pirmininkas Virgus Volertas.

Pirmąją dieną konferencija vyko Church Center for the United Nations patalpose, skersai gatvės nuo Jungtinių Tautų rūmų. Vieta parinkta lyg ir simbolinė. Kaip pastebėjo A. Gečys savo įžanginiame žodyje, Jungtinės Tautos ligi šiol nėra davusios daug vilčių mūsų siekiams. Didelė dalis pirmosios dienos programos buvo skirta susipažinimui su įvairiais JAV vyriausybės padaliniais bei nevyriausybinėmis organizacijomis, kurių sėkmingas įtaigavimas būtų nepamainomai svarbus, norint iškelti Lietuvos bylą viešumon. Prelegentais dalyvavo dabartinis JAV delegacijos prie Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komisijos vadovas dr. Michael Novak, Amerikos jaunų politikų vadovų tarybos atstovas prie Jungtinių Tautų James J. O'Neill, JAV Valstybės departamento Rytų Europos skyriaus viršininkas Peter Bridges ir Helsinkio Watch organizacijos Rytų Europos skyriaus viršininkė Helen Sen-Doyle. Be to, atvyko ir nenumatytas svečias, JAV atstovės Jungtinėse Tautose Jean Kirkpatrick štabo tarėjas Carl Gershman.

Dr. Michael Novak paskaita ir Carl Gershman trumpas pranešimas padėjo susirinkusiems išvelgti, kaip veikia Jungtinės Tautos ir jos padalinys, kuris rūpinasi žmogaus teisių pažeidimų klausimu — Žmogaus tei-

sių komisija. Trumpai apžvelgęs Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komisijos įsikūrimo aplinkybes bei ankstyvesnę veiklos istoriją, dr. Novak aptarė jam duotus JAV prezidento Reagano nurodymus, vykstant į komisijos posėdžius Ženevoje. Turbūt didžiausias prezidento Reagano dėmesys buvo skirtas į per pastaruosius 30-40 metų susidariusį "dvigubą standartą" — nelygų skirtingų kraštų traktavimą — ryšium su žmogaus teisių pažeidimais. Anot dr. Novak, prezidento Reagano vadovaujama vyriausybė yra priešinga pataikavimui Rytų Europos valstybių ir Sovietų Sąjungos užmačioms ir nurodė, kad skirtingas traktavimas bus leidžiamas tiktai našesnės taktikos atveju. Baigdamas dr. Novak paragino lietuvius išbandyti prezidento Reagano vyriausybės skelbiamus nusistatymus; jais vadovaujantis turėtų būti primygtinai reikalaujamas politinių kalinių užstojimas ir pan.

Carl Gershman, pakartojęs oficialų JAV nusistatymą Pabaltijo klausimu — kad JAV nepripažįsta Lietuvos, Latvijos ir Estijos inkorporavimo į Sovietų Sąjungą, taip pat atkreipė klausytojų dėmesį į Jungtinėse Tautose susidariusį "dvigubą standartą" ir pareiškė, kad JAV atstovė Jungtinėse Tautose Jean Kirkpatrick dės visas pastangas tai padėčiai pagerinti. Tuo pačiu jis pabrėžė, kad ne tik Jungtinėse Tautose yra susidaręs "dvigubas standartas". Anot Carl Gershman, turi būti dedamos visokeriopos patsangos į jautrinti pasaulio spaudą ir žinių sklaidimo tinklus žmogaus teisių pažeidimams už geležinės uždangos, nes negali pasikartoti toks atvejis: Bobby Sands Šiaurės Airijoje vykdamas bado streiką, viso pasaulio

spauda buvo ties juo sutelkusi visą savo dėmesį, kai tuo tarpu, vienoje Sovietų Sąjungos pereinamojoje stovykloje mirė bado streiką paskelbęs estas disidentas Juri Kukk (suimtas ryšium su 45 Pabaltiečių pareiškimu, smerkiančiu Molotov - Ribentrop paktą ir reikalaujančiu Estijai, Latvijai ir Lietuvai laisvės), ir tai tebuvo paminėta keliomis eilutėmis keliuose laikraščiuose.

Po Carl Gershman pranešimo James J. O'Neill metė kiek skirtingą žvilgsnį į nagrinėjamąjį klausimą. Savo paskaitoje — Lietuvos klausimas kitataučio visuomenininko akimis — jis trumpai papasakojo apie savo keliones po Lietuvą. Jam ypač didelį įspūdį padarė drąsumas lietuvių rezistentų ir naivumas tuometinių amerikiečių jaunų politikų, su kurių grupe jis keliavo. Jis labiausiai prisiminė vieną lietuvių kunigą, kuris užklaustas, kokios yra ateities perspektyvos Katalikų Bažnyčiai Lietuvoje, kelių kompartijos pareigūnų akivaizdoje pakartojo Kristaus žodžius: "... Aš pastatysiu savo bažnyčią, ir pragaro vartai jos nenugalės".

Paaiškinęs, kodėl airiškos kilmės amerikietis galėtų domėtis lietuvių ir Lietuvos likimu, jis tęsė, atkreipdamas dėmesį į pastebimus posūkius JAV politiniame gyvenime, kurie yra naudingi pabaltiečiams. Tačiau, James O'Neill taip pat perspėjo, kad negalima vien pasitikėti draugais bei pažįstamais vyriausybėje bei kitose aukštesiose pozicijose. Anot jo, visos viltys turi būti sudėtos į savo stiprybę. Tam ypač gera proga būtų 1982 m. rinkimai, nes politinės sąlygos yra palankios etninių grupių įtaigingam dalyvavimui, respublikonams bandant sudaryti naują, ilgalaikę politinę koaliciją. Be to, jis ragi-

Carl Gershman ir Aušra Zerr

no aktyviai įtaigauti mokslo ir spaudos pasaulius bei kitas institucijas, kaip pavyzdžiui, Katalikų Bažnyčią ir pan.

Toliau kalbėjo JAV Valstybės departamento Rytų Europos skyriaus viršininkas Peter Bridges. Jis pakartojo oficialią JAV inkorporavimo nepripažinimo politiką ryšium su Pabaltijo kraštais. Toliau jis paminėjo, kad prezidento Reagano vyriausybė yra persvarsčiusi prezidento Carterio vyriausybės padarytus sprendimus dėl Pabaltijo kraštų diplomatinio tarnybų JAV-ėse padėties, ir tęsė: "Jau kurį laiką susirūpinta Pabaltijo kraštų diplomatinio atstovavimo JAV klausimu. Klausimu, kuris išplaukia iš mūsų reikalavimo praeityje, kad Pabaltijo kraštų diplomatiniai atstovai būtų tarnavę 1940 m. kaip Pabaltijo kraštų vyriausybių atstovai. Mes esame, be abejonės, giliai susidomėję Pabaltijo diplomatinio atstovavimo JAV-ėse tęstinumo problema. Mes esame peržiūrėję savo

elgimosi liniją šiuo klausimu, ir, džiaugiuos pasakęs, manau, kad esame priėję patenkinamo sprendimo, kuris leis Pabaltijo kraštų diplomatiniam atstovavimui JAV-ėse gyvuoti dar daugelį metų".

Savo neoficialiuose komentaruose ("off the record") Peter Bridges kiek ilgiau sustojo prie Lenkijos įvykių, pastebėdamas, kad tai ilgainiui privers Kremliaus vadovus rimtai ieškoti reformų, nes nei invazija, nei okupacija neišspręs besivystančios ekonominės krizės. Be to, jis išreiškė savo nusistebėjimą, kodėl Vytauto Skuodžio suėmimas ir teismas neiššaukė didesnės reakcijos išeivijos lietuvių tarpe. Jo manymu, Vytauto Skuodžio atvejis turėtų būti lietuvių *cause celebre*, turint omenyje jo dvigubą pilietybę.

Helsinki Watch organizacijos Rytų Europos skyriaus viršininkė Helen Sen - Doyle savo pranešime trumpai supažindino klausytojus su organizacijos kūrimosi istorija bei veiklos gairėmis. Be to, ji taip pat padarė porą pastabų apie Lietuvos Helsinkio sutarimams stebėti visuomeninę grupę bei giminingas santalkas kitur Sovietų Sąjungoje.

Pirmoji konferencijos diena užsibaigė dr. Bronio Kaslo knygos "La Lithuanie et la Seconde Guerre Mondiale" (Lietuva ir Antrasis pasaulinis karas) pristatymu bei simpoziumu apie Pabaltijo valstybių interesų palaikymą Jugtinėse Tautose.

Susipažinimą su dr. Kaslo knyga padarė dr. Elona Vaišnienė, kuri pastebėjo, kad iki šiol labai trūko veikalo apie Lietuvą Antrojo pasaulinio karo metu prancūzų kalba, ne tik dėl to, kad ji yra viena diplomatinė pasaulio kalbų, bet taip pat dėl to, kad didelė dalis vadinamojo Tre-

Simpoziumo dalyviai: Ints Rupners, Juta Ristoo ir Gintė Damušytė ir Linas Kojelis (moderatorius)

čiojo pasaulio kalba prancūziškai. Be to, ji pastebėjo, kad veikalas taikomas prancūzų kultūros žmogui; veikalas kreipia dėmesį į Lietuvos valstybingumo klausimą. Anot dr. Vaišnienės, prancūzų kultūros žmonės labiau identifikuojasi su valstybe ir giminingomis sąvokomis, negu Šiaurės Amerikos pamėgta žmogaus teisių sąvoka.

Simpoziume dalyvavo Batuno (Baltic Appeal to the United Nations — Baltų žygis prie Jungtinių Tautų) tarybos nariai: **Juta Ristoo** (estė), **Ints Rupners** (latvis) ir **Gintė Damušytė**. Šiuo metu didžiausias Batuno darbas yra ruošimasis kasmetiniams Jungtinių Tautų žmogaus teisių komisijos posėdžiams Ženevoje, kur įvairios delegacijos yra kontaktuojamos, joms įteikiama įvairi paruošta medžiaga ir pan. Aplamai, ryšiai su nekomunistiškų kraštų delegacijomis

yra draugiški ir daug žadantys. Ligi šiol Batunas yra susilaukęs šiek tiek stambesnės paramos iš PLB ir PLJS valdybų. Kitos centrinės lietuvių organizacijos yra atsisakę jo veiklą remti.

Antrosios konferencijos dienos programa vyko New Yorko lietuvių Kultūros židinyje, Brooklyne. Pirmasis dienos kalbėtojas buvo B'nai B'rith Anti-Defamation lygos Tarpkultūrinių reikalų komisijos pirmininkas **Alexander Epstein**, kuris kalbėjo gana opia tema — Problemos žydų - lietuvių santykiuose ir svarba jas šalinti. Trumpai apibūdinęs istorinius lietuvių ir žydų ryšius, prelegentas pradėjo nagrinėti tarpusavio bendradarbiavimo galimybes. Anot jo, suartėjimas yra būtinas, nepaisant praeities trinčių, nes svarbiausia yra **sujungti jėgas prieš bendrą priešą**.

Kalba Alexander Epstein. Sėdi iš kairės: Algimantas Gečys, Vytautas Kutkus, Anicetas Simutis, Joana Kuraitė, Vytautas Kamantas ir Meicklejohn

Bendradarbiavimas ypač svarbus ryšium su pasitaikančiais buvusių nacių karo nusikaltėlių teismais. Didžiama žydų visuomenės yra pasiruošusi visokeriopai bendradarbiauti su bet kuria etnine grupe, siekiant sumažinti abipusę psichologinę žalą. Tačiau, Alexander Epstein taip pat pabrėžė, kad yra kai kurie žydai — tie, kurie kentėjo koncentracijos stovyklose — kurie nėra, ir turbūt niekad nebus, psichologiškai pasiruošę bendradarbiavimui. Vis dėlto, pastangos turėtų būti dedamos.

Lietuviams jis patarė **nesitapatinti su nacių kolaborantais**. Tiesa, kai kuriais atvejais tai yra sunku, bet esant tokiai padėčiai, Alexander Epstein pasiūlė prisiminti Lietuvos himno žodžius: "Tegul tavo vaikai eina vien takais dorybės...". Be to, jis pridūrė, kad užuot vis prisimenant nežmogiškuosius karo įvykius,

reikėtų pabrėžti kilniusius atvejus, kaip pavyzdžiui, bibliotekininkės *Onos Šimaitės*, kuri aukojo savo gyvybę, gelbėdama žydus.

Klausimų - atsakymų metu daugelis pasidalino mintimis bei nuomonėmis. Be to, susitarta sudaryti lietuvių ir žydų veikėjų bei teisininkų komitetą, kuris vyktų tartis su JAV Teisingumo departamento pareigūnais dėl bylų, iškeltų kai kuriems nekaltiems lietuviams.

Po pietų paskaitą skaitė prof. dr. Antanas Klimas. Tema — Taškento rezoliucijos ir jų galima įtaka Lietuvos rusifikacijai. Pasak dr. Klimo, pokario metais buvo išreikštas didelis susirūpinimas dėl kalbos ir tautos sunaikinimo. Tačiau įvyko atvirkščiai, ypač su kalba. Iš tikrųjų, buvo laikotarpis, kuomet lietuvių kalba augo, klestėjo, vystėsi.

Tačiau 1979 m. iš Lietuvos po-

Prof. Antanas Klimas

grindžio pasigirdo pagalbos šaukimas. Čia susiduriama su daugeliu įvykių, kurių kulminacinis taškas buvo Taškento konferencija, pavadinta "Rusų kalba — Sovietų Sąjungos draugystės ir bendradarbiavimo kalba". Konferencija, kuri įvyko 1979 gegužės 22 - 24, buvo plačios apimties susirinkimas, kuris nustatė gaires rusų kalbos mokymo plėtojimui visasąjunginiu mastu. Vienas pavojingiausių konferencijos bruožų buvo išskirtinas dėmesys, kreipiamas į priešmokyklinio amžiaus jaunimą. Turint omenyje, kad dvikalbiškumo atveju viena kalba visuomet dominuoja, yra savaime aišku, ko siekiama — skatinti dvikalbiškumą su dominuojančia rusų kalba, o po to bus lengva grįžti prie vienkališkumo, kitaip sakant, prie visiško surusinimo.

Po prof. Klimo paskaitos buvo surengtas simpoziumas, kuriame

dalyvavo neseniai iš Lietuvos pasitraukusieji: Aušra Jurašienė, Tomas Venclova ir Vladas Šakalys. Tema — Išeivijos pagalba sąžinės kaliniams.

Aušra Jurašienė surūšiuo pagalbą politkaliniams į keturias grandines:

1. **Informacija** — kas kalinamas, kur, kodėl, turi būti paskleista tiek išeivijoje, tiek atgal į Lietuvą;
2. **Informacijos skleidimas viešumon** — informacija apie politkalinius turi pasiekti kiek galima plačiau;
3. **Pagalba šeimoms** — užtikrinimas politkaliniams, kad kas nors rūpinasi jų šeimomis yra nepamainoma dalis moralinės paramos;
4. **Bendradarbiavimas su kitomis organizacijomis** — turi būti ieškomos priemonės tautinių grupių bendradarbiavimui šiuo klausimu.

Tomas Venclova savo pastabose atkreipė dėmesį į mažai žinomus kalinius — vadinamuosius "kiškelius", kurie, palyginus su plačiai ži-

Aušra Jurašienė

nomais kaliniais, yra užmirštami ir neglobojami. Jis taip pat pridūrė, kad politikalių gelbėjimo veikla negali pasilikti vien lietuvių tarpe. Partitis rodo, kad daugiau pasiekama, bendradarbiaujant su kitomis tautybėmis.

Vladas Šakalys taip pat pakartojo informacijos ir bendradarbiavimo svarbą, norint pagelbėti politikaliams. Jis taip pat pastebėjo, kad lietuviai iševijoje turi atsikratyti "amžinosios baimės", kad jų veiksmai lankantis Lietuvoj ar veikiant iševijoje gali pakenkti giminėms bei pažįstamiems. Anot jo, kiekvienas gali ką nors nuvežti, ko nors pasiklausti, kažką paaiškinti.

Baigdamas Vladas Šakalys pasiūlė, kad būtų organizuotas specialus šalpos fondas, kuris remtų politikalių šeimas. Iki šiol pastangos šelpti politikalius bei jų šeimas yra buvusios labai neefektyvios, nes veikiama decentralizuotai.

Minint 1941-ųjų metų įvykių — Baisiųjų birželio trėmimų ir 1941 m. sukilimo bei Laikinosios vyriausybės laikotarpio — keturiasdešimtąsias metines, konferencijos užbaigimui buvo surengtas minėjimas, kuris įvyko šeštadienį, birželio 13, Kultūros židinyje, Brooklyne.

Akademinę minėjimo dalį atliko dr. Adolfas Damušis, sukilimo dalyvis ir Laikinosios vyriausybės narys. Savo neilgoje paskaitoje dr. A. Damušis apžvelgė kai kuriuos raktinius sukilimo momentus ir aptarė Laikinosios vyriausybės veiklą. Jis taip pat apžvelgė kai kuriuos ryškesnius nuodienio rezistencijos bruožus.

Meninę minėjimo dalį atliko vietinė muzikos pajėga, neseniai baigusi studijas solistė Angelė Kiaušaitė ir viešnia iš Čikagos, rašytoja bei

Tomas Venclova

Vladas Sakalys

dailiojo žodžio puoselėtoja **Birutė Pūkelevičiūtė**.

Ši politinė konferencija New Yorke yra antroji šio masto, kurią yra surengusi Lietuvių Bendruomenė. Praeitais metais surengtoji konferencija Washingtonė siekė apžvelgti lie-

JAV LJS veikėjai: pirm. Virgius Volertas. Politinės komisijos nariai Linas Kojelis ir Rimantas Stirbys

tuviškos išeivijos veiklą Lietuvos atžvilgiu ir suvesti Lietuvos Bendruomenės veikėjus bei darbuotojus su JAV vyriausybės pareigūnais. Tam programa buvo pritaikyta, ir tai buvo daugmaž pasiekta. Tačiau, reikia pastebėti, kad Washingtono konferencija pasiliko apžvalginio - manifestacinio pobūdžio.

Tai nereiškia, kad Washingtono konferencija nebuvo naudinga. Atvirkščiai! Pažvelgus į konferencijos nutarimus, raginančius susirūpinti diplomatinės tarnybos personalo tęstinumo ir lėšų klausimu, matome, kad konferencija atliepė opiuosius to laiko išeivijos klausimus, kuriems buvo rasti tinkami atsakymai.

Tuo tarpu, New Yorke surengtąją konferenciją tegalima pavadinti **darbo konferencija**. Tiesa, iš jos neišplaukė nutarimų sąrašas, į kurį būtų galima žiūrėti kaip į atliktinų

darbų sąrašą, tačiau ši konferencija davė nepaprastą progą lietuvių išeivijos politiniams veikėjams susipažinti su naujaisiais JAV vyriausybės pareigūnais, JAV vyriausybės padalinių bei kitų organizacijų veikimo būdais ir pan. Ši patirtis bus nepamainoma, sudarant planus tolimesnei politinei veiklai. Be to, tektų pastebėti, kad konferencijos suteikta susipažinimo proga buvo dvikryptė gatvė — visi prelegentai pareiškė pasitenkinimą dalyvavę konferencijoje ir turėję progos susipažinti su lietuviomis ir jų rūpesčiais, o vyriausybės pareigūnams bei organizacijų atstovams taip pat buvo įteiktos dvi knygos: prof. dr. Tomo Remeikio "Opposition to Soviet Rule in Lithuania, 1945-1980" ir Leonardo Kerulio sudarytas, Česlovo Grincevičiaus redaguotas veikalas "Išvežtųjų lietuvių sąrašas". Pastarasis ypač imponavo kai kuriuos JAV vyriausybės pareigūnus. Nemažai dėmesio taip

LB ir JS politinės konferencijos dalyviai apžiūri Broniaus Kviklio surengtą Lietuvos pagrindžio spaudos parodą. Iš kairės: Kanados LB atstovas Ottawoje Juozas Danys, prelegentė "Helsinki Watch" organizacijos Rytų Europos skyriaus viršininkė Helen Sen, PLJS vicepirm. politiniams reikalams Gintė Damušytė, Bronius Kviklys ir JAV LB Visuomeninių reikalų tarybos pirm. Algimantas Gečys. Antroje eilėje: JAV LB vis. reikalų tarybos narys Rimas Česonis ir PLB valdybos narys Saulius Kuprys.

pat patraukė buvusio "Draugo" redaktoriaus Broniaus Kviklio surengta pagrindžio spaudos paroda.

Tačiau didžiausiu konferencijos pasisekimu turėtų būti laikomas gausus ir įvairus dalyvavimas. Per abi dienas dalyvavo tarp 100 ir 150 asmenų; tarp trečdaliao ir pusės dalyvių sudarė vadinamoji jaunoji karta. Iš tikrųjų, nenuostabu, kad tiek daug jaunimo dalyvavo konferencijoje. Praktiškųjų klausimų nagrinėjimas visuomet patrauklesnis negu istorinės apžvalgos. Tektų pastebėti, kad šios konferencijos ruošoje daug aktyviau reiškėsi Jaunimo sąjungos darbuotojai, ko buvo pasigiesta Washingtono konferencijoje. Galbūt iš dalies dėl to New Yorko konferencija ir pasuko praktiškąja kryptimi.

Dr. Adolfas Damušis

P o e z i j a

iš okupuotos Lietuvos

P A R E I N U

Čia širdis mane traukė sugrįžti,
Kur jaunystė prabėgo žalia,
Kur pavasariai paukštemis krykštė,
Laimės juokas skambėjo šile.

Čia aš mokiaus gyvent ir mylėti,
Kurti savo svajonių pilis — —
Kaip sutiksit mane, gimtos vietos,
Pasiilgtos svečiojoj šaly?

Ko daužais, neramuole, krūtinėj,
Palydove klajūno — širdie? — —
Tavo vardą, brangioji tėvyne,
Tartum maldą kartoju kasdie.

Blašké-mėtė audringi verpetai —
Su manim visada buvai tu — — —
Pareinu juk po šitiekos metų
Iš pačių tolimiausių kraštų.

Pareinu nors trumpam pažiūrėti,
Paklausti tavųjų dainų,
Pasiilgęs tavęs, numylėta
Tėviškėle brangi, pareinu.

Pareinu, nes širdis man kartoja—
Nieks pasauly tavęs neatstos,
LIETUVA — mano žeme gimtoji
Gintarinio pajūrio krantuos.

TARYTUM ARFA

Tarytum arfa skamba miškas —
 Tai vėjas žaidžia tarp šakų — —
 Šaltinis pritaria ištryškęs
 Ties neužžėlusiu taku.

Guliu, į samanas parpuolęs,
 Prislėgtas mąstymų liūdnu,
 Tarp švylių, gailių ir drėgnų
 Akių žydrų neužmirštuolių.

Čia tiek svajų ir sentimentų,
 Čia tiek iliuzijų — eilių — —
 Tik mintys šiandie gula-krenta
 Po abejojimų peiliu.

O miškas groja savo stygom:
 Pušim, beržais ir drebulėm — —
 Suės tave, žmogeli, ligos,
 Širdis į dulkes sudulės! . .

Kas liks, kai tu iš čia išeisi? —
 Žiauri šios žemės užmarštis — — —
 Žydės žiedai ir megsis vaisiai,
 Liepsnos vidurdieniai karšti . . .

— Kad bent akim neužmirštuolių
 Dar kart į vasaras žavias — —
 Mintis kankorėžiu nupuolė,
 O aš mažčiau apie tave,
 Gražuole mano LIETUVA!

JIE NEBIJO AUKOS IR KANČIOS

Herojai liudija Lietuvos tikrovę milijonams
JAV spauda apie Lietuvos pogrindžio veiklą

“Sąžinės kankiniai”

“*Our Sunday Visitor*”, populiariusis ir labai plačiai skaitomas katalikų savaitraštis, savo 1981 m. rugpiūčio 30 viršely įsidėjo didelę Vytauto Skuodžio nuotrauką su šia parašte: “Nuteistas septyneriems metams griežto režimo lagery ir penkerių metų ištrėmimo. Amerikoje gimęs Vytautas Skuodis yra vienas iš tūkstančių lietuvių katalikų, kovojančių už savo tikėjimo išlaikymą, nežiūrint į karingą ateizmo valdžios laikyseną”.

Ilgame straipsny, parašytame Mathew Monahan, taip pat įdėta ir Genovaitės Navickaitės (38 m.) — medicinos sesers, Onos Vitkauskaitės (35 m.) technikės, nuotraukos, — abi nuteistos už LKB Kronikos dauginimą ir platinimą; Gemma - Jadvyga Stanelytė — religinių teisių sąjūdžio herojė, įkalinta už nelegalios procesijos organizavimą, kun. Benediktas Povilanskis užpultas ir sumuštas, vienam esant savo bažnyčioje, Anastazas Janulis įkalintas už dauginimą ir platinimą nelegalios spaudos, jų tarpe ir LKB Kronikų. (Įdėtos ir jų nuotraukos)

Ilgas straipsnis parašytas kun. K. Pugevičiaus — Lietuvių Informacijos Centro vadovo ir jo

pavadootojos Gintės Damušytės suteikta informacija.

Davęs detalizuotos informacijos apie Lietuvos katalikų padėtį, straipsnio autorius plačiau sustoja prie docento Vytauto Skuodžio, gimusio Chicagoje 1929 m. kovo 21 d. Jis, būdamas vienerių metų, kartu su tėvais grįžo į Lietuvą. 1953 m. baigęs Vilniaus universitetą, 16 metų vadovavo geologinių ir hidroelektrinių projektų tyrinėjimams Lietuvoje, Latvijoje ir Sibire. Nuo 1969 m. kaip docentas dėstė hidrogeologijos ir geologijos inžineriją Vilniaus universitete. Daugybė jo atspausdintų straipsnių įvairiuose moksliniuose leidiniuose sukūrė palankią nuomonę apie jį.

1979 m. buvo atleistas iš universiteto už neva “nemoralų elgesį”, o 1980 m. sausio mėn., padarius krata, buvo areštuotas. Jo oficialus kaltinimas: užsienio radijo klausymas, kuris padėjęs susiformuoti savo antikomunistines pažiūras, niekinančias sovietinę sistemą; kratos metu rasta Optima rašomoji mašinėlė. Skuodis neprisipažino kaltu. Jis taip pat buvo apkaltintas už dalyvavimą dauginant pogrindžio “Perspektyvas” ir “Alma Mater” leidinius, apie

kuriuos, tardytojams klausinėjant, jis atsisakė kalbėti.

Daug didesnis kaltinimas buvo už jo 300 psl. veikalą *“Dvasinis genocidas Lietuvoje”*. Keturi egz. buvo pagaminti. Skuodis pakartotinai tvirtino, kad tai mokslinis veikalas, bet ne propaganda.

Dramatišką šešių valandų gynimosi kalbą teisme doc. Skuodis užbaigė: *“Aš nepažeidžiau krašto įstatymų ir nei “Alma Mater”, nei “Perspektyvos” neturi nieko šmeižiančio”*... *“Nelegalioji spauda iškelia idėjas kaip pagerinti visuomenės dabartinę sunkią padėtį, bet ji nesiekia sugriauti sistemos pagrindus”*.

“Prokuroro kaltinimas baisus, tačiau išgirdęs ir mirties nuosprendį, sutikčiau jį ramiai, kaip Lietuvos sūnus, kurio gyvenimas priklauso Tėvynei ir jos žmonėms”.

Doc. V. Skuodis buvo nuteistas 1980 m. gruodžio 22 d.

Į Skuodžio gelbėjimo akciją įsijungė visi Lietuvių veiksniai, spauda, JAV kongreso nariai. Demonstracijos miestuose ir amerikiečių spauda kelia šį nežmonišką Sovietų žmogaus pagrindinių teisių pažeidimą ir Helsinkio Pakto suniekinimą. Hannaford komunikacijos įstaiga Kalifornijoje talkina šioje byloje.

“Kremlius prieš Bažnyčią”

“Reader’s Digest”, einąs jau 60-sius metus, spausdinamas 16-je kalbų ir bendras tiražas sie-

Vytautas Skuodis

kiantis 31 milijoną, 1981 m. rugsėjo mėn. straipsny *“Kremlius prieš Bažnyčią”* kalba apie šių dienų Sovietų vedamą stipriausią kovą prieš krikščionybę Sovietų istorijoje. Joseph A. Harris vienoje to straipsnio daly rašo: *“Detalizuoti pranešimai apie Sovietų religinius persekiojimus vis daugiau pasiekia Vakarus. Už tai turime būti dėkingi religinei pagrindžio spaudai, kuri dabar sudaro 40% visos slaptos spaudos Sovietų sąjungoje. Padrąsinti Helsinkio susitarimų ir didesnio tarptautinio susidomėjimo apie jų sunkią būklę, daug bažnytinių*

SPAUDA: KĄ TURIME, KO REIKALAUJAME, KAS GALIMA

VYTAUTAS VOLERTAS

Panorama

Kiek mūsų spaudoje atvirumo laikui bei jo nešamiems klausimams?

Pradėsime nuo krikščioniškosios krypties periodikos, kuri yra įsipareigojusi liesti visuomeninį gyvenimą. Tai DRAUGAS, TĖVIŠKĖS ŽIBURIAI, DARBININKAS, AIDAI, Į LAISVĘ, TĖVYNĖS SARGAS. Šie laikraščiai su žurnalais yra mūsų spaudos bendrijos nariai, todėl nepamiršime ir jų kaimynų.

Išėviją geriausiai pažįsta DRAUGAS. Redakciją, bendradarbius ir skaitytojus mažai varžo pasaulėžvalginės ribos. Administracija tvarkinga, jos klaidomis beveik nesiskundžiama.

organizacijų yra sudariusios atskiras ryšininčių grupes, kurios skelbia apie trukdymus ir represijas bei sudarinėja religinių kalinių sąrašus.

Tai daro didelę asmeninę riziką. Pav., 37 m. Nijolė Sadūnaitė iš Vilniaus buvo nuteista trejiems metams darbo stovyklos ir trejiems metams išstremimo už tai, kad pas ją buvo rastas vienas LKB Kronikos psl. jos raš. mašinėlėje. Oficialus kaltinimas — antisovietinės literatūros platinimas”.

Tačiau girdime DRAUGUI adresuojamų kaltinimų. Su jais vėliau susitiksime.

TĖVIŠKĖS ŽIBURIAI, laikyti provinciniu laikraščiu, tyloomis augino savo įtaką. Prieš kelerius metus šiame krašte juos prenumeruodavo tik Kanadoje giminių turintieji, arba prigimtiniai spaudos vergai. Šiandien pokalbiuose jau dažnai girdime išsireiškimus, ‘ar matei TĖVIŠKĖS ŽIBURIUOSE šį bei tą’. Jų skaitytojais JAV, atrodo, didėja. Ir ne vienas šio krašto spaudos geras bendradarbis emigravo į TĖVIŠKĖS ŽIBURIUS. Priežastys suprantamos: medžiaga yra sutvarkyta, jos apstu. Tačiau svarbiausia — TĖVIŠKĖS ŽIBURIAI nevengia kai kieno neteisingai prvardžiuojamų ‘kontraversinių’ klausimų. Tikrumoje tai ne kontraversijos, bet tylą neišsprendžiamos problemos. Santykiai su lenkais, Suvalkų trikampis, parapijų tautiškas, žydų neapykanta lietuviams, Vliko ir Altos koalicija prieš LB, orientavimasis laiko aplinkoje kyšo tarp mūsų, kaip bauginą nuodėguliai. Nuo jų TĖVIŠKĖS ŽIBURIAI nebėgo, mokėdami tvarkytis, kad drąsūs pasisakymai nevirstų barniais, ir todėl atsidūrė lenktyne-se greta DRAUGO.

Vytautas Volertas
Nuotr. Vytauto Maželio

DARBININKAS savo provinciskumo žymės nekeičia, bet nevengia išsirtarti visą išseiviją liečiančiomis temomis, ypač kritiškais momentais, kai tylėjimas pradeda vesti pavojinga kryptimi. Jo žodžiai esti drąsūs, kieti. Plaka kūju ir po uždanga nesislepia.

AIDAI, anksčiau mėnesinis, dabar dvi mėnesinis žurnalas, kultūrinius bei visuomeninius įvykius gali tik sumuoti ir apie juos nuomones pareikšti. Kitaip elgtis jiems neleidžia retas periodiskumas. Jų išvados, ypač Vytauto Vaitiekūno darbuose, yra objektyvios. Iš **AIDŲ** būtų gali-

ma pageidauti pranašingesnio žvilgsnio ateitin.

TĖVYNĖS SARGAS, krikščionių demokratų gimdytinis, yra permaitintas prieš 60, 50 ar 40 metų besivysčiusia istorija. Ši diena jame siauriau įsiterpia, ir daugiausia įvykių apžvalgomis, kuriose visada paliekama vietos kibirui su dėrva, kad į jį **LB** įstatytų.

Į **LAISVĘ** yra **LF** sakykla. Iš čia nepasprunka jokia proga prabilti apie 1941 metų sukilimą. Bet didžiausią žurnalo dalį užima svarstybos apie šiandieną, kurios liečia ne **LF**, bet tautą ir išseiviją. Mums tai būdinga, lyg neturėtume savų reikalų. Ir teigiama būdinga. **LF** nereikia seimų, krypties nustatinėjimų. Kiekvienas vairuojamės savaip, bet vairuojamės vienu keliu. Dalis pabuvojame studijų savaitėse, kita dalis pasikalbame su jouse dalyvavusiais, truputį pasiinformuojame asmeniniais pokalbiais, sutardami ar koreguodamiesi, ir užtenka. Kelias nesikraipo, nenyksta. Mums nėra laiko konferencijoms su plepėjimais. Natūralus gyvenimo būdas pasirodė esąs sveikiausias. Ne vienas, rūpestingai **Fronto** augintas ir aukštyn pakylėtas, pasislėpė, ir jų šiandien nerandame fronte, nerandame užfrontėje. Bet vietas užpildė nei šaukti, nei vilioti, nei įžodžius davę, nei prisiekdinėję. Į **LAISVĘ** žurnalas, mano manymu, yra toks, koks turi būti — gana reaktyvus gyveni-

mui, bet nesproginėjas staigiais išsišokimais, gana teisus. Juk tiesa su garbingumu, kaip jaunystėje supratau ir šiandien suprantu, yra LF pagrindas.

Savo įspūdziais vadovaudamasis, drįsiu aptarti ir keletą į mus šaltomis akimis žiūrinčių periodinių leidinių.

NAUJIENOS yra viduramžių magijos reprezentantės. Jų turinį sudaro pikta fantazija, palaidi gandai, raganavimas. Nekaltą, švarų popierių jame išpaustais nuodais paverčia niekingu objektu. Atsiliepinėjimus į jų užpuolimus laiku Beverčiais gestais, nes tiesai su sąžine šiame laikrašty rodytis draudžiama. Redaktorius, mano manymu, yra lietuvių tautoje įsigrauzęs termitas.

DIRVA drąsiai pasisako esanti grupinis laikraštis, pirmoje eilėje žiūrįs tautinio sąjūdžio interesų ir į visuotinumą nepretenduojąs. Tačiau išėivijos gyvenimui skiria vietas ir nenaudoja fabrikacijų. Neskaitant nutylėjimų, vaizdus perduoda objektyviai. Kai kurie svarbūs DIRVOS leidėjų atstovai nesutinka su LB, ir v.m. savo skiltyje (Iš kitos pusės) nevengia LB pašiepti. Vis dėlto, DIRVA yra pozityvus laikraštis. Tos pačios grupės žurnalas NAUJOJI VILTIS dabartinio redaktoriaus rankose beviltiškai siūbuoja. (Dr. Jonas Balys jau pasitraukė iš redaktoriaus pareigų. Red.)

LAISVOSIOS LIETUVOS ne-

suprantu. Man atrodo, kad ją kietoje nelaisvėje laiko kažkokia pagieža ir gyvenimo baimė. Jai visi esą kalti. Visi nepatikimi. Jaučiamas skaudus nusivylimas, kuriame bandoma rasti paskendusią tiesą.

AKIRAČIAI pasirodė esą reikalingi, kad nesustotų tekėjusios mūsų mintys. Juose randame visko: plačią spaudos apžvalgą, neslopinamą nuomonę, objektyvų žodį apie LB, lengvą pašaipą patriotizmui, perdėtą atlaidumą okupantui, nuolankumą rusų tautai, drąsą peržengti tradicijas, skirtingus kūrybinius matus liberalams ir kitiems, beatodairių kėlimą savųjų, puolimus — net piktus — už jų ribos esančiųjų (pvz., V. Trumpos kaltinimai kun. St. Ylai), daug kruopščiai surinktos medžiagos, kiekvieno bendradarbio, bent šiek tiek kur pasireiškusio, gyrimąsi profesionalizmu, skirtingą požiūrį į etiką ir estetiką. Leidėjai ir redaktoriai savo vaikams neleisti vesti gyvenimo, kurį jie gina; savo vaikams uždrausti naudoti žodžius, kuriuos pateisina. AKIRAČIAI, kaip ir LAISVOJI LIETUVA, atskleidžia šiek tiek pagiežos gyvenimui. Iš kitos pusės, jie kalba motyvuotai ir iškėlė keletą būtinai svarstytinų klausimų, kurių kita spauda vengė. Konkrečioje visuomeninėje veikloje akiratininkai yra tingūs, tačiau garsiažodžiavimu priverčia ir mus sparčiau galvoti, nors, bėgant su jais, reikia žval-

gytis į kelią, kad neįsmuktume duobėn. Amerikos liberalai žemelės dulkėse nepasėjo nė vienos suskrudintos ašarėlės, kad Vietname, Tailande iki šiaurien komunistai vykdo žudynes, bet dėl Argentinos, Čilės, Salvadoro jie galėjo pripildyti visus vandens rezervuarus. Mūsų akiratininkai yra Amerikos liberalų atžalos.

Glostymai ir plakimas

Tokia yra mūsų visuomeninį gyvenimą liečiančios periodikos panorama. Visai pakenčiama, net gera, išskyrus sieros kvapą, iš NAUJIENŲ šulinio dumčiojantį.

Žinoma, visada leistina, dora ir etiška daugiau pageidauti. Iš spaudos daug kas ir daug ko pageidavo. Kai 1609 Vokietijoje pasirodė pirmasis — šiaurieniniu supratimu matuojant — laikraštis, o 1665 Prancūzijoje išėjo kažkas panašaus į žurnalą, dėl spaudos varžėsi karaliai, kaizeriai, carai. Kartu su spauda gimė cenzūra.

Spauda — nerami versmė, jos vertinimai yra nevienodi. Štai kelios garsių žmonių nuomonės:

Ką žinau, viskas yra iš laikraščių (J. Bright). Spauda yra geriausias paprastų žmonių mokytojas (H. W. Beecher). Geriau yra pagarsėti pragare, kaip laikraščiuose (F. Beeching). Amerikoje prezidentas valdo ketverius metus, o žurnalizmas — per amžių amžius (O. Wilde). Laikraščiai skleidžia nuodingus garus ir dūmus (T. Jefferson).

Pagaliau Thomas Jefferson viename savo laiške 1819 rašė: “Žmogus, kuris niekadęs į laikraščių nepažiūri, yra geriau informuotas už skaitančius, nes nieko nežinąs stovi arčiau tiesos, kaip spaudos melo ir klaidų prikištos galvos”.

Už ką spaudą glosto arba plaka? Už informaciją, už jos stoką; už tiesą, už melą. Demokratiją vertiną spaudoje ieško demokratijos atitikmenų: pilnos ir teisingos informacijos; laisvo minčių pasikeitimo; atviro pasitaikančių klaidų ištaisymo.

Šiuos idealus pasiekti yra sunku, ypač mūsų laikraščiams. Jiems informacijos pilnumą varžo finansų, tuo pačiu ir bendradarbių stoka. Žinių teisingumas atsimuša į dvi kliūtis: tai individų skirtingas tiesos supratimas ir sąžinės ribotumas. Be to, tiesą galima netyčiomis nuspalvinti, galima ją sąmoningai iškreipti, galima nutylėti iš baimės, arba net iš naudos, pvz., branginant ir saugant kieno nors kolegiskumą. Sąmoningas iškreipimas ir nutylėjimas yra nepateisinami. (Žinoma, atvirumą tiesai rišu su visuomeniniu gyvenimu. Jei kas namuose persilinksmo ir ne vietoje užmigo, nėra informacija. Iš kitos pusės, kai chroniškas teroristas spraudžiasi visuomenės auklėjiman, kai savo vaikų lietuviškai pramokyti nesistengęs bara už apsileidimą lituanistiniam švietime, spauda turi matyti ir girdėti).

Minties laisvė spaudoje yra gąsdinanti, sunkiai apvaldoma, pavojinga ir migločiausia sąvoka, neturinti nei žodinių apibrėžimų, nei įstatyminių ribų. Tai kažkas labai vertingo, bet skystam stovy, visuomenės sampratoje išlieta be jokio indo. Tik visuomenės erudicija, protas, etika ir estetika gali su ja tvarkytis. Popiežius Leonas XIII išsitarė: „Laisvė galvoti ir spausdinti, kas tik ką nori... yra daugelio blogybių fontanas“ (Immortale Dei, 1885.XI.1).

Kaip su melu ir šmeižtais? Ar pornografija bei viskas jai artimo yra laisvė? Kas yra staigus, piktas atsiliepimas dėl kieno nors pirmąkart netyčia įveltos klaidos? Ar tinka spaudos laisvės vardu provokuoti ginčą, tarsi, gatve eidami, subelstume tvoron ir erzintume kitoje jos pusėje ramiai tupintį šunį? Ar verta atsiliepti į falsifikatus, kuriems niekas netiki?

Yra šimtai panašių klausimų, ir juos visus turi atsakyti redaktoriai. Jiems reikia žiūrėti, kad laisvė nevirstų pikta bakterija, laikrašty sukeldama ligą. Redaktorius privalo anksti jausti, kuri problema yra svarbi ir diskutuotina, kuri tuojau marintina. Minties laisvė spaudoje yra didelė atsakomybė. Štai kodėl jos privergia net geri žurnalistai, nepasakydami, ką galvoja. Štai kodėl ji baugina redaktorius. Be to, neskaitant šios atsakomybės, mūsų redakcijų darbe kūrybos yra

mažai. Tai kažkas panašaus į niekadąs nebaigiamą šeiminingą triūsą namuose, kai neįskaitomus straipsnelius reikia padaryti įskaitomais.

Vis dėlto, visuomenės reikalavimai, kad informacija būtų pilna, teisinga, kad minties pasikeitimas nebūtų varžomas, demokratinėje aplinkoje yra teisėti.

DRAUGO vaidmuo

Iki šiol nepaminėjau PASAULIO LIETUVIO, tapusio geru žurnalu, besirūpinančio daugiausia tik LB. Tai nėra pilnai informacinis, o tik viena paskirti mi užsiėmęs žurnalas. (O tolimoje ateityje gal tik tokio ir reikės?). Savo apimtį jis praplėtė beveik priverstinai, — neužteko kitur vietos pilnai pasisakyti LB reikalais. Ar kada jau buvo iš jo reikalauta įrodyti, kad boja nuomonių laisvės spaudoje, ar iš tikrųjų jos būtų, nežinau. Betgi jo tvirtėjimas yra glaudžiai surištas su užmetimais DRAUGUI, kad šis neleidęs prabilti, kaip buvo norima, arba varžęs pokalbių apimtį. DRAUGAS teisindavęsis, — negalįs viso dienraščio užpildyti tik vienu klausimu. Abi pusės turėjo tiesos, todėl dabar abiems užtenka erdvės visuomenėje.

Kaip besvarstysime, kaip žiūrėsime, DRAUGAS, būdamas dienraščiu, turėdamas pakankamai vietos, tvarkomas santūrių žmonių, mažiausiai ribodamasis pasaulėžvalga, yra geriausias mūsų informacijos šaltinis. Atrodo,

kad ir ateityje greitai jis savo svarbos nenustos. Todėl jam, kaip spaudos pagrindui, statome apščiiai reikalavimų ir nevengiame jo pakaltinti.

Apie DRAUGO gero kultūrinio priedo redaktorių eina Čikagos kultūrininkų pašnibždos, kad jis pribijęs akiratininkų, juos priede propaguojąs, o kitus slopinąs. Apie tai nieko negaliu pasakyti, nes man Čikaga yra tolima, nors abejoju, kad K. Bradūnas būtų toks baikštus.

Perdėto taikingumo priekaištas yra adresuojamas visam dienaarščiui. Čia galiu įterpti savo nuomonę, nes DRAUGE bendradarbiauju jau 32 su puse metų ir jo nuotaiikas jaučiu.

Kai į JAV pradėjo skverbtis mūsų banga (1948-1952), pirmasis DRAUGO puslapis nuo šiandieninio beveik nesiskyrė. Ant-rasis, kuriame dabar telpa organizacijų skyriai, būdavo pašvenčiamas pokalbiams su paprastais žmonėmis, kad skaitytojai laikraštį laikytų sau artimu. Trečiame puslapy šalia vedamojo viena ar dvi skiltys būdavo skiriamos spaudos apžvalgai, kurioje vystydavosi diskusijos. Čia ir įstrigau Seirijo slapyvardžiu, su DIRVA pokalbiaudamas, kuri tada kandžiai puldinėdavo katalikus.

DRAUGAS nebijojo išsitar-ti visuomeninio gyvenimo klausimais. Štai pacituosiu iš savo straipsnio (Gero kelio ieškant), patalpinto 1957.III.11:

“Kad bendradarbiavimui ne-

būtų principinių kliūčių, reikia:

1. Tautininkams aiškiai išdėstyti savo nuomonę vadizmo reikalu;
2. Tiems, kurių ankstyvoje programoje ir šiandieninėse tradicijose kova prieš betkokį tikėjimą, ypač prieš Katalikų Bažnyčią, užima svarbią vietą, praregėti, kad šitoks sąžinės laisvės supratimas yra visu šimtmečiu atsilikęs;
3. Demokratinėms grupėms, kurioms dažnai prikišamas kovos už Lietuvos Nepriklausomybę sulydinimas su savais interesais, paskelbti, kad energija turi būti eikvojama ne asmeniniams, ar grupiniams reikalams, bet kovai už laisvę;
4. Diplomatai, tremties visuomenės skaldyme traukusiai vieną iš pagrindinių melodijų, pareikšti, kad įgaliotas ministras nėra nei prezidentas, nei tauta”.

Taigi atrodytų, kad tiesą tarti nebuvo vengiama.

1958.VI.27-28 Bostone įvyko Altos šauktas Penktasis Amerikos Lietuvių kongresas. Jame kai kurie Altos viršūnių nariai labai negražiai, pirmąkart viešai, prabilo apie LB. Į tai atsiliepiu DRAUGE (Kad nečiaudėtume, 1958. IX.2), kurio vyriausiuoju redaktoriumi buvo kaip tik Altos pirmininkas, a.a. Leonardas Šimutis. Jis štai ką patalpino: “Taip pat yra tiesa, kad tremtiniai atsivežė Bendruomenės mintį. Didelė jų dauguma yra įsitikinusi, kad Bendruomenė yra būtina tremties sąlygose . . . Tačiau gaila, kad ne visi Altos nariai šitai supran-

ta... Jau keletą metų galime su-
skaičiuoti, kai puolimai prieš
Bendruomenę reguliariai siun-
čiami lietuviškon visuomenėn
savos spaudos pagalba... Kai
šitokios dainelės traukiamos be
paliovos, baisu, kad kartais kas
Altos organizacijos nepradėtų
maišyti su asmenimis, kurių kai-
kuriuos mintys nesiderina su lie-
tuviškaisiais interesais. Tai nėra
grasinimas, bet juk labai lengva
suprasti, kad taip gali įvykti”.

Tikrumoje čia yra šioks toks
grasinimas Altai, bet jos pirmi-
ninkas laikraštį davė vietas.

1962 LB, daugiausia dr. P. Vi-
leišio pastangomis, gavo pas JAV
prez. J. F. Kennedy audienciją.
Alta, ypač jos sekretorius dr. P.
Grigaitis, nepaprastomis intrigo-
mis šią audienciją pasiveržė ir
delegacijos sąstatan neįsileido
net dr. P. Vileišio, tikrojo audien-
cijos šeimininko. Atrodo, kad šis
įvykis, o ne 1968 pradėtas ‘ap-
sisprendimo’ principas Vasario
16 aukose, buvo pirmas plyšys,
atvedęs iki didelės JAV LB ir
Altos nesantaikos. 1962.II.20
DRAUGUI išsiunčiau eilę kietų
straipsnių ir štai kokį laišką L.
Šimučiui:

1962 vasario 20

Ponui L. Šimučiui,
ALT Pirmininkui
Chicago, Ill.

Nuorašai: visiems ALT Prezidiumo na-
riams, JAV LB CV Pirmininkui, JAV
LB Tarybos Pirmininkui, dr. P. Vi-
leišiu

Gerb. Pirmininke,

Su širdgėla turiu pareikšti, kad ALT

Prezidiumo laikysena, sudarant paskuti-
niąją lietuvių delegaciją pas JAV prezi-
dentą, bus gerokai pažeidusi pačią ALT ir
JAV lietuvių nuotaikas. Bijau spręsti, ta-
čiau atrodo, kad šis įvykis yra greito
ALT autoriteto žlugimo pradžia, jei Pre-
zidiumas tuojau pat nesigriebs pačių ra-
dikaliausių priemonių padėčiai atitaisyti.
ALT ir paskirų Prezidiumo narių darbai
praeityje neduoda teisės daryti iš eilės
vieną po kitos klaidas, kenkiančias mums
visiems.

Šiuo atveju atsakomingi visi Prezidiu-
mo nariai, paklusę vienam bendradarbiui.
Kai Prezidiumo sekretorius, išniekinęs
LB, dariusią žygius gauti audienciją, ir
asmenį, atlikusį šį uždavinį, begėdiškai
skverbiasi delegacijoje dalyvauti, išstum-
damas iš jos asmenis, turėjusius mora-
linę teisę delegacijoje dalyvauti, bendra-
darbiavimas su juo ir kartu vykimas
Vašingtonan užtepa dėmę visiems Prezi-
diumo nariams.

Skaudu rašyti šį laišką ir baugu tvir-
tinti, kad ALT darbas baigsis, jei Tary-
bos veiklos atmosfera nebus pagrindinai
pakeista. (pas. V. Volertas)

Viename tų mano straipsnių
(1962.III.2) buvo toks skyrelis:
“Kai anksčiau iš Altos ateidavo
raginimai pamiršti nesklandumus
ir kai ką paaukoti mūsų vie-
ningam darbui, mes tikėjom ir
aukojom tas vadinamas ambicijas,
nes manėm, kad Vykdomojo Kom-
iteto nariai kalba nuoširdžiai ir
patys pajėgia šiam reikalui kai
ką savyje užslopinti. Šiandien pa-
tikėti sunku, nes per eilę metų
pamatyta, kad kai kurių Vyk. Kom-
iteto narių ambicijos tiek išbu-
jojo, kad jos lyg varnalėšais den-
gia juos pačius, valdo mintis ir
veda ten, kur Vykdomojo Kom-
iteto narys neturėtų eiti — balon”.

Dar kartą primenu, kad a. a. L.

Šimutis tuo laiku buvo DRAUGO vyriausias redaktorius ir Altos pirmininkas. Iš šių kelių citatų matome jų galėjau pririnkti labai daug; beje, ėmiau tik iš savo straipsnių, kurių nuorašus turiu; DRAUGO nekomplektuoju ir negaliu kita medžiaga naudotis), taigi matome, kad bailumo nebuvo ir atvirumo tiesiai užteko.

Vieno klausimo, deja, DRAUGAS neleido paliesti, — mūsų parapijų vadovų nepalankumo tautiškumui. Esu tikras, kad šis nusiteikimas mums atnešė nuostolių.

Pasikeitus DRAUGO vyr. redaktoriui, jau buvo pasikeitusi ir mūsų visuomeninė struktūra. Karvingieji, irzlios kultūros vadovai pasitraukė, LB išaugo. DRAUGAS turbūt svarstė, kad jau buvo galima pereiti mintimi, ne emocijomis grindžiaman gyveniman. Todėl staigius išpuolius gal truputį suvaržė. Aš pats taip pat esu linkęs palūkuriuoti ir gintis tik tada, kai su mietu rankoje kas pradeda lipti per tvorą. Bet kai ir iš mūsų tarpo atsirado nuostabių ir piktų kariautojų, kai 'reorgų' ir NAUJIENŲ medžiotojai pradėjo leisti piktus skalikus, DRAUGAS netylėjo.

Paminėsiu dar kelis užmetimus.

Kodėl DRAUGE tylima dėl Seinų katedros? Nežinau. Gal nėra aiškių žinių, gal tais pačiais sumetimais, kaip tylėjo dėl parapijų.

Kodėl neliečia santykių su žydais? Šis užmetimas, manau, neturi pagrindo. Nelietė tol, kol nebuvo paruoštos medžiagos. Kai jos atsirado, redaktoriai kun. J. Prunskis ir Br. Kviklys kalbėjo atvirai. Kad TĖVIŠKĖS ŽIBURIUOSE senokai vyksta dialogas, laikau šiam savaitraščiui palankiu atsitiktinumumu.

Pagalvojęs, pasižvalgęs, palūkuriavęs ir vėl pagalvojęs, DRAUGUI didelių priekaištų neturiu. Ir LF bičiuliams nereikia jo užpulti. Geriau patalkinkime bendradarbiavimu, nuomonėmis ir prenumeratomis.

Bendras įspūdis

Kantrus žvilgsnis į mūsų spaudą sudaro visai pakenčiamą įspūdį. Jei kas bandytų jos lygį stauga pakelti, įsitikintų, kad ėmėsi sunkaus uždavinio. Ne tik prenumeratų ir bendradarbių skaičius trukdytų, — tektų susidurti su redaktorių problema. Jie labai sunkiai išstobulinami, nes šalia patirties reikia įgimtų savybių, kantrybės ir nuojautos sprendimams. Prabylant prieš periodinių leidinių gausumą, būtų prabylama ir prieš natūralią gyvenimo eigą. Žinoma, ilgaus įtikinėjimais galima ją pakeisti, bet ar turime tiek likusio mums laiko?

Didžiausia tačiau laikraščių nelaimė, — kad be jų moka elegantiškai išsiversti ne tik eiliniai visuomenės nariai, bet ir jų kultūriniai bei politiniai vadovai.

1980 metų premijų laureatai: iš kairės komp. Alfonsas Mikulskis — muzikos, Algirdas Landsbergis — dramos, Dalila Mackialienė — teatro, Kazys Bradūnas — poezijos ir Viktoras Vizgirda — dailės. Premijos buvo įteiktos Clevelande 1981 m. gegužės 17.

Nuotr. Jono Garlos

Mūsų kūrėjai savo talentus grąžina tautai, kad ji, grožio vedama, išliktų gyva, nenustotų šviesesnio rytojaus vilties, o Tėvynėj susilauktų laisvės dienų.

Kūrėjų įvertinimas kad ir kukliomis premijomis pažadina jų nuotaiką tolimesniems kūrybos darbams.

XX-JO AMŽIAUS LIETUVIŲ TAUTOS KANČIOS KELIAS

1920 liepos 12 Sovietų Rusija ir Lietuva pasirašė taikos sutartį.

Štai ištrauka iš tos sutarties:

Straipsnis I. Remdamasi Rusijos Federacinės Socialistinės Tarybų Respublikos paskelbtąja visų tautų teise laisvai apsispręsti ligi joms visiškai atsiskiriant nuo valstybės, kurios sudėtyje jos yra, Rusija be atodairos pripažįsta Lietuvos valstybės savarankiškumą ir nepriklausomybę su visomis iš tokio pripažinimo einančiomis sėkmėmis ir gera valia visiems amžiams atsisako nuo visų Rusijos suvereniteto teisių, kurias ji yra turėjusi lietuvių tautos ir jos teritorijos atžvilgiu.

Kad Lietuva buvo kuomet priklausiusi Rusijai, tas faktas neuždeda lietuvių tautai ir jos teritorijai jokių pareigų Rusijos link.

Nepaėjus nė dvidešimčiai metų, šios sutarties žodžiai buvo ir toliau tebėra labai žiauriu būdu laužomi. Sunku įsivaizduoti, kad sutartis būtų buvusi kada nors pasirašyta. Juozas Brazaitis rašė: *Lietuva 1939 atsidarė eilėjų tų mažų valstybių, kurios buvo pirmosios aukos rivalizacijoje ir konflikte tarp išaugusio dvejojimo imperializmo: nacinės Vokietijos ir komunistinės Rusijos. Agresija prieš Lietuvos nepriklausomybę buvo sutarta abiejų ir įvykdyta laipsniškai.* (Liet. Encikl., XV). Pažvelkime į įvykių eigą kad ir labai bendru, panoraminiu žvilgiu:

— 1939 VIII 23 Sovietų užs. reikalų Komisaras Molotovas ir Vokietijos užs. reikalų ministras Ribbentropas pasirašė nepuolimo sutartį. Drauge pasirašė slaptą protokolą dėl įtakos sferų Rytų Europoje: Pabaltijo valstybėse, Lenkijoje, Rumunijoje.

Lietuva šiame sutarime buvo įrikiuota į Vokietijos įtakos sferą.

— 1939 IX 1 Vokietija pradeda karo žygį į Lenkiją. Lietuva, vietoj sutikus kare prieš Lenkiją būti Vokietijos sąjungininke, laikėsi neutraliai. Vokiečiai buvo siūlę karo būdu atsiimti savo sostinę Vilnių.

— Lietuvos pasirinktas neutralumas sustiprino Rusijos pretenzijas savo įtakos sferą praplėsti į Lietuvą. Vokietija nespriešino. 1939 IX 28 Maskvoje Ribbentropas ir Molotovas pasirašė antrą slaptą protokolą, kuris pataisė pirmąjį ta prasme, kad *Lietuvos valstybės teritorija pereina į S.S.S.R. įtakos sferą.*

— 1939 IX 26, dar prieš antro slapto protokolo pasirašymą, Molotovas kvietė atvykti į Maskvą ministrą Urbšį... reikia pasirašyti savitarpinės pagalbos sutartį. Esminis tos sutarties dalykas — duoti Rusijai karines bazes Lietuvos teritorijoje. Sovietai jau buvo sutelkę tankus prie Lietuvos sienos. Urbšys ir Molotovas sutartį pasirašė spalio 10. Rusija pažadėjo perduoti Lietuvai Vilnių ir jo apylinkes. Lietuvoj atsirado 20,000 rusų karinė įgula.

— 1940 III 12 Suomijos - Rusijos karą baigus sutartimi, auga Maskvoj nedraugiškos nuotaikos ir priekabingumas Lietuvai... VI 14 Molotovas Maskvoj skaito Urbšiui ultimatumą. Kaltinimai nepagrįsti, bet Sovietai rengė agresiją prieš Lietuvą: 1940 VI 15 Lietuvą užplūsta 300.000 rusų kariuomenės masinė invazija.

— 1940 VI 25 formaliai legali-

zuota komunistų partija — vienintelė liaudies valios reiškęja. Tuoj atsiranda prosovietinė valdžia. Visos kitos politinės grupės, visuomeninės, ideologinės, religinės organizacijos VII 1 buvo uždarytos. Uždarė laikraščius, neužilgo ir žurnalus. Nutraukė santykius su Vatikanu: uždarė teologijos - filosofijos fakultetą, perėmė vienuolynų ir kitas privatinės mokyklas.

— Tada atėjo žmonių likvidavimo eilė: suėmimai ir deportacijos. Okupacija buvo vykdoma Raudonosios armijos smurtu, sovietizacija, saugumo (NKVD) teroru. Deportacijos iš Pabaltijo kraštų buvo suplanuotos Maskvoje iš anksto. 1939 X 11 pasirašytos NKVD paruoštos instrukcijos apie priešsovietinio elemento likvidavimą Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje.

— 1940 VII 11-12 naktį — pirmą masinio suėmimo bangą. Buvo suimta 2000 veikėjų. Suimtieji buvo laikomi kalėjimuose ir paskui nuteisti už akių sunkiems darbams į Rusijos tolimuosius rytus ir šiaurę.

— 1941 VI 14-18 — antras masinis suėmimas ir deportavimas į Rusiją, kada bestiališku žiaurumu buvo išvežta 34,260 įvairaus amžiaus vyrų ir moterų. Tremiamųjų balsai: ... kenčiame neapsakytai, trūksta vandens ir oro, bet didžiausias smūgis — mūsų šeimas suskaldė, nežinau, ar išlaikys mūsų širdys.

... gyvename blogesnėse sąlygose negu gyvuliai: trūksta oro, trokštame, badaujame. Už ką... už ką kenčia maži vaikai?

1941 VI 22, karo pradžioje, kalėjimuose ir koncentracijos stovyklose laikomus kalinius bolševikai ėmė masiškai žudyti: Pravieniškėse — 477, Telšiuose — 76, Panevėžyje

— 80, Sargėnuose — 31, Raseiniuose — 27, Kretingoje — apie 300, Smėlynėj — 8, Červenėj — apie 500, Petrašiūnuose — apie 450. Tik 1114 iš jų, įskaitant 11 moterų ir 21 vaiką, buvo galima atpažinti. Buvusio komisaro J. Glušausko liudijimu, Maskva buvo pareikalavusi išgabenti 700,000 lietuvių. Naujas deportacijų bangas nutraukė užėjęs Vokiečių karas su Sovietais.

— Po II pas. karo, Sovietams vėl okupavus Lietuvą 1944 m., buvo tęsiamos masinės deportacijos. 1945-50 buvo trylika bangų: 1945 liepos, rugpiūčio ir rugsėjo; 1946 vasario; 1947 liepos, rugpiūčio, spalio, lapkričio ir gruodžio; 1948 gegužės; 1949 kovo ir birželio; 1950 kovo. Daugiausiai nukentėjo ūkininkai, priešinęsi ūkių kolektivizacijai, ir tos Lietuvos dalys, kur stipriai veikė partizanai.

— Sovietai neduoda išvežtųjų statistikos. Sovietų duodami skaičiai okupuotai Lietuvai 1959 m. 2,711,445. Prieš Sovietų okupaciją, 1939 m. gale, gyventojų buvo 3,215,000. Demografai skaičiuoja, kad dėl masinių deportacijų, dėl pabėgėlių nuo bolševizmo į laisvąjį pasaulį ir repatrijavusių į Lenkiją, Lietuva nuo antrosios sovietų okupacijos pradžios 1944 iki 1959 gyventojų surašymo yra netekusi 850,000 gyventojų. 80% lietuvių demografinio sumažėjimo tiesioginiai priklauso Sovietų ir Nacių tautžudybės planui.

Bet tautžudybė nesibaigia ir šandien. Ji tęsiama kitais būdais. Seniau kankiniai buvo: arkivysk. Teofilis Matulionis (miręs po 20 m. kalijimo 1962), arkivysk. M. Reinys (kankintas Vladimiro kalėjime, mirė 1953), vysk. P. Ramanauskas (išbuvęs dešimt metų koncentracijos stovyk-

LIETUVIŲ IR ŽYDŲ SANTYKIAI PRAEITY IR DABARTY

I. KAPLANAS

Dėkoju Studijų Savaitės organizatoriams už pakvietimą pasakyti tokiaame plačiame ir autoritetingame forume ir didžiai gailiuos, kad paliesdamas tokią gyvybiškai jaudinančią temą dėl pašlijusios sveikatos nesueisiu į tiesioginį kontaktą su Jumis, brangieji Studijų savaitės dalyviai. Ir dar turiu įspėti, kad nesu joks mokslininkas, joks istorikas, o tik senas žurnalistas. Tad nelaukite jokio išplėstinio pranešimo. Tik, kad ir neakvaizdiniu būdu, noriu pasidalinti su Tamstomis savo kiek padrikusiomis mintimis ir

jausmais. Reiškiu savo asmenišką nuomonę, tačiau, tam tikru mastu, ir tai, ką pasakytų mano šeimos nariai, nužudytieji karo metu ir išvežtieji per masines deportacijas karo išvakarėse, mano artimieji draugai — lietuviai, žuvusieji stalininiuose lageriuose ir nužudyti Kauno kalėjime bėgančių iš Lietuvos enkavedistų.

Leiskite žurnalistiškai pradėti iš tolo, nuo vienos man žinomos istorijos vad. Kaliningrado srityje, t.y. senprūsių žemėje, senprūsių, kuriuos išnaikino teutonų riteriai. Ten mažame miestelyje buvo senos žydų kapinės. Naciai nulupo antkapius su Dovydo žvaigžde, su žydiškais pavardėmis, visa tai nuskėlė, užtepliojo ir panaudojo saviškių kapams — žinoma, jau su svastikomis ir atitinkamomis epitafijomis. Vėliau atsirado neoteutonų nuo Uralo ir Volgos, kurie ne tik pakrikštijo grynaveisliais rusiškais vardais aplinkines vietas, bet ir vėl

---

loj, mirė 1959), vysk. V. Borisevičius (sušaudytas 1947) . . . ir šiandien kankinami— Petras Plumpa (Permos apylinkėj), Petras Paulaitis (Mordovijoj), Viktoras Petkus (Čistopolio kalėjime), Balys Gajauskas (Mordovijoj), Vladas Lapienis (išstremtas į Teją) . . . Kada bus galas tam sąrašui?

GKK

Isaak Kaplanas (g. 1905), gyvena Olandijoje, žurnalistas, lietuvių literatūros vertėjas į rusų kalbą. Yra išvertęs V. Krėvės, A. Vienuolio, P. Cvirkos, J. Baltušio, A. Venclovos, K. Borutos, M. Sluckio, R. Lankausko ir kt. kūrinių. Baigęs teisių fakultetą VDU 1930 m. Kaune, dirbo "Dienos" ir "Naujo Žodžio" redakcijose. 1941 pabėgęs tarnavo raudonoj armijoj, 1944-46 buvo Sovetskaja Litva literatūros sk. redaktorius. Spausdinama paskaita skaityta XXVIII Europos lietuviškųjų studijų savaitėje 1981 m. rugpiūčio 6 d. Chateau de Montvillargenne, Prancūzijoje. Redakcija dėkinga bičiulei Alinai Grinienei, Vokietija, už paskaitos gavimą mūsų žurnalui.

savo reikalams nuplėšė tuos pačius jau kartą išniekintus antkapius, pašalino hakenkreucus ir uždėjo penkiakampes sovietines žvaigždes su agitacine kirilica. Tačiau lietui ir vėjui veikiant kaliningradinis sluoksnius nutrupėjo, ir vėl pasirodė ne tik svas tikų liekanos, bet ir pirmapradė Dovydo emblema su biblijinėmis raidėmis.

Bene bus tas nesugalvotas epizodas savo rūšies prilyginimu GINIMU DVIEM PLANAIS. Toliajame istorijos fone — didžiojo lietuviškojo ažuolo atšakos tragedija. O arčiau prie dabarties — šimtmetinės kankinės — žydų tautos drama, dvisluoksnius kapų išniekinimas, nacistinis ir stalinistinis.

Kiek yra panašumo, paralelizmo, tarpusavio ryšio lietuvių ir žydų, dviejų tautų su milžiniška istorine praeitim, lemties keliuose!

Esminga ir reikšminga, kad Lietuvos žydijos pirmoji pradžia susieta su Didžiojo Vytauto gadyne. Kaip nurodo Z. Ivinskis savo apybraižoje “Naujojoje Viltėje” (Nr. 13, 1980), nėra abejonės, kad jau tuo metu (1388-1389 m.) su Vytauto žinia, ar jo kvietimu, į jo valdas iš Lenkijos atvyko žydai. Jie jam, turinčiam drąsių ūkinių planų, pasirodė gana reikalingi. Miniu tas Vytautines tradicijas, norėdamas pabrėžti, kad didžiulei Lietuvos žydų daugumai Lietuva per šešis šimtmečius įaugo į kraują, į širdį.

Ir kiti Didžiosios Kunigaikštijos valdovai reiškė žydams dėmesio ir palankumo, tarp jų ir paskutinis Jogailaitis Žygimantas Augustas, ir ne kartą jiems tarptautinėje plotmėje teko susidurti su bestiališku priešišku žydų atžvilgiu iš Maskvos carų — jų tarpe ir Jono Žiauriojo — pusės. Pacituosiu šia proga vieną nepaprastą knygą — JAV žydų autorius Israelio Coheno “Vilna”, išleistą pačiame karo įkarštyje, 1943 m. Filadelfijoje Jewish Publication Society of America ir dedikuotą “Prisiminti dešimtims tūkstančių Vilniaus žydų, nacistinio barbariško kankinių 1941-1943 m.”.

“Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos... perėjimas į Rusijos Imperijos valdžią Vilniaus žydams reiškė ne tik valdžios pasikeitimą, bet ir, kas svarbiausia, jų traktavimo pakeitimą. Lietuvos valdovų laikysena žydų atžvilgiu ir rusų carų elgesys žydų atžvilgiu esmingai skyrėsi”. Lietuvos valdovai “su nežymiomis išimtimis buvo pilni simpatijų, tolerantingi ir palankūs, darydami visa, kas tik galima žydams apsaugoti... nuo priešiško smurto. O carai, neskaitant efermerinių atsitiktinumų, buvo reacingingi ir nepakantūs. Nesitenkindami barbariškais “ukazais”, nuodijančiais gyvenimą jų žydiškiems pavaldiniams, jie leisdavo savo pareigūnams kiršinti krikščionių gyventojus chroniškiems smurto aktams”. Lietuvos valdo-

vai “gerbė žydų religiją ir kultūrą, globojo jų savivaldinį bendruomenės organizmą ir rodė tam tikrą rūpestį dėl žydų ekonominio gerbūvio. O carai daugiausia buvo fanatiški tiek judaizmo, tiek žydų tautos priešai, pilni ryžto išnaikinti judaizmą ir sunaikinti žydus, arba per vadinamas “reformas” pasiekti jų laipsniškos amalgamos su kitais gyventojais”. Didieji kunigaikščiai “buvo humaniški žydų teisių gynėjai, carai buvo kerštingi visokiausių blogybių žydams tvėrėjai”. Ši platoka citata bene padės mums orientuotis ir šiaandieninėje padėtyje. Kai sužlugo Didžioji Lietuvos Kunigaikštija, Lietuvos žydija dvasiniu ir religiniu atžvilgiu vaidino Europos žydų diaspozijoje vadovaujantį vaidmenį. Ryškiausiu to vaidmens įkūnytoju buvo garsingas gaonas Elijošius. “Gaonas”, tai maždaug reiškia “eminenciją”, buvo talmudinių akademijų Babilone titulas nuo VII šimtmečio. Argi nesujaudins mūsų dvi scenos iš jo įtempto bei pasišventėliško gyvenimo: pirmoji, kai jis Didžiojoje Vilniaus sinagogoje, kaip pusseptintų metų berniukas, pasakė turiningą talmudinį pamokslą, ir antroji, kai jis ten pat, jau paliegęs senis (72 metų) meldėsi už bendruomenės išgelbėjimą Kotrynos II armijų apgultajame Vilniuje. Tuo momentu rusų patrankos sviedinys nukrito ant sinagogos stogo, nepadaręs jokios žalos. Gaono

mokiniai — gilių religinių autorių plejada. Vilnius pasidarė “Lietuvos Jeruzalė”, kaip žydų dvasinis centras. Beje, atrodo, kad tą vardą “nukalęs” pabuvojęs Vilniuje ir net Didž. Sinagogoje... Napoleonas!

Neturime laiko smulkiau sustoti ties atskirų carų elgsena žydų atžvilgiu. Pagaliau tai nėra mums rūpinti tema. Apsiribokime “geležinio caro” Nikolajaus I, Vilniaus Universiteto duobkasio ir aršaus žmonių engėjo, “reformomis”, būtent vad. “kantonistais”. Jam valdant, žydų berniukai formaliai nuo 12 metų, faktinai net bene nuo 8 metų amžiaus, buvo imami — grobiami! — į karo tarnybą, pirma siunčiami į kantonistų mokyklas, kur juos kankino, muštravo ir rusino. Tikroji karo tarnyba jiems skaitėsi nuo 18 metų amžiaus ir truko 25 metus!

Grįžkime prie mūsų tiesioginės temos. Kaip atrodė lietuvių - žydų santykiai antroje XIX šimtmečio pusėje, kai ypatingai sustiprėjo atgimstančios Lietuvos tautinis pabudimas? Ėjo kova dėl lietuviško spausdinto žodžio prieš caro imperijos represinį aparatą. Ir čia sutinkame anykštėną žydą gydytoją Šumacherį, žmonių vadinamą “Šunakeriu”, Vaižganto aprašytą “Pragiedruluose”, Felicijos Bortkevičienės minimą atsiminimuose. Tas žydų inteligentijos atstovas įkūrė draudžiamųjų lietuviškųjų knygų sandėlius vietinėse žy-

dų kapinėse ir palaikė kontaktus su susipratusiais lietuviais daktarais — anykštėnu Tadu Moigiu ir kavarskiečiu Juozu Brazaičiu. Esame įsitikinę, kad “Šunakeris” nebuvo izoliuotu reiškiniu tarp tuometinių žydų šviesuolių. O kalbant apie 1863 metų sukilimą paminėtina, kad nemaža žydų žuvo sukilėlių eilėse. Leiba Lipmanas buvo rusų pakartas Suvalkuose, Bencas padėjo pabėgti vienam iš sukilimo vadų, Artūriui Grosui. Kaip nurodo savo savilaidiniame straipsnyje Antanas Terleckas, žydų elgesys Lietuvoje 1905 metų revoliucijos laiku buvo vertas pagarbos ir gero prisiminimo. Neliko abejingi žydai ir lietuvių tautos kančioms per I-ąjį pasaulinį karą.

Nieks neginčija aktyvaus ir ryžtingo Lietuvos žydų dalyvavimo atkuriant nepriklausomą Lietuvą. Nemaža buvo žydų pirmojoje Lietuvos kariuomenėje. Tada žydams buvo suteikta plati kultūrinė autonomija, įsteigtas ministro žydų reikalams postas, dalyvavo žydai ir kitų ministerijų veikloje. Vėliau tiesioginis Lietuvos žydų ryšys su vyriausybine veikla sumažėjo, keičiantis politinėms linijoms atsirasdavo tam tikros trinties, ypatingai ekonominiais klausimais — atkurtoji Lietuva gavo kaip palikimą miestus su tautinių mažumų lemiamą įtaką — tiek buvo senų rusų valdininkų, lenkų ir sulenkintų įmonininkų ir darbininkų, ištisu vokiškųjų masyvų, kaip kad

Kauno Šančiai, ir kuo ne ištiesai žydiškų rajonų, kaip Kauno Viliampolė ar Senamiestis. Tai kėlė ir ūkinius, ir kultūrinius, ir kalbinius klausimus — ir nemaža trinties su mažumomis, jų skaičiuje ir su žydais.

Čia aš noriu pažymėti, kad visiškai natūralus lietuvių, ypač jaunosios kartos, nepasitenkinimas tuo, kad toje mūsų laikinojoje sostinėje Kaune taip garsiai ir viešai kalbėta ne lietuviškai; tai absoliučiai nesiribojo reakcija į rusiškai (tarp kita ko, dar kyta rusų kalba) šnekančius žydus. Juk lygiai skambėjo ir biau-riai suluošinta “zelionagurskių” lenkų kalba. O kad žydų tarpe ilgokai laikėsi rusų kalbos pamėgimas, tai buvo ilgojo rusiškojo viešpatavimo atsirūgimas, kartais neprotingas užsispyrimas, ožiavimasis, kuris vis ėjo mažyn. Prisiminkime, kad prieš karą Kaune buvo įsteigta žydų gimnazija lietuvių dėstomąja kalba. Ir laikui bėgant tikrai tas nesusipratimų šaltinis atkristų — ir pasidarytų visur, kaip tokioje Žemaitijoje, kur žydai iš seno puikiai sugyveno su lietuviais, kalbėdami gražiai lietuviškai. Ir kartu su tuo kalbiniu barjeru išnyktų ir kultūrinis barjeras — lietuvių kultūra vis daugiau traukdavo ir absorbuodavo žydus — tai įrodo Kauno Universiteto žydų tautybės profesoriai ir docentai, lituanistinių žodynų autoriai — Jono Jablonskio mokinys Kisinas, vė-

liau Balčikonio mokinys Lemchenas.

Iš viso reikia pasakyti — prieš karą, prieš okupaciją Lietuvoje nebuvo rasizmo, iš viso neturinio šaknų lietuvių dvasioje. O juk piktybinis antisemitizmas veržėsi Lietuvon trimis kanalais — iš caristinės praeities, kai dar 1881 metais tamsybininkas Pobedonosčevas ėmė organizuoti visoje Imperijoje (ne Lietuvoje!) pogromus, pasiryžęs galutinai išspręsti žydų klausimą: trečdalį jų supravoslavinti, trečdalį išvaryti į emigraciją, trečdalį išskersti. O 1904 metais vokiečių kilmės caro satrapas Plehve žadėjo paskandinti revoliuciją žydų ir armėnų kraujuje. Antras kanalas buvo lenkų endekų antisemitizmas, visokiais keliais patekęs pas mus. Tretysis — Vokietija. Įdomu, kad ir carinėje Rusijoje žiauriausieji žydų — tarp kita ko ir lietuvių — ėdikai buvo visokie Kaufmanai — Rusijos vokiečiai! Esu senas žmogus, žurnalistas su pusšimtinu stažu, dirbau ir grynai lietuviškoje spaudoje, turėjau plačių lietuviškųjų pažinčių ir galiu paliudyti: nebuvo Lietuvoje masinio antisemitizmo, kaip vietinio, kaip sakoma Blut und Boden reiškinių, nebuvo jam ir istorinių prielaidų. Buvo trinties, būdavo nesutarimų, iškildavo konfliktinių situacijų, bet neatsirasdavo prarajos tarp abiejų tautų, bendraujančių nuo Vytautinių laikų. Ir atėjo 1939 - 40-tieji metai.

Ir anksčiau brendo Lietuvai visokiausių pavojų. Okupuotasis Vilnius, agresingųjų Lenkijos gaivalų aspiracijos. Klaipėdos klausimas, rusenanti “Drang nach Osten” ugnis. Maskvos kės-lai — pogrindžio komunistai, Kominterno tarnai, po tariamo palankumo priedanga pasiryžimas susigražinti Lietuvą, kaip kad ir kitas prarastas carines valdas. Gyvenome “velniškame trikampyje”. Ir trenkė perkūnas — Molotovo - Ribentropo paktas, dviejų “viršvalstybių viršturgis” su ta da dar taip įslaptintais priedais. Pasaulinis karas, kurio laukta su neaiškiomis viltimis, kad jis dar kažin kada įsiliepsnos, gal mus aplenks, pasidarė kraujuojančiai apčiuopiamas. Tik viena abejonė: katras iš dviejų mus užgrobs? Ir pasitikėjimas Vakarų užtari-mu . . .

Sugriuvo Lenkija, atsirado Lietuvoje sovietinių įgulų — vis su veidmainingais Maskvos patikinimais. Sugriuvo Prancūzija. Maskvos ultimatumas, kapituliacija. Invazija. Okupacija. Liaudies — kokios liaudies? — vyriausybė, liaudies seimo komedija. Suėmimai, šaudymai, masinės deportacijos. Lietuvių tautos genocidas — to genocido pirmieji metai.

Ar už tą genocidą, už tą vylingą okupaciją yra atsakingi Lietuvos žydai, visi Lietuvos žydai?

Vėl pacituokime Z. Ivinskį: “Žydai, tiksliau kalbant, žymi dalis jų jaunosios kartos, sovietiš-

nę okupaciją, kuri lietuvių daugumai liūdesio ašaras spaudė, pasitiko su dideliu entuziazmu... Puolė į komisariatų, demonstratyviai dėjosi aukščiausių maskvinių komunistų patikėtinais ir uoliais bendradarbiais. O juk vyresnioji žydų karta ir jų sionistinis judėjimas buvo antikomunistiškai nusistatę, juo labiau, kad turtingesniųjų žydų įmonės, fabrikai, krautuvės ir didesnieji jų namai buvo nacionalizuoti... Šitie antikomunistai žydai tačiau nieko nedarė, neatirbojo nuonanų „nužydėjusių“ žydų siautėjimo, ir tuo būdu, kaip jau pirmame bolševikmetyje jie baiminosi, užtraukė atsakomybę visiems žydams”.

Pirmų pirmiausia — tai yra neleistinas *totalitarinis* argumentavimas. Lygiai taip Stalinas teisingo pusmilijoninės Krymo totorių tautos išvežimą iš gimtosios žemės, masines lietuvių kaimiečių deportacijas. Pats cituojamas autorius pripažįsta antibolševikiškumą vyresniajai žydų kartai, sionistams, žydams, netekusiems viso savo turto. Kaip galėjo tie žydai, antikomunistai, netekę spaudos ir kiekvienos galimybės pareikšti savo tikrąją nuomonę — lygiai kaip lietuviai, kas minutę laukdami sovietinio saugumo vizito, viešai atsiriboti nuo tų bernų ir mergų, kurie elgėsi arogantiškai, begėdiškai? Nebūkime naivūs: suvarytos ar suviliotos į aikštę minios staugimo bolševikinėse de-

monstracijose nelaikykime spontanišku entuziazmu. Be to — ar tik vieni žydai nesubrendėliai dalyvavo tose eitynėse ir staugtynėse? Ir kas svarbiausia — visą tą „bedieviškąją komediją“ iš anksto smulkiai surežisuodavo tikrai ne Lietuvos žydai, ne Lietuvos žmonės, o Stalino paskirtas Lietuvai gauleiteris Dekanozovas, Stalino pasiuntinys Kaune Pozdniakovas ir smulkesnieji maskviškiai „veikėjai”. Sovietuose išankstinius scenarijus visiems renginiams vadina „partitūromis”. Teko matyti vieno „liaudies seimo” posėdžio partitūrą, atsineštą iš Sovietų atstovybės „Pravdos” korespondento Cveto rankose. Ir apie kolektyvinę visos tautos atsakomybę negali būti kalbos — kiek bebūtų iš jos tarpo išgamų ir marionečių. Juo labiau negalima mesti visiems Lietuvos žydams kaltinimo dėl masinių deportacijų organizavimo, nes tai buvo net ne Lietuvos, o Maskvos NKVD akcija, užplanuota dar kitą dieną pasirašius Maskvai su Lietuva savitarpės pagalbos sutartį 1939 metais, kai Lietuva dar buvo nepriklausoma! O kaip mažai net Lietuvos komisarai galėjo prie tų deportacijų prisiliesti, matyti iš to, kad išvežė Sniečkaus brolių, Paleckio gimines, kad Paleckis buvo bejėgis grąžinti iš užkalto vagono Vienuolio - Žukausko sūnų, tik leido senam rašytojui lakstyti po stotį ir ne savu balsu šaukti deportuojamą jaunuolį.

Privažiavę į Lietuvą maskviškiai enkavediečiai ruošėsi tolimesnėms deportacijoms, bet užėjo nauja griūtis — Hitleris užpuolė savo partnerį Lenkijos ir Pabaltijo dalybose — Staliną.

Paniškas sovietų įstaigų ir dalinių bėgimas kai kam atrodė lyg nauju rytmečiu. Mėginta atkurti nepriklausomybę, bet naciai tikrai nesiruošė išleisti iš rankų Ostlando. Laikinoji Vyriausybė buvo daugiau iliuzorinė, nors ir iškilo per tautos valią, per pergalingą sukilimą. Lietuvoje tik pasikeitė režisieriai. Raudonosios budelius pakeitė rudieji. Jie iš anksto su vokišku kruopštumu sudarė planus sunaikinti užkariauotose teritorijose žydus. Tam tikslui dar 1938 metais buvo sudarytos specialios SS - SD Einsatzkomandos. Prieš karą tos komandos dar praėjo specialų apmokymą policijos mokykloje prie Leipcigo. Į planus buvo įrašyta pirmon eilėn surežisuoti žydų skerdynes neva kaip spontaniškus vietinių gyventojų pykčio pasireiškimus, vokiečiams daugiausia veikiant užkulisyje. Reikėjo filmuojant ir fotografuojant užfiksuoti, kad pirmuosius stichinius žydų ir komunistų žudymus vykdė lietuviai ir latviai.

Prasidėjo nacių suplanuotas ir organizuotas žydų holokaustas. Per ketverius metus nužudyta 200 tūkstančių žydų — vyrų, moterų, senių, vaikų.

Ir čia vėl iš pradžių patys hitlerininkai forsuoja versiją, kad

žydus žudė patys lietuviai stichiškai, savo iniciatyva. Pasibaugus karui, atnaujinus sovietų okupaciją, sovietų forsuojamos informacijos, organizuojami specialūs teismai, leidžiama speciali literatūra įrodyti, kad holokaustą vykdė “buržuaziniai nacionalistai”, nes norėta sukompromituoti pokario pasipriešinimą stalininei reokupacijai, iš viso diskredituoti nacionalines idėjas, padaryti lietuviškumą kažkoku baubu. Pirmojoje aštuntojo dešimtmečio pusėje dar leido “dokumentų rinkinius” — “Masinės žudynės Lietuvoje”. Redaktoriai — du saugumiečiai: Baranauskas ir Rozauskas.

Ir kai kas, pasirėmęs tragišku žydų Lietuvoje likimu, mėgina mesti kaltinimą visiems lietuviams, visai lietuvių tautai.

Ir vėl mes turime kategoriškai užprotestuoti prieš tokius totalistinius, stalinistinius kaltinimus.

Ar dalyvavo lietuviai — pabrėžiame, lietuviai, pasidarę šiuo atveju vokiečių nacių, esesininkų marionetėmis — žudant žydus? Taip, dalyvavo. Ar jų tarpe buvo partizanų, šaulių? Neabejotinai. Ar kalta už tai visa lietuvių tauta? Ne, ne ir dar kartą ne.

Aš neraginu skelbti kokią amnestiją — amneziją tiems, kas šaudė žydus. Jei mano motina žuvo nuo lietuvio rankos, jis man ne lietuvis, ne katalikas, ne žmogus. Bet ar galime dabar sukaupiti visą mūsų dėmesį vieni kitus

kaltindami totalitariniais, pasakyčiau — ritualiniais kaltinimais — lietuviai žydus, žydai lietuvius?

Žemai lenkiu savo galvą prieš tuos tikrus mūsų bendros tėvynės Lietuvos sūnus ir dukras, kurie rizikuodami ar net aukodami savo gyvybę gelbėjo žydus, visomis savo dvasinėmis ir materialinėmis jėgomis rėmė juos tais baisiais laikais. Salakų kunigas Petras Rauduvė 1941 m. vasarą pasakė graudų pamokslą, smerkdamas žydmušius. Varėnos klebonas Jonas Gylys, nepaisydamas policijos uždraudimo, įsigavo į Varėnos sinagogą, kur buvo laikomi prieš žudynes žydai, ir pasakė jiems raminantį žodį, o po masinės žydų egzekucijos Varėnos miške per atlaidus aistringame pamoksle pasmerkė žudikus, pasakęs apie žuvusius „Jie kentėjo kaip Kristus nuo judošių“. Lietuviai — policininkai apskundė narsų kunigą Gebietskomisarui... Ona Šimaitė savo legendariniais žygiais gelbėdama žydus, pasitelkė poetą Kazį Borutą; lietuvių tautos numylėtinis dainininkas Kipras Petrauskas, didžiojo Čiurlionio našlė rašytoja Kymantaitė nesigailėjo jėgų žydams padėti. Tai tik kelios pavardės.

Ir tikrai netikėtina, kad amnezija — amnezija Lietuvos žydų žudikams paskelbta Sovietų Sąjungoje. 1973 m. dar išėjo eilinis Baranausko - Rozausko rinkinys apie žydų žudymus. O štai mano rankose Lietuvos Mokslų Akademijos Istorijos Instituto leidi-

nys „Lietuvos TSR istorija (Trumpas kursas)“, t.y. kanonizuotoji istorijos falsifikatų versija, datuota 1978 metais ten nė vienu žodžiu neužsimena apie tai, kad Lietuvoje karo metu nužudyta 200 tūkstančių žydų. Jie pavirto kaž kokiais neaiškiais „tarybiniais žmonėmis“. Kitaip sakant — naciai nebekaltinami žydų holokaustu.

Kas gi atsitiko sovietiniuose mokslo centruose su žydų tragedijos klausimu?

Atsakymą į tai duoda Paryžiaus teismas, 1973 metais pasmerkęs Sovietų Sąjungos ambasados žurnalą prancūzų kalba — „URSS“ — už rasinės neapykantos skleidimą. Tas žurnalas paskelbė straipsnį „Obskurantizmo mokykla“, kur įrodinėjo, kad hebrajų religinės knygos moko žydus žiūrėti į „gojus“, t.y. nežydus, kaip į žmogiškas būtybes, moko tuos gojus žudyti ir eksploatuoti. Žurnalas padavė ištisas citatas iš Talmudo knygų. Tarp tautinė Lyga prieš rasizmą ir antisemitizmą kartu su „Krikščionių ir žydų sueiga“ (Encounter) iškėlė prieš tą žurnalą bylą, kurioje liudijo atvykęs iš Izraelio Sovietų Sąjungos Didvyris rašytojas Grigorijus Svirskis. Jis dokumentaliai įrodė, kad tariamos talmudo citatos žodis į žodį paimtos iš 1906 metais caro Ochrankos ir „juodųjų šimtų“ — dar vadinamų „juodašimčių“ — išleistos klasotės, skirtos pogromams sukelti. Ambasados žurnalas pakartojo

net anos klastotės korektūros klaidas.

Dar prieš išvažiuodamas iš Vilniaus 1976 metais girdėjau, kaip vis retėjantiems Vilniaus žydams vis gausėjantieji atvykėliai iš centrinių Rusijos sričių nieko nebudami šaukė: “Kodėl Hitleris visų jūsų neišskerdė?” Tad žydų genocidas, valdžiai laiminant Lietuvoje — kaip ir visoje Sovietijoje — tęsiamas. Tebesitęsia ir lietuvių kultūrinis genocidas — jaunimas rusinamas, pradedant nuo vaikų darželių, vis daugiau falsifikuojama Lietuvos istorija, stengiantis nustumti į užmirštį garbingą mūsų krašto praeitį, persekiojami visi susipratę lietuviai, antrą ir trečią kartą nuteisiami kuo ne visą savo amžių išlaikyti už grotų politiniai kaliniai, persekiojama savilaidinė spauda; — atgimęs stalinizmas reiškiasi kaip rusorasizmas. Tiek lietuviai, tiek žydai, tiek latviai,

estai, ukrainiečiai degraduoti į antros rūšies piliečių, kažkokių “spalvotųjų čiabuvių” statusą; vad. nacionalinės respublikos paverčiamos savotiškais “homeland’ais” pagal Pietų Afrikos apartheido pavyzdį.

Dega mūsų namai, kalėjimuose, lageriuose, tremtyje kenčia mūsų broliai ir sesės. Ar laikas tarpusavio vaidams?

Pavergtame mūsų krašte vis kyla visų tikrų Lietuvos žmonių solidarumas, stiprėja jaunimo dvasia, atsiranda draugystės tiltai į kitus Pabaltijo kraštus, tiesiami keliai į visus laisvę mylinčius žmones. Lietuvos patriotai jungiasi dvasioje su tokiais žmonėmis, kaip Sacharovas ir Kovaliovas.

Ir toje naujoje šviesoje teįgauti naują jėgą ir prasmę lietuvių ir žydų santykiai!

Vardan tos Lietuvos vienybė teįdyti!

PASITRAUKĖ IŠ LIETUVOS DR. KAZYS ERINGIS

ekologas, žemės ūkio mokslo daktaras, pasitraukęs iš Sovietų mokslininkų grupės ekspedicijos ir pasiprašęs politinės globos Amerikos ambasadoje, 1981.9.2 atvyko į JAV.

Dr. K. Eringis (g. 1921), 1953 m. baigęs Žemės ūkio akademiją, dirbo Žemdirbystės institute, Botanikos instituto bendradarbis, 1967 gavo daktarą.

JAV-se dr. Eringis spaudos konferencijose, suvažiavimuose, minėjimuose, pokalbiuose kalba apie sunkią Lietuvos realybę, varžomą lietuvių mokslininkų darbą, lietuvių troškimą tvarkytis savarankiškai. Lietuvos praeities prisiminimai labai stiprina lietuvių tautos pasipriešinimą.

NAUJI LEIDINIAI

THE CHRONICLE OF CATHOLIC CHURCH IN LITHUANIA. Vol. 1. Underground Journal 1, Nos. 1-9, 1972-74. Išvertė ir redagavo Nijolė Gražulienė. Įvadą parašė V. Stanley Vardys, 457 psl. Išleido Loyola University Press and Society for the Publication of the Chronicle of the Catholic Church in Lithuania. 1981 m. Faktinasis leidėjas yra LKB Kronikoms leisti sąjunga, 6825 So. Talman Ave., Chicago, Ill. 60629. Pirmininkas kun. Kazimieras Kuzminskas. Seselė Mercedes sukūrė įspūdingą knygos aplanką su Vilniaus Marijos piešiniu. Tiražas — 10,000 egz. Bendrai, knyga ne tik įdomi ir aktuali savo turiniu, bet ir skoningai ir reprezentatingai išleista. Kaina 7 dol., o minkštais viršeliais — 5 dol.

Graži knyga mūsų amerikiečiams bičiuliams, kurie galės plačiau susipažinti su lietuvių kova už tautos, religijos ir sąžinės laisvę, nebijant kratų, tardymų, kalėjimų ar ištėrimų.

Leidėjai verti gilios padėkos, pagarbos ir stiprios finansinės paramos. Milžiniškas darbas reikalauja ir milžiniškų išlaidų. LKB Kronikoms leisti sąjunga jau baigia paruošti spaudai ispanų kalba antrą tomą ir lietuvių kalba — šeštą tomą. Jau išverstas ir spaudai paruoštas prancūzų kalba pirmas Kronikų tomas. Taip pat verčiamas į anglų, ispanų ir prancūzų kalbas šeštasis Kronikų tomas.

Pirmojo Kronikų tomo anglų kalba įdomus ir reikšmingas pristatymas visuomenei įvyko birželio 7 d. Dubline, Airijoje. Jį suorganizavo The Christian Community Center, kurios steigėjas ir pirm. yra žinomas advokatas T. C. Gerard O'Mahony.

RAŠTAI II. Juozas Brazaitis. Nuo Maiorinio iki Brazdžionio (septyniolika rašytojų). Redakcinė komisija: Alina Skrupskelienė ir Česlovas Grincevičius. "Į Laisvę fondo" lietuviškai kultūrai ugdyti

vienuoliktasis leidinys. 568 psl. Aplankas ir viršelis Ados Sutkuvienės. Kietais viršeliais kaina 15 dol. Gaunama pas knygų platintojus ir "Į Laisvę fondo" leidykloje, 5620 S. Claremont Ave., Chicago, Ill. 60636.

Šių raštų leidimu pastatomas nesunaikinamas paminklas mūsų tautos dideliame rašto žmogui, kultūrininkui ir politikui Juozui Brazaičiui. Šio tomo išsamios studijos apie mūsų rašytojus ir šiandien yra nepamainomi šaltiniai visiems, kurie gilinasi į tą lietuvių epochą ir jos kūrėjus.

"Į Laisvę fondo" valdybą sudaro: pirm. dr. Kazys Ambrozaitis, Pilypas Narutis, Juozas Baužys, Vita Baleišytė, Alfonsas Pargauskas ir Elena Baltrušaitienė.

ALŠENŲ KUNIGAİKŠTYTĖ. Jonas Vizbaras-Sudūvas. Premijuotas romanas. Aplankas dail. Dainos Žemliauskaitės. 287 psl. Kaina 8 dol. Išleido Lietuviškos Knygos klubas, 4545 W. 63 Street, Chicago, Ill. 60629. Gaunama leidykloje ir pas platintojus.

Kaip trisdešimtojo Draugo romano konkurso laureatas Jonas Vizbaras ateina lietuvių literatūron su istoriniu romanu, vaizduojančiu pirmąją rusų okupaciją ir 1830-31 metų sukilimą atgauti laisvę.

PASAULIO LIETUVIŲ BENDRUOMENĖ. PLB leidinys, 5620 So. Claremont Ave., Chicago, Ill. 60636. Leidinio turinys: siekimai, tikslai ir uždaviniai, organizavimas, santvarka, Lietuvių Charta ir PLB konstitucija. Kaina nepažymėta.

NEBAIGTOJI SIMFONIJA. Adolfas Markelis. Novelių rinkinys. 125 psl. 1981 m. Išleido Lietuviškos knygos klubas, 4545 W. 63 Street, Chicago, Ill. 60629. Aplankas ir viršelis dail. Zitos Sodeikienės. Kaina 6 dol.

Tai autoriaus pirmoji novelių rinktinė, nors A. Markelis beletristikoje pradėjo rinktis daugiau kaip prieš 30 metų. Šio rinkinio novelių tematika — realus gyvenimas, stovyklų nuotaikingi atsitikimai, daugiausiai giedros nuotaikos.

PRIIMK, MANE, MĒNULI. Aleksandras Radžius. Eilėraščiai. Kaina 5 dol. Išleido Ateities literatūros fondas, 17689 Goldwin Dr., Southfield, Mich. 48075.

UŽEIGOJE PRIE VILNIAUS VIEŠKELIO. Kazys Bradūnas. Lietuvių Bendruomenės 1980 m. Literatūros premiją laimėjusi poezijos knyga. Išleido Ateities lit. fondas, 17689 Goldwin Dr., Southfield, Mich. 48075. Kaina 6 dol.

TĖVYNĖS SARGAS. Nr. 2 (49), 1981. Redaktorius Petras Maldeikis. Administracija — Antanas Balčytis, 6819 S. Wash-tenaw, Chicago, Ill. 60629. Leidžia Popiežiaus Leono XIII Literatūros Fondas. Kaina 3 dol.

PO DAMOKLO KARDU. Anatolijus Kairys. Romanas. Antra dalis. Išleido Lietuvos Šaulių Sąjunga Tremty. 303

psl. Viršelis ir aplankas — dail. Petro Aleksos. "Dedikuojama visiems, kurie kentėjo ir mirė nuo komunizmo ir nacizmo. 1981 m. Kaina 8 dol.

Anatolijus Kairys mūsų literatūros produktingas dramaturgas ir rašytojas šio romano antroje daly liečia Lietuvos okupacijos momentus, partizanų veiklą, lietuvių - žydų santykius ir bendrai mūsų tautos tragediją.

Šis romanas ir kitos 30 Anatolijaus Kairio knygos gaunamos pas platintojus ir dar kai kurios tiesiog pas autorių — P. O. Box 29060, Chicago, Ill. 60629.

ŠALTINIS. Tikybinės ir tautinės minties žurnalas, einąs nuo 1906 m. kas antras mėnuo. Leidžia Marijonai ir šv. Kazimiero Sąjunga. Redaguoja kun. S. Matulis. Metinė prenumerata 6 dol. Adresas: 16 Hound Rd., West Bridgford, Nottingham, NG2 6AH, England.

---

*Ir mes, o Viešpatie, taviems troškimams lenkiamės,
Dėkojame už tai, ką esame per šimtmečius sukūrę,
Išpuošę savo žemę, prikėlę ją laisvam gyvenimui,
Pastatę kryžius pakelėse Tavo garbei skelbti.
Mes trokštame, kad svetimi iš ten išeitų,
Mes trokštame, mes meldžiamės, mes tikime,
Kad Tu padėsi laisvės vainikus ir vėl iškelti.*

Balys Gaidžiūnas
(Septyni paskytiniai Kristaus žodžiai
Lietuvio maldose)

DABARTIES TIKROVĖ ĮPAREIGOJA

Po šio meniško koncerto nėra lengva paprastu žodžiu įsijungti į pakilią menininkų sukurtą nuotaiką. Jos įtakoje grįžta nepersenos praeities prisiminimai.

Prieš 40-50 metų šimtinės studentų vieneto akademinėje aplinkoje bendra daina atsigaivindavome po dienos darbų. Ateitis atrodo šviesi ir nekélusi rūpesčio. Tada tikrai netikėjome, kad po kelerių metų 15-20% to būrio vyrų žus kautynėse sukilimo metu, Sibiro Archipelag - Gulag stovyklose bei partizanišė kovose.

Ir mus čia esančius gyvuosius ir mūsų žuvusius draugus jungia audringa praeitis. Kovoje kritę broliai mūsų akyse nėra nelaimingos aukos. Jie yra mūsų tautos heroizmo atstovai. Jie daugumoje neišdavė savo Tėvynės jos nelaimėje, narsiai ją gynė, tikėdami jos šviesesne ateitimi.

Čia labai tinka mūsų filosofo prof. Antano Maceinos mintis: "Istorija yra praeities ir ateities susitikimas dabartyje. O šio susitikimo erdvė yra mūsų žmogiskasis būvis; mes buvojame iš praeities į ateitį".

Tai svari ir reikšminga mūsų filosofo mintis, apibūdinanti tamprų ryšį tarp tautos praei-

ties ir asmens, siekiančio tautos šviesios ateities.

Lietuvių Frontas, kaip 1941 metų sukilime, taip vėlesnėse partizanišėse kovose, stengėsi būti vertingu tarpininku tarp mūsų tautos praeities ir jos ateities vizijos labai sunkiose dabarties aplinkybėse.

Šiuo metu mus supančioje dabarties tikrovėje vis labiau ryškėja radikalių pasikeitimų ženklai, ypatingai tie, kurie išnyra iš už Geležinės uždangos. Ir mūsų tautos atstovai tuose kitimuose atlieka reikšmingą vaidmenį. Jų kova už laisvę, už žmogaus teises vystosi būdingu bruožu — teroro baimės paneigimu. Tie drąsieji kovotojai aukoja visą save be įkalinimo baimės ir net mirties baimės.

Tai yra herojiški mūsų tautos atstovai, kurie savo sunkioje dabartyje jungia lietuvių tautos praeitį su jų siekiama šviesesne ateitimi. Sunkūs gyvenimo bandymai juose išryškino tą nenutraukiamą tautos istorijos ir asmens ryšį.

Per juos mūsų tauta įeina į pačią kilniausią, į pačią galinčiausią rezistenciją, kuri paneigia teroro baimę. Atrodo, kad pavergtųjų žmonių sąmonėje vyksta lūžis, radikalus apsisprendimas. Jau kyla vis daugiau vil-

ties, kad rezistencijos be teroro baimės dvasią, kaip grandininės branduolinės reakcijos audra nusiaus vergijinę sistemą.

Atrodo, stovime angoje epochinio perversmo, nuostabaus dvasinio herojiško apsisprendimo mūsų planetos pavergtose tautose bei visoje jos žmonijoje. Yra ženklų, kad artėjančios laisvės aušra jau pradeda žerėti horizonte.

Lietuvių Fronto nariai-ės toje netolimos praeities ir dabarties epochinėje kovoje nebuvo pažeisti pataikavimo dvasios, nesusvyravo savo pagrindiniuose tautos laisvės ir Lietuvos nepriklausomybės siekimuose ir visada pasižymėjo ryžtingai konkrečiais darbais, drąsa ir solidaria dvasia. O tuo tarpu mūsų tautos sunkios kovos praeityje ir dabarty mes matėme ir matome mūsų aplinkoje daug ryškių vingių ir nukrypimų į šunkelius. Tai yra nepateisinama, išdavikiška ir žema.

Lietuvių Frontas mūsų tautos sunkumuose ir pavojuose priklauso ne prie tų smarkuolių, kurie žodžiais pasišvaistydavo ramiais laikais, o dabar subliukšta pavojuose, bet prie tų drąsiųjų, kurie ryždamiesi sunkiems darbams, susikaupę, giliai apmąsto ir, kas reikalinga, tiksliai ir ryžtingai vykdo. Toje dvasioje, būdami lietuvių aktyvistų gretose, 1941 metų sukilimo įvykiu atlikome reikšmingą tarnybą lietuvių tautai. Laiku buvo su-

darytas tikslus planas, taikliai buvo pramatyta įvykių vystimosi eiga, ir uždaviniai buvo drąsiai ir ryžtingai įvykdyti. Lietuvių Fronto bičiuliai ir šioje stovykloje neliko abejingi dabarties reikalavimams. Badaujančio kalinamo Skuodžio gelbėjimui čia sukėlė stambią sumą. Yra pagrindo tikėtis bent kiek palengvins mūsų drąsaus brolio likimą.

Jau vėl atėjo laikas susimąstyti, ruoštis ateities įvykiams ir mėginti pramatyti jų eigą. Ir sudarius sumanų planą, laikui atėjus, jį sėkmingai ir ryžtingai įvykdyti.

Tad būkime budrūs ir pasiruošę, kad susiformavus lemtinųjų įvykių dabarčiai, joje būtume vertingi ir drąsūs tarpininkai, kurie, naudodami praeities patirtį, kurtų šviesesnę lietuvių tautos ir Lietuvos ateitį.

A.D.

Dr. Adolfo Damušio žodis, uždarant sukaktuvinę 25-ąją Studijų ir poilsio savaitę Lietuvių pranciškonų vasarvietėje, Kennebunkporte, Maine, š. m. liepos 17 po komp. J. Gaidelio vadovaujamo seksteto ir sol. Marytės Bizinkauskaitės koncerto.

Savaitėje dalyvavę LF bičiuliai sudėjo 9,415 dol. docento Vytauto Skuodžio išlaisvinimui iš sovietų vergijos ir kitai Kalifornijoje susiorganizavusio komiteto — The Baltic-American Freedom League — akcijai.

Red.

 DARBAI IR AUKOS

 INFORMACIJA APIE Į LAISVĘ FONDA
 IR LIETUVIŠKŲ STUDIJŲ CENTRĄ

Šios vasaros pradžioje knygų rinkoje pasirodė antrasis Juozo Brazaičio raštų tomas. Su šiuo tomu jo raštų leidimas jau įpusėtas. Redaktorai — Alina Skrupskelienė ir Česlovas Grincevičius, kruopščiai surinkę Brazaičio literatūrinius, visuomeninius ir politinius straipsnius bei studijas, turi jau beveik paruošę ir trečią bei ketvirtą tomus.

Brazaičio raštus leidžia Į Laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti, įsteigtas 1960 metais būrelio bičiulių, kuriems rūpėjo sudaryti galimybes puoselėti lietuviškąją kultūrą. Fondo tikslai buvo rinkti ir išsaugoti rezistencinę medžiagą, sudaryti sąlygas leisti veikalus, kurie leidykloms ir nebūtų pelningi, arba ir patiems tokius veikalus išleisti. Į Laisvę fondas buvo įsteigtas ne pelnui ir ne visi jo leidiniai buvo tokie populiarūs, kaip pavyzdžiui, Daumanto "Partizanai", bet lietuviškai kultūrai beveik visi fondo leidiniai yra davę ir duoda didelį įnašą. Užtenka tik suminėti tokias knygas: Juozo Girmiaus "Tauta ir tautinė ištikimybė" ar "Žmogus be Dievo", dr. Vytauto Vardžio "Lithuania under the Soviets", Daumanto "Partizanai", Sūduvio - J. Brazaičio "Vienų vieni", Kazio Bra-

dūno redaguotą "Lietuvių literatūra svetur", — ir pamatysime, kokią didelį darbą Į Laisvę fondas yra atlikęs. Artimiausiuose fondo planuose numatyta užbaigti Brazaičio raštų leidimą, išleisti pomirtinį bičiulio Aloyzo Barono romaną "Mirti visada suspėsi", trečią ir papildytą laidą pakartoti "Partizanus", išleisti dr. Juozo Girmiaus baigiamą ruošti Brazaičio monografiją.

Pagal valdžios įstatymų reikalavimus Į Laisvę fondas negali būti pelno ieškanti organizacija. Tokia ji ir nėra. Priešingai, tokios rūšies knygų leidimas dažniausiai yra nuostolingas. Tad nuostoliui padengti reikalingi ne tik fondo nariai, moką metinį nario mokestį, bet ir rėmėjai bei mecenatai. Neseniai Į Laisvę fondo veiklos srityje įvyko kai kurių persiorganizavimų. Dalį fondo uždavinių ir tikslų, kaip pav. rinkimą ir išsaugojimą rezistencinės medžiagos, o taip pat sudarymą sąlygų leisti būtinai reikalingus veikalus, pasiėmė naujai sukurta institucija: **Lietuviškų studijų centras** — Center for Lithuanian Studies, Inc. Gi Į Laisvę fondas nuo dabar daugiausia rūpinsis pačių veikalų leidimu.

Į Laisvę fondo nariais privalėtų būti visi bičiuliai. Jie tokiais

gali būti atsiuntę \$20.00 metinio nario mokesčio. Čekis rašomas: Į Laisvę fondas (arba American Foundation for Lithuanian Research, Inc.), 5620 S. Claremont Ave., Chicago, Illinois 60636. Kiekvienas narys gauna tais metais fondo išleistus leidinius, jei jų kaina neviršija nario mokesčio sumos. Visi bičiuliai, o taip pat ir visi Į Laisvę skaitytojai, kviečiami tapti Į Laisvę fondo nariais, rėmėjais arba mecenatais.

Naujoji institucija — Lietuviškųjų studijų centras, kurios pirmininku yra dr. Petras Kisielius, savo veiklai yra būtina reikalinga

didesnių ar mažesnių aukų. Mecenatai ir rėmėjai savo aukas jai prašomi siųsti, išrašant čekius šiuo vardu: Center for Lithuanian Studies, Inc., 5620 S. Claremont Ave., Chicago, Illinois 60636. Siunčiant aukas galima pažymėti, kam pinigai yra skiriami: rezistencinės medžiagos rinkimui, specifinių leidžiamų veikalų parėmimui ar kitiems uždaviniams. Amerikiečiai aukotojai visas aukas šiai naujai institucijai — Center for Lithuanian Studies, Inc. — turi teisę nusirašyti nuo savo pajamų mokesčių.

Juozas Baužys

Malonus Skaitytojau,
Prašome apsimokėti, jei dar to nesate padaręs, prenumeratą. Prenumeratos mokesčiu ir auka palaikai "Į Laisvę" tolimesnį leidimą.

Šio numerio kaina 3.00 dol.

